

POPPER PÉTER

„Részemről mondjunk mancsot”

Vallomás a négy lábúakról, akik
nélkül elviselhetetlenül sivár lenne az
élet

Popper Péter © 2004

Borítóterv: Szabó Árpád Illusztráció: Ispán Mónika

ISBN 963 7168 13 3

Kiadja a Saxum Kiadó Felelős kiadó: Jenéi Tamás Felelős
szerkesztő: Z. Laczkó Katalin és Zsolnai Margit Műszaki
szerkesztés: FeZo Bt. Nyomdai előkészítés: Jáckl Stúdió Kft.
Nyomtatta és kötötte a Kaposvári Nyomda Kft. - 250163 Felelős
vezető: Pogány Zoltán igazgató

Mester, van a kutyának Buddha tudata?

- Van.

- *Mi a különbség az állat és az ember Buddha tudata között?*

- *Az állat Buddha tudata álmodik. Az emberé ébren van.*

*(Szóbeli közlés a bangalord Mahabodhi Society apátjától,
Buddharakíta Teyrától)*

TARTALOM

MENTEGETŐZÉS	9
---------------------------	---

ELSŐ RÉSZ: Találkozások állatokkal..... 13

1. A karnevál.....	15
2. A teremtés zűrzavara	18
3. Baj van, vagy nincs baj a hússal?.....	25
4. Egy kisfiú, egy kiskutya, meg egy nagy....	29
5. A Főorvos Úr, Lurkó és Uki	34
6. Mofli	38
7. Egy macska (és a gazdája) a forró bádogtetőn	43
8. Régi bűnök az állatok ellen.....	48
9. Tűnve megálló pillanat	53
10. Félelem a háziállatoktól	62
11. Humánus láger Cipruson	67
12. Pokol a földön.....	69
13. A kígyó tragédiája.....	72
14. Lovak, tevék, elefántok a jehuk birodalmában	76

MÁSODIK RÉSZ: A pszichológia közbedörmög.....83

15. Az állatok gondolkodásáról.....	85
16. A Köhler-kísérletek.....	96
17. A Harlow-kísérletek	102
18. Lorenz a zárt és nyitott ösztönkörről	106
19. Gondok a delfinek körül.....	111
20. Kutyavásár.....	115
21. Kajmánok	119

HARMADIK RÉSZ: Állat és ember titokzatos viszonya.....121

22. Az egyszarvú.....	123
23. Állatok a művészetben és az irodalomban.....	125

24. A tudományos viták háttéréről	130
25. A jávai majomember: ős, vagy ifjú utód?... 135	
26. Költői cica-intermezzo	141
27. Távol-keleti utazás: lélekvándorlás és újratestesülés.....	144
28. Ősidők	154
29. Manók.....	160
30. Honnét jönnek az állatok?	165
31. Az elementáris lények és az állatok barátsága	170
32. Kócos.....	176
33. A csend	180
34. A szeretet sötét útjai	184
35. Kozmikus tavasz és rakoncátlan ösztönök.....	191
36. A határok	197
NEGYEDIK RÉSZ: Humanizálódott állatok	207
37. Unalom és depresszió	209
38. Közel és távol	216
39. Barátság és beavatás	222
40. A rókaasszony és más fantasztikumok... 227	
41. Klónozás	233
42. Számadás	239

MENTEGETŐZÉS

*Légy hát, akár az állatok, oly nyersen szép és tiszta,
bátran figyelj, mint ők figyelnek kegyetlen titkaikra.*

Pilinszky János: *Magamhoz*

Lurkó, a szálkásszőrű tacs, Asa, a golden retriever, Mofli, a himalájai rongybaba-macska és Garú, a jákó papagáj elnézését kérem az e könyvben előforduló - ámbár a szeretetből és a tiszteletből fakadó - indiszkréciókért.

Valamint legalább ezeken a lapokon szerepeljenek azok nevei, akik az évek során emléktábla nélkül hagyták el ezt a világot, és nemsokára - az én eltűnéssel - már senki sem fog rájuk emlékezni:

Micú és Macskó, a két cirmos, Benjámín László, a szürke klinikai osztálymacska, Milord, apám hatalmas dán dogja, Floki, a sima szőrű foxi, Pajti, a német juhász és

Heppy, a fekete keverék házaspár. Mackó, a berni pásztor, Rocco, Kati belga juhásza, Kócos, az undok, de mégis hős németjuhász, és Uki, pszichoanalitikusom, P. Liebermann Lucy pulija, aki hat éven keresztül feküdt egy-egy óráig a mellemen, az analitikusdíványon. Szímat kisasszony, Gábor fiam magyar vizslája, meg egy ismeretlen farkaskutya, aki 1944 halálos tavaszán, az utcán csatlakozott apámhoz.

Bezzeg Hemingway havannai villájának kertjében, szép sorban egymás mellett állnak az egykori kutyák sírkövei. Én úgy állítok síremléket nekik, hogy inkább elmesélem történetüket, és azokét az emberekéit, akikkel együtt éltek.

Itt van például a legutolsóként említett ismeretlen farkaskutya. Gyönyörűen gondozott állat volt, gazdái valószínűleg elmenekültek valamilyen búvóhelyre a német megszállók és a nyilasok elől. Oda nem vihették magukkal. Kétségbeesetten kószált az utcákon. Apám

fütttyentett neki, azonnal hozzá csatlakozott, és együtt érkeztek haza. Az első pillanattól kezdve otthon érezte magát. Megebédelt, lefeküdt a szőnyegre, és kimerülten elaludt. Hazaérkezett.

Anyám rettenetes botrányt rendezett. Minket is két nap választott el attól a félelmetes ürességű pillanattól, amikor hamis iratokkal fel kellett szívódnunk a városban.

Különös ismertetőjelként egy hatalmas farkaskutyával?

Apám megtört a realitások súlya alatt. Amikor a kutya boldogan felébredt, elvitte magával a Vígszínházhoz. A főbejáratnál megkérte, hogy várjon rá. A kutya azonnal leült. Apám bement, és az egyik oldalkijáraton megszökött tőle. Sokszor visszanezett: a kutya ott ült, és hűségesen várta.

Apámat haláláig gyötörte az önvád, hogy ennyire visszaélt a kutya bizalmával. Ha valóban létezik az indiaiak Akasha Krónikája, ahol nincs tér, sem idő, hanem minden mindenütt örökké történik, halála után talán megtalálta a kutyát a színház főbejárata előtt, s azóta együtt vannak. Nem kívánom, hogy örök világosság fényeskedjen nekik, mert az a gyanúm, hogy abban sugárzásban nem lehet aludni. Pedig mindkettejükre ráférne. Elég kaland volt nekik az élet.

Budapesten és Szarvaskőn, 2004 tavaszán

Popper Péter

ELSŐ RÉSZ

Találkozások állatokkal

1.

A karnevál

Történt pedig, hogy elterjedt egy betegség, amit Nikosz Kazantzakis intellektuális viszketegségnek nevez. Az intellektuálisan viszkető ember állandóan új meg új problémákat talál ki magának, tulajdonképpen problémagyártó kisiparos. Az elmélet szerint a viszkető problémák gyógyszere a sokszor küzdelmes megoldás, ami a valóságban sohasem használ, mert az élet kitalált és valódi problémái nem megoldhatók. Az emberi lelket ugyanis nem problémák, hanem tragédiák gyötrik, s nem megoldásokra, hanem megértésre és simogatásra van szüksége.

Az emberek többsége cirókahiányban szenved. Súlyos betegség, és nehéz rá írt találni.

Ettől azután depressziós lesz akár egy egész kultúra is, elveszíti kedvét és bátorságát, hitét az Istenben, az emberben, a jóindulatban és az értelemben. Káromkodik vagy siratja magát, gyalázza a világot, és körülnéz segítség után.

Hogyan is szól a *Képzelt riport...* egyik Adamis - Presser dala?

... ha azt hiszed, hogy a semmi sokkal boldogabb, merülj el a sűrűjében, ringasd el magad...

Nem rossz! Ezt is lehet.

Vagy például eladhatja magát az ember. Valamelyik hatalmas és tüskés őskori saurusznak, amelyik ESZME elnevezéssel, mint félelmetes zárvány itt maradt a világban, és nem engedi, hogy az emberek között békesség legyen. Ajánljak sauruszokat?

Nacionalizmus, vallásos fanatizmus, tudományos iskola, művészeti irányzat, politikai rendszer, bármelyik párt... Legyél egy száurusz leglelkesebb híve, végül is összevérez a tüskéivel. S amikor valaki nagy nehezen rájön, hogy nem az ellenségének, hanem saját magának a vére folyik, akkor kezd oszlani agyáról a homály, és csodálkozva körülnéz a világban. Es ha ezután találkozik agitátorokkal, szeretetről és békességről prédikáló pappal vagy politikussal, hát legott hányingere támad. De Kazantzakis egy feltételezését nem fogadom el: miszerint minden vérzést elállít egy találkozás valamilyen szerelemmel; a család, a gyerekek. Inkább vigyázni kell, mert ők is hajlamosak arra, hogy száurusszá nőjék ki magukat...

Ez a misztikus-realista görög író beszámol egy számára kedves zsoldosvezér, név szerint Strozzi haláláról, 1558. július 20-án. Ezt „szent napnak” nevezi.

Egyik istenfélő barátja mellette térdelt a halála előtti perceiben, és összekulcsolt kézzel könyörgött neki:

- Térj meg bűnös! - kiáltott rá. - Térj meg mindazon cselekedeteidért, amelyeket elkövettél életed során, mert nemsokára megjelenysz az Úr előtt! Vess hát keresztet és szólítsd Krisztust!

- Milyen Krisztust? - nyögte Strozzi elhaló lélegzettel. - Milyen Krisztust, a fene egye meg?! Elutasítom! A karneválnak vége.

(Kazantzakis: *Testvérgyilkosok*)

A karneválnak nemsokára vége, számomra is - remélhetően jóval később, de még mindig túl korán -, számotokra is. Ez a könyv a karnevál állatairól és embereiről szól, a teremtés e két furcsa alakjáról, összetalálkozásukról és együttélésükről, amiben sok a mosoly, a hűség, a segíteni akarás, és sok a kín, a vér, a kegyetlenség, mint mindenben, amihez az ember hozzányúl. Mert a

teremtett lények közül, akikben élő lélek van, az embert a legnehezebb megszelídíteni. Pedig az állatok annyira igyekeznek.

2.

A teremtés zűrzavara

Lapozd át ezt a fejezetet, ha könnyen megbántódsz hitedben. Én ezt semmiképpen nem akarom, de nem bonyolódhatok kegyes hazugságok hálójába. Mert most az ősi kezdetekről lesz szó. S minden kezdet zavaros, *tohú vá bohú*, vagyis öskáosz. Tele ellentmondásokkal, össze-vissza gomolygó szándékokkal és félig befejezett teremtésekkel, mert a kezdet a Teljesség, a Semmi, vagy a Minden teljessége, tökéletes zártsága vagy nyitottsága, amiről nagyon kevés közölhető, és ami elmondható, az is vagy igaz, vagy nem. A bizonyosság mindig csak a részletekben van.

Tehát a hatodik nap a teremtés történetében. A teremtés utolsó napja, amikor Isten már nagyon-nyugodtan elfáradt.

Teremte tehát Isten a szárazföldi vadakat nemök szerint, barmokat nemök szerint, és a földön csúszó-mászó mindenféle állatokat nemök szerint. És látá Isten, hogy jó. (IMóz 1:25)

Persze, ez Isten véleménye a saját teremtéséről. Közvetőleg megjegyzem, hogy hit és hitetlenség a lényegét tekintve tökéletesen azonos.

Joseph Heller regényében, a *22-es csapdá*jában Yossarian repülőkapitány a szeretője társaságában gyalázza Istent. Vén bükkfagatásnak nevezi, mert szükségesnek látta a taknyot bevenni a teremtésbe.

A nő sikoltozni kezd:

- *Nem engedem, hogy így beszélj Istenről! Yossarian meglepődik:*
- *De hiszen te sem hiszel Istenben.*
- *Igen, de az az Isten, akiben én nem hiszek, jóságos, mindenható, emberszerető, nem olyan szörnyeteg, mint akiben te nem hiszel!*

Szóval, a jól sikerült állatoknál tartottunk. Ez is soknak tűnik egy napra. De a Teremtő úrrá lesz fáradtságán, és még ugyanennek a napnak a délutánján megteremti az embert. Nem derül ki, hogy miért ilyen sürgős.

Teremte tehát Isten az embert az ő képére, Isten képére teremte őt: férfiúvá és asszonnyá teremte őket. (IMóz:27)

Soha ne felejtjük el: ez az Isten távolról sem nem-nélküli, hanem kétnemű, férfi és nő egyszerre.

Most már van állat és ember is a Földön. Valahogy szabályozni kell az egymáshoz való viszonyukat.

ÉS *megáldá Isten őket, és monda nékik Isten: Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet és hajtsátok birodalmatok alá; és uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain, és a földön csúszó-mászó mindenféle állatokon. (IMóz 1:28)*

Most vigyázni kell! Halakról, madarakról és hullókról szól az Úr. Őket az ember uralma alá rendeli. De a melegvérű emlősállatokat nem! Sőt magát az embert sem! Ember nem uralkodhat ember felett! Sem politikában, sem gazdaságban, sem szerelemben. Na de mit egyenek?

Ímé néktek adok minden maghozó füvet az egész föld színén, és minden fát, a melyen maghozó gyümölcs van; az legyen néktek eledelül.

A föld minden vadainak pedig, és az ég minden madarainak, -és a földön csúszó-mászó mindenféle állatoknak, a melyekben élő lélek van, a zöld füveket adom eledelül.

És lát Isten, hogy minden a mit teremtett fala, íme igen jó. És lőn este és lőn reggel, hatodik nap. (IMÓZ 1:29-31)

Tehát az állatok némelyikében élő lélek van! Őket még állatok sem ehetik meg!

Vagyis az előírás teljes vegetárius étrend! Húsevésről szó sem lehet!

Csakhogy a Biblia még egyszer elmondja, kvázi összefoglalja a teremtés történetét.

Ott pedig elsőnek a férfit teremti meg a föld porából, és életet lehel az orrába. Ezért kiállja be a sírba kétszer az ősi temetési szertartás:

Mert porból vagy le, visszatérsz a porhoz!

Az ember után jönnek a növények, majd az állatok, akiket az Úr az ember hozzáillő társainak szánt. És minden állat megjelent az ember előtt, és ahogy az ember elnevezte őket, az lett a végleges nevük.

De az Isten nem bírt az ember pöffeszkedő göggyével, aki egyik állatot sem fogadta el társául. Balgatagon úgy vélte, hogy boldogabb lenne házasságban. Ehhez viszont nő kellett. S úgy látszik, az Isten mégsem akarta saját női részét is az embernek adni.

Így hát elaltatta Ádámot, kis műtéttel kiszedte egyik oldalbordáját, és nőt alakított ki belőle. Ez már tetszett az embernek.

Soha ne felejtjük el: a férfi az élettelen földből származott, lélektelen anyagból. Ezért száraz, kemény, intellektuális, de ha átítatják a fájdalom vagy a bánat könnyeivel, akkor gyúrható lesz, vagy sárrá omlik szét. A nő pedig lélekkel bíró, eleven emberi

testből vált ki. Puhább, életteljesebb, intuitívabb és érzelmesebb. Ez a különbség mindmáig meg is maradt.

Vagyis a házasság boldog-boldogtalan intézménye szakadékot hozott létre ember és állat között. Csak néhány elszánt állatfaj tudott nagy erőfeszítéssel és százezer évek alatt e szakadék túlsó partjára átkerülni. Ott már türelmetlenül várta őket az ember, mert egyrészt addigra túl volt már néhány válóperen, és öregedve riasztó magány fenyegette, másrészt föl akarta falni őket.

Ugyanis ismeretlen okokból Isten az Özönvíz után feloldotta húsevés tilalmát.

És féljen és rettegjen tőletek a földnek minden állatja és az égnek minden madara: minden a mi nyüzsgő a földön, és a tengernek minden hala kezetekbe adatott. (IMóz.9:2)

Mi történt a béke és áldás Édent megteremtő Istenével? Akinek a hívei mindmáig a *Béke veled* szavakkal köszönnek, és azzal fogadják az üdvözetet, hogy *Áldott az érkező?*

Hogyan került a Félelem és a Rettegés az Isten aurájába? Az Özönvíz után sem csillapodott haragja az ember ellen?

...az ember szívének gondolatja gonosz az ő ifjúságától fogva. .. (IMóz 8:21)

Ez aztán a tömör összefoglalás: a szívünk és az értelmünk is gonosz. És a kezdetek teremtője, aki embernek és állatnak a maghozó füveket és a fák gyümölcseit adta táplálékkul, most így beszél:

Minden mozgó állat, a mely él, legyen nektek eledelül. .. Csak a húst az őt elevenítő vérrrel meg ne egyétek.

De a ti véretek, a melyben van a ti éltetek, számon kérem; számon kérem minden állattól, azonképpen az embertől, kinek-kinek atyjafiától számon kérem az ember életét.

A ki ember-vért ont, annak vére ember által ontassék ki; mert Isten a maga képére teremté az embert. (IMÓZ 9:2-6)

De hiszen megtiltotta a bosszúállást: ... *A bosszú az enyém!* - mondta. Újra kérdezem: Mi történt? Miért rendelt el véres áldozatokat az ő egyetlen szent jeruzsálemi Templomában? A tiszteletére miért ölték le szarvasmarhák tízezreit Indiában? Az ázsiai sztyeppéken miért döftek a táltosok kést a fehér paripák torkába? E vérengzés ellen emelte fel szavát Buddha és Melkisédek, egymástól térben és időben annyira távol, mégis egybehangzóan tiltakozva.

Az Úr valóban megengedte embermészárszékek létrehozását a kétezer éves keresztény Európa közepén?

Pokolra vezető gondolatok. Ő soha nincs ott, ahol ölnek. A Kabbala úgy tudja, hogy kezdetben Isten - mint tökéletesség és teljesség - betöltötte az egész Kozmoszt. Mindenütt ott volt, nem volt hely, ahová teremthetett volna. Isten ezért visszahúzódott önmagába, s ahol azelőtt Ő volt, most üresség tátongott. S ebbe az ürességbe teremtette bele a világot. Ahol a világ van és cselekszik, ott nincs jelen az Isten. Nincs jelen a frontokon, nincs jelen a légerekben, a kínzásokban, a gázkamrákban. Hogy engedhette meg mindezt? - kérdezték sok ezren. Az Úr nem járt arrafelé. Csak az ördög. Isten sehol nincs ott, ahol hazudoznak, ahol a pénzt imádják, sehol sincs ott, ahol gonosz erők tevékenykednek. Mindez a Sátán műve. Őljünk hát nyugodtan vagy nyugtalanul embert és állatot, de a saját felelősségünkre, nem Istenére. A vér felkiált Hozzá. S Ő majd felel, ha eljött az ideje.

Így tudjuk ma. De Sámuel Buttler angol író szerint az ördög mentségére szolgáljon, hogy a történetnek csak az egyik felét ismerjük. Ugyanis az összes szent könyvet az Úr írta.

3.

Van baj, vagy nincs baj a hússal?

Volt egyszer egy dúsgazdag indiai ifjú. Ráadásul még bráhmin is volt szegényke, a legelőkelőbb papi rend tagja. Már 26 éves volt, de még nem evett húst soha életében. Egy napon azzal lepte meg európai barátját, hogy mégis megkóstolná egyszer azt az átkozott húst, enne egy hullából, mert nagyon kíváncsi az ízére, arra, hogy mitől fosztja meg magát.

A barátja elvitte a legjobb angol étterembe, ahol a kíváncsi multimilliomos sarjadék bevágott egy közepesre sültt beefsteaket.

Amikor letette a kést és a villát, így szólt:

- Köszönöm, hogy idehoztál. Tudod, én nem bírtam elképzelni, hogy ilyen finom ízek léteznek a világon. Ennél jobbat még soha nem ettem!

És továbbra sem evett egy falat húst sem, s feltehetően nem is fog élete végéig.

A vegetárius nem azért növény- és tejtermékevő, mert nem ízlik neki a hús. Mindegyikük tudja, hogy évekig eltart, amíg lassan kialakul benne a hús iránti vágy. Persze nem biztos, hogy a húsról vágyik, inkább a fűszerezésére. Hullaié már rég nem kell neki, még májgombóccal sem, nem epekedik már sült, grillezett pecsenyék után, de a kolbászok... a szalámik... a füstölt tarják és sonkák még mindig összefuttatják szájában a nyálat. Így hát búzából készült felvágottféléket eszik, zöldségekből kutyvasztott májkrémet, hamis gulyást és ál-húsleveset sok tésztával. Nekem valahogy ez nem tetszik. Ha lemondásról beszélünk, akkor az legyen teljes. Ha meg a fűszeres hússokra vágyik -egyen! Nem ajánlom a vágyak elfojtását.

A növekvő számú vegetáriusok indítéka a legkülönbözőbb.

Vannak, akiket az **élet tisztelete** tart távol a mészárlások hasznélvezetétől. Buddha ezt azzal enyhítette, hogy senki se engedje, hogy miatta öljenek meg egy állatot. Na de mit kezdünk ezzel az előírással a nagyiparként működő vágóhidak és húsfeldolgozó gyárak idején?

Vannak, akik attól a **halálfélelemtől tartanak**, ami az ölés pillanatában fellobban az állatban. Ezt az iszonyatot nem akarják magukba enni.

Mások úgy látják, hogy az **állat áldozatos lény**, aki felvette magába mindazokat a tulajdonságokat, amin az ember túlhaladt az idők során. Tehát lehetővé tette számunkra a magasabb rendű fejlődést.

Sok embert zavar, hogy Mózes 1. könyve szerint az állatokban **élő lélek** lakozik. Egyik vegetárius barátom ezt úgy fogalmazta meg, hogy: „nem eszem olyan állatból, amelyiknek tekintete van!” Sőt, a prédikátor Salamon könyve megpróbálja közelebb hozni egymáshoz az állatot és az embert:

Az emberek fiainak vége hasonló az oktalan állatnak végéhez, és egyenlő végük van azoknak; mint meghal az egyik, úgy meghal a másik is, és ugyanazon egy lélek van mindenkiben; és az embernek nagyobb méltósága nincs az oktalan állatoknál. ..

Mindenik ugyanazon egy helyre megy; mindenik a porból való, és mindenik porrá lesz. (Préd 3:19-20)

Vajon kicsoda vette észébe az ember lelkét, hogy felmegy; és az oktalan állat lelkét, hogy a föld alá megy? (Préd 3:21)

Van, akit elborzaszt **állat és ember találkozásának tragédiája**, hiszen ez a találkozás tömeges gyilkolásba torkollott.

Van, aki **undorodik a hullától**, a halott testtől, és nem hajlandó falatozni belőle.

És sokan úgy érzik, hogy az állatok egy részét **rúttal becsapták**, társul szegődtek az emberhez, segíteni, barátkozni akartak, és a tepsibe kerültek.

Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy két fő jellemzője van a magasabb rendű emberi táplálkozásnak: a szőlőtermesztés és a **főzött vagy sütött hús evése**.

A legelésző baromnak naphosszat ennie kell, hogy elegendő kalóriát vigyen be a szervezetébe. A ragadozó egyszerre hatalmas mennyiségű kalóriát fal föl, de utána napokig hever és emészt. Egyedül a főzőcskésző ember képes arra, hogy rövid idő alatt megemészthető, elegendő kalóriához jusson. S ilyenformán rengeteg szabad időhöz jut. A civilizáció, a kultúra megteremtése pedig nagyon sok időbe kerül.

Ha az ember fejlődésének korai szakaszában nem barátkozik meg a tűzzel, és nem használja étele elkészítéséhez, ma is Cro Magnonnál tartanánk. Nem beszélünk arról, hogy a szervezet sejtépítéséhez - beleértve az agy sejtjeit - állati fehérjék szükségesek.

No de a modern élelmiszer technika ma már lehetővé teszi a gyors és változatos legelést, az állati fehérjék ötletes pótlását, az áruházi polcok roskadoznak a vonzó és ízletes műételektől.

Csak egy rosszindulatú humorista - például Finlay Peter Dunne - volt képes arra, hogy kijelentse:

A legtöbb vegetáriánus, akivel találkoztam, annyira hasonlított arra, amit evett, hogy az már kannibalizmus.

4.

Egy kisleány, egy kiskutya, meg egy nagy

A kisleány én voltam első elemista koromban. (Akkoriban még négyosztályos elemiben kezdtük tanulmányainkat.) Nemrégén halt meg apám óriási dán dogja, Milord, a vén arisztokrata, aki akár a levegőn nézett keresztül az egész családon, csak apám létezett számára.

Az ember cselekedeteinek valódi rugói gyerekkorban éppen olyan hamisak, mint felnőttként. Hiányzott volna nekem Mi-lord? Apámat akartam utánozni, mint férfit a férfit? Vagy egyszerűen csak a nagyfiút játszottam az osztálytársaim előtt? Mindenesetre egy napon - az iskolából hazaindulva - észrevettünk egy bácsit, aki a falhoz

támaszkodva a járdán ült, előtte egy kosár, és benne négy kis bundás gombóc. Megálltunk.

- Bácsi kérem, mi van a kosárban?
- Kiskutyák. Simaszőrű foxik.
- El tetszik adni őket?
- El én. Mind fajtatiszta.
- Mennyibe kerül egy?
- Öt pengő.

S ekkor jött el az én időm. Nálam mindig volt némi zsebpénz. Előkotortam egy pengőt, és átnyújtottam:

- Lefoglalom! Hazamegyek, és anyuval visszajövünk a kutyusért.
- Melyiket akarod lefoglalni?
- Ezt, ni! Fiú?
- Fiú. De hamar jöjjetek ám! Rohantam haza, nyomomban öt lelkes gyerekkel. Már az előszobában visítottak:
- Manci néni, a Péter vett egy kutyát!
- Micsoda?

Anyám magára kapott valamit, és visszarohantunk az iskolához. A bácsi még ott ült, de már csak egy kutyája volt. Az enyém.

- De kérem uram, ez egy kisfiú. Hogy vehette komolyan?
- Asszonyom, a gyerek lefoglalta a kutyát. Már tízszer eladhattam volna.

Anyám kifizette a további négy pengőt. A bácsi át akarta adni neki a kiskutyát. Anyám hátralépett.

- Vidd te. A tiéd.

Erre nem gondoltam. Szegény Milorddal semmiféle viszonyban nem voltam, de attól, hogy ezt a kiskutyát a karomba kell vennem, miért, miért nem, rettenetesen megijedtem. Ilyen rejtélyes az emberi lélek. Otthon azonnal ledobtam a szőnyegre.

- Milyen nevet adsz neki?
- Floki - mondtam a félelem tudatködében. Floki napközben tizenvalahányszor pisilt,

kakilt, lazán, ahol eszébe jutott, Lidi néni, a háztartási alkalmazott nagy felháborodására. Fizetésemelést kért - és kapott. Apám csak a vállát vonogatta.

Én viszont attól kezdve csak a bútorok tetején közlekedtem, ha Floki a szobában volt. Székeken, asztalokon, sublótokon, díványokon átmászva közelítettem meg céloimat. Egyszer órákig nem jöttem ki a WC-ből, mert Flokit az előszobában felejtették. Nagyon féltem tőle. A család - szokásunk szerint - ebből is csasztuskát gyártott:

*Kicsi a gyermek, de nagy az akaratja,
Anyukáját egrecíroztatja.
A WC-be magát néha bezárja,
Anyukáját sírva odavárja.
Vau. Vau. Vau.*

Apám végül is véget vetett a cirkusznak. Lidi néni elvitte magukhoz a kutyát Felsőgallára.

A nagy kutya, Pajtás, jóval később érkezett. Már kamasz voltam, kertés házban laktunk. Pajti nálunk cseperedett fel óriási farkaskutyává. Ki tudja, hogy múlnak el pszichológus nélkül is a gyerekkori szorongások, de vele nagyon jó barátságba kerültünk. Pajti áldott jó és szelíd kerti kutya volt - másutt már írtam róla, hogy feleséget is szerzett magának a fekete Heppy személyében -, de volt két gyengéje: a kotlós tyúk és a motorbiciklis ember. Nálunk csak szögesdrótból húzott, ritka kerítésféle volt, azon át kijárt az utcára. S ha egy motorbiciklis jött-óh, 100-as Csepel és 125-ös Danuvia-, Pajti rohant, és ledöntötte őket. Tetemes összegeket fizettünk ki nadrágokra, tisztítóra, szabóra. A szomszéd néni viszont tyúkot ültetett. Pajti udvariasan letuszkolta őket a tojásokról, és valamennyit felfalta. Botrány, kártérítés.

Am ettől eltekintve bátor védő kutya volt. Egy alkalommal még éjjelre sem értem haza, mert elhülyéskedtem az időt a „mozgalomban”- természetesen lányokkal. (Akkor még nem voltak „csajok”). Nagy tél volt. Abban az időben garázdálkodtak a „vetköztetők”, aki megtámadták a magányos járókelőket, és elszedték a jobb ruhadarabjaikat. Éjjel fél kettőkor szálltam le a 83-as villamosról. A Hűvösvölgyben laktunk. Anyám állt a megállóban mozdulatlanul, mint egy behavazott haragvó istenszobor, Pajtás kutya védelme alatt. Anyám szó nélkül egy akkora pofont kent le nekem, hogy félrebillent a fejem, és némán elindult hazafelé. Ekkor ütött meg először és utoljára az életben. Én utána baktattam véréig sértetten, Pajti utánunk kullogott, szemmel láthatóan vívódva, hogy melyikünkkel legyen szolidáris.

Majdnem elfelejtettem: akkoriban kecskéket is tartottunk. Málcsi volt az anyuka, két gyermeke pedig Lidi és Benő. Reggel, amikor a gimnáziumba mentem, a kecskéket kivittem a közeli rétre, levertem a vascolópöt, és hosszú láncon kikötöttem őket legelni. Délután, amikor a biciklimen visszaérkeztem, a kecskéket is hazatereltem. A két kecskelány csak anyámtól hagyta magát megfejni. Ám az ő tejük segített át minket az infláción. Benő bak volt, de szentimentalizmusból nem váltunk meg tőle. A kecskékről nem maradt meg bennem semmilyen érdekes történet, ámde a tény, hogy voltak -nem beszélve a csirkékről, kacsákról -, alapvetően formálta viszonyomat az állatokhoz.

5.

A Főorvos Úr, Lurkó és Uki

Valahányszor Lurkó kutyámra, a szálkásszőrű tacsira nézek, az jut az eszembe, hogy az ő bölcs ősei bezzeg nem ettek az Édenkertben abból a bizonyos almából. Lucifer nagyon jói látta, hogy az

állatoknak több eszük van, mint a jóról-rosszról mit sem tudó embernek, hát nem is próbálkozott velük.

Lurkó kutya az archaikus időkből utánam küldött szellemi kísérőm. Tulajdonképpen tegezni is nehezemre esik. Egy régi atyai barátom, Kun Miklós pszichiáter professzor, ugyancsak mindig egy tacsai társaságában járt-kelt, aki a Főorvos Úr névre hallgatott. És a gazdája magázta. Amikor nálam voltak vendégségben, a tacsai felugrott a kanapéra. Kun rosszállóan jegyezte meg:

- Főorvos Úr, ezt igazán nem vártam magától!

A kutya röstelkedve leugrott.

Főorvos úr mindig jelen volt a pszichoterápiás órákon. Egy alkalommal a doktor betege egy különösen gátlásos, de rövidzárlat (*acting out*) cselekményekre hajlamos kamasz fiú volt. Egyszer az óra nagyon elhúzódott. Főorvos Úr nyugtalan lett. S amikor egy idő után belátta, hogy nem történik semmi, a sarokba pisilt. A fiú érdeklődve nézte, aztán hirtelen felugrott, és ő is követte a kutya példáját. Kun így mesélte el a továbbiakat:

- Amikor a fiú visszafordult felém, olyan rémület és iszony áradt a tekintetéből, hogy nem volt mit tennem: felálltam, és én is odapisiltem a sarokba. Csak nem hagyom veszni több hónapos terápiás munkám eredményét.

Lurkó gurut más fából faragták. Életre való útmutatásaiból egy kis kötetet lehetne összegyűjteni. Példaképpen álljon itt *A póráz tanítása*.

Én mindig azt gondoltam, hogy a póráz rohadt dolog egy kutya számára. Elveszi a rohangálás, ide-oda szimatolás, bokrok közötti kalandozás szabadságát. De nem! Ha nagy kutya közeledett, és Lurkó szabadon volt, a lábam közé állt, és onnan morgott, ám csak mértéktartóan. De ha rajta volt a póráz, vicsorgó vérebbé változott, pimasz krakellerré, és nekiment a legnagyobb kutyának is. A póráz, ami összekötött, egyik végén ő, a másik végén én, egyetlen hatalmas és legyőzhetetlen lényé varázsolt minket.

Elgondolkoztam. Mennyi, de mennyi ember mond le a szabadságáról, hagyja, hogy nyakörvet és póráz tegyenek rá, csakhogy biztonságban érezhesse magát. Majdnem mindegy, hogy ki van a póráz másik végén: egy feleség, pártvezér, Jézus, Mózes vagy Buddha, a Testület, a Cég - egyre megy. Póráz nélkül nagyon kockázatos élni! Kevesen bírják elviselni.

Márai Csutorája viszont másképp látja a helyzetet.

- Hát nem! Az nem lehet! Miért ? Hisz akkor vége mindennek, a létezés értelmének, nincs cél többé, amiért élni érdemes, nincs méltányosság és erkölcsi igazság, nincs igazi törvény, sem fenn a csillagokban, sem ideleln e véges világban!

... Most megértette, és nem bírja el. Már nem vinnyog, nem kér, nem csodálkozik, tanácstalanul. Nincs törvény és igazság, csak póráz van, hetedéziglen. Ennyit megértett...

Lurkóval nagyon jól lehet beszélgetni. Csak tökéletes csend kell hozzá, és egymás mellett kell ülnünk vagy feküdnünk. Akkor erősen arra kell gondolnom, amit meg akarok kérdezni tőle. Utána várni kell, és egyszerre csak tudom a válaszát. Például legutoljára azt kérdeztem tőle:

- Félsz a haláltól?

Csend. Azután röviden és tömören ezt válaszolta:

- Csak az erőszakos haláltól félek. Különbem nem.

Halál... Amikor Liebermann Lucy rákban haldoklott, ő nem a mamáját hívta, mint legtöbbször a Styx folyó partján. Nagy nehezen lefirkált egy cédulára néhány sort:

„Uki, Uki... Ez lenne az igazi jajgatás...”

A kutyáját hívta volna.

Azóta is töprengek: Mi az igazi jajgatás? Mi lenne az én igazi jajgatásom? És lesz-e majd bátorságom az igazi jajgatásra? Vagy még akkor is gúzsba kötnek a konvenciók?

Egyik barátomnak nem volt kutyája. Ezért Keleti István rendező és én ültünk a halni készülő író ágya mellett. Néha eszméletre tért. S ilyenkor nem a közeli vég foglalkoztatta, hanem az, hogy már nem tudta tartani a széketét. Ezt elviselhetetlen szégyenként élte meg.

- Összepszkitottam a tiszta ágyneműt... -panaszolta.

Ezt ismételte, amíg Keleti Pista - aki azóta már szintén a Védák körül bolyong -vidáman fel nem kiáltott:

- Öregem! A szép tiszta ágynemű arra való, hogy összeszarjuk!

- Igen? - motyogta kissé megnyugodva a haldokló. - Arra való?

S hozzátette, amit akkoriban mondani szokott:

-Jaj, mibe keveredtem... Jaj, mibe keveredtem...

Ha mellette lett volna a kutyája, talán megmondta volna. Ezért kellene otthon meghalni.

6.

Mofli

Gyerekkoromban volt egy mesekönyvem, így kezdődött: *Bölcs öreg macska volt Párnácska*. .. Ez a mese tovább élt unokahúgom becenevében, akit azóta - az én ihletésemre -mindenki Pamacsnak szólít. Velünk ma is együtt él egy bölcs öreg macska, csak éppen Moflinak hívják. Amikor most írok róla, éppen 16 éves, ami macskáknál matuzsálemi kornak számít. Ennek ellenére fürge, még mindig hatalmasakat tud ugrani, és tulajdonképpen ő a ház ura. Egyetlen fogyatékosága, hogy már csak két foga van. Kényes ízlése rendkívül válogatóssá teszi, leginkább darált marhahúst kell felszolgálni neki. A hentes már régi ismerősként üdvözl:

- Hát csoda, hogy a doktor úr mennyire szereti a tatár bifszteket...

Nem merem neki megmondani, hogy a macskának viszem a drága húst...

A macska rejtélyes jelenség. Mint már említettem, fajtája szerint Mofli himalájai rongybaba-macska, ami azt jelenti, hogy ha a

grabancánál fogva felemelik, úgy himbálózik, mint egy élettelen rongycsomó.

Igen nehezen barátkoztunk össze. Amikor összeköltöztünk Katal, hiába próbáltam megnyerni mindenféle kedveskedéssel, sokáig nem vett rólam tudomást. Az üzenete egyértelmű volt: „Nem látlak téged, te se láss engem!”

Ez olyan macskadolog. Amikor egy nyáron új kis hétvégi házunkba költöztünk, az első napon egy szekrény mögé rejtőzött. Megint csak: „Ne lássatok engem, én se látlak titeket.” Nagyon figyelhetett, hogy hova került, ámbár a farka kilógott a szekrény mögül. Ezt mi tapintatosan nem vettük észre. Ám az éjszaka folyamán eltűnt, majd reggel egy megviselt egérrel állított be, és letette Kati elé.

Tehát sokáig nem léteztünk egymás számára. Évek teltek el, amikor egy reggel éreztem, hogy valaki gyalogol rajtam. Mofli érkezett meg a lábam felől, a mellemre feküdt, és dorombolt.

Mofli sokszor tűnődve elnézi a mindig izgatott játékokért, vacsoráért morgó, tülekedő kutyákat, a kertben vadul rohangászókat, a többi kutyával kórusban ugatókat (Ugassunk! Ugassunk! Ugassunk!), a tiltott gyepen gödröt ásókat, a fűben hempergőket... és a tekintetén látszik, hogy a világ hülyéinek tartja őket.

Ugyanis nyilvánvaló, hogy a macskának van humorérzéke. Éjjelenként - miután gondosan tanulmányozta a környékbeli kertek kerítéseit, és megállapította, hogy egyik kutya sem tud kijönni -, leül a kihalt úttest közepén, az ívlámpa alá, hogy mindenfelől jól meg legyen világítva, és buddhistához méltó nyugalommal mosakszik. A kutyák a kerítéseknél őrjöngnek, hörögnek, vicsorognak, de a macska mintha nem is hallaná őket.

Lurkó kutya rajong a macskáknak készült száraz kajáért. Nálunk hagyomány, hogy a cica többet kap, mint amennyi kell neki, a maradék Lurkóé. Mofli nyugodtan eszik, Lurkó tőle húsz centire remeg az izgalomtól, hogy mikor kerül rá a sor. Egy idő után nekem gyanús lesz, hogy Mofli ebédje túl sokáig tart. Közelebb megyek. A

tál már régen üres, de a macska nem mozdul, és időnként bedugja a fejét, mintha falatozna. A kutya lassan félőrült a várakozástól.

- Ne legyél hülye - mondom -, nem látod, hogy csak frocliz téged?

Egy alkalommal előkelően lakásunkra hívtuk az állatorvost, hogy oltsa be a macskát. Hallom a következő telefon párbeszédet:

Orvos: - Tizenegy felé kimegyek magukhoz.

Kati: - Sajnos doktor úr, tizenegy felé a Mofli nem szokott otthon lenni.

Orvos: - Hát mikor van otthon?

Kati: - Három óra felé megjön ebédelni.

Orvos: - Jó, akkor három után jövök.

Csodálatos doktor, nem? És csodálatos macska. És csodálatos Kati. Aki úgy veszekszik Moflival, mint egy gyerekkel. Mofli minden étkezés után félórával már éhes. Ütemesen nyávog. Kati ettől megőrül.

- Pofa be, Mofli!

Mofli magasra tartja a farkát, a fenekét mutatja Katinak, méltóságteljesen kinyitja a szekrény ajtaját, elhelyezkedik a tiszta fehérneműn, és alszik.

Ebédnél, vacsoránál ő ül az asztalfőn. Szemmel láthatóan valamennyiünknek az a dolga, hogy az ő jólétéről gondoskodjunk. Kivéve, ha Kati bánatos, valamiért sír. Akkor empátiájától vezérelve megjelenik Mofli, és vigasztalja. Hogyan vigasztalja?

Az ördög tudja, miként csinálja, de valami simogató együttérzés és sajnálkozás árad belőle, ami igencsak hatékony bánatűző. Az én szomorúságomat nem veszi komolyan. Igaza is van.

Déry Tibor a *Vidám temetés* című novellájában siratta el Gáspár Endrét, a híres műfordítót. A haldokló Gáspár mellén ül a macskája. Déry szorong, Gáspár észreveszi.

- Ne félj, Tibor. Most még nem halok meg. Ha itt lesz a halál, a macska leugrik rólam, és elbújik egy sarokba.

Látja-e a macska a halált, az Öldöklő Angyalt? Bizony látja. És még sok egyebet is lát, amit ember nem pillanthat meg, talán csak egy-egy kivételes alkalommal.

Egyszer, Szarvaskőn, egy alkonyati órán a teraszon ültem. A madarak már elhallgattak, a tücskök még nem szólaltak meg. Nagyon nagy csend ereszkedett ránk. És én egyszer csak megláttam Moflit, amint a kert távoli sarkában, egy sűrű bokortól félig eltakarva, beszélgetett egy manóval. Igazi manó volt és igazi beszélgetés. Nem vagyok bolond, így hát beszélnem kell a manókról, mert akit megláttam - amikor észrevette, hogy nézem -, csendesesen eltűnt. Mofli odaballagott hozzám, és mellém ült a padra. Ő is tudta, hogy manót csak gyerekek és azok a felnőttek látnak, akik őrzik magukban az egykori gyereket. Soha nem voltunk ennyire közel egymáshoz.

7.

Egy macska (és a gazdája) a forró bádogtetőn

Dolgom volt az Élettani Intézetben, és egy hosszú asztalon kísérletre kikészített néhány hetes kiscicákat láttam. Körülnéztem, egyedül voltam a szobában. Egy kiscicát zsebre tettem, és hazavittem. Haza? Természetesen arra a klinikára, ahol dolgoztam az orvopszichológiai tanszéki csoport vezetőjeként. Ez fontos, mert munkatársaim bizony összeszorított foggal vették tudomásul a főnök újabb hülyeségét. A macskát a bentlakó portás bácsi segítségével felneveltük, hiszen munka után, az esti órákban meg az ünnepnapokon vele volt. Amikor már felserdült, „klinikai osztálymacskává” neveztem ki, s miután gyermekklinikáról van szó, a betegek nagyon szerették. A szép szürke cicát, aki ilyen sokra vitte, úgy hívták, hogy Benjámín László. Miért hívták így? Mert a költő Benjámín László 17 éves koromban elolvasta egyik versemet,

és beajánlott az akkori Fiatal írók Munkaközösségébe. Hát róla neveztem el.

Benjámin László a ház egyik nevezetessége lett, csak a professzor nem tudhatott róla, mert gyógyító intézményben tilos állatot tartani. Egy napon mégis lebuktunk.

A prof, aki a világ legrúdebb embere

volt, titkárnői kísérettel ellenőrző körutat tartott, és bejött az én osztályomra is. Már a váróban megtorpant.

- Kollégák, itt nagyon istállószag van! -mondta magas fejhagján.

Hallgattunk. A prof továbbment, de megint a levegőbe szimatolt.

- Kollégák! Itt még erősebb az istállószag! Es ekkor - pechünkre - előjött a szekrény

alól Benjámin László. A professzor úr szemében felvillant a felismerés.

- Nini! Egy kiscica!

És kisvártatva hozzátette:

- Kollégák, nem azért van itt ilyen istállószag, mert ez a kiscica ide defekál?

Kínos csend. Akkor az egyik munkatárs -maga is, pszichológushoz illően, kissé egzaltált ember - állítólag a helyzet megmentése érdekében előlépett, és így szólt:

- Professzor úr kérem, hogy hova defekál, azt nem tudjuk. Szarni itt szokott!

Mintha bomba robbant volna. A prof egy pillanatig dermedten állt, aztán sarkon fordult, és elhagyta a terepet. Tíz perc múlva csöngött a telefon, hivatott.

- Elmebeteget hoztál a klinikámra! - vádolt meg, amint beléptem. A kollégát valóban én ajánlottam.

- Elmebeteget?

- Nem hallottad, mit mondott?

Nem érdemes tovább mesélni a történetet. Jóval később kiderült, hogy a profnak igaza volt.

Benjámín Lászlónak úri élete volt. Marhahúst, tojást, májkonzervet evett. Néha kiült az ablakba, és megvető tekintettel elnézte a kóbor utcai macskákat. Am egyszer csak valami baja támadt. Rosszkedvű lett, lefogyott, a szőre ellomposodott, a külseje zilált benyomást keltett. Elvittem az állatorvoshoz. Ő először fölvette az adatokat.

- Hogy hívják a beteget?

- Benjámín László.

Letette a tollat, és durcásan így szólt:

- Ez nem macskanév. Miért hívják így?

- Hát így neveztük el...

- No de miért? Méregbe jöttem.

- Mert fiú.

- És ha lány lenne, akkor hogy hívnák?

- Zelk Zoltánnak.

Erre kidobott bennünket. Félóra múlva visszamentem a macskával.

- Most már Cirimuccnak hívják. Erre megvizsgálta.

- Az állat depressziós! - közölte.

- Miért?

- Mert nem tud magának nőtényt szerezni.

- És most mi a teendő?

- Kasztrálni kell.

- Doktor úr, én több éve foglalkozom depressziósokkal, de erről a gyógymódról még nem hallottam.

- Pedig állatoknál így van. Szomorúan mentünk haza. Mondtam

Benjámín Lászlónak:

- Ne búsulj, öreg. Szerzünk nőt.

És hazaérve kinyitottam az utcára vezető ajtót.

- Indulj! Sok sikert!

De Benjámín László lehasalt, reszketett, a farka rövid és vastag lett, s nem mert elindulni a nagy ismeretlenbe. Kivitettem a klinika kertjébe. Ott sem járt soha, de gondoltam, edzésnek jó lesz. Feltettem egy alacsony fa ágainak elágazásába. Leesett. Egy macska! Újra feltettem. Megint leesett.

Mint megtudtam, addigra már a nővérek nagy része az ablakokban vihogott:

- Az adjunktus úr ragasztgatja a macskáját a fára!

Hát ez nem ment. S bennem akkor kezdett felderengeni, hogy milyen nagyot vétettem én e macska ellen. Senki sem tanította meg vadászni, fára mászni, teljesen életképtelen lett. Igazi szobacica. Aggódni kezdtem, hátha halálom után Bubastis Istennő, a macskák védőistene, majd bosszút áll rajtam.

És akkor elindultam, és az utcán magamhoz csalogattam egy kóbor macskát. Hazavitettem. Fiú volt. Ezt macskáknál nem olyan egyszerű egy pillantással megállapítani. Másikat fogtam. Ő ugyan már lány volt, de nem tüzelt, vagy mi a csuda, nem tudom, macskáknál hogy van ez. Mindenesetre Benjámín Lászlót bepofozta a szekrény alá, ahonnét nem mert előjönni, míg a hölgy ott tartózkodott. Különben nem rossz megoldás férfiaknak sem, ha van hová elrejtőzni.

És akkor közbeszólt a sors, az ösztön, vagy az a bizonyos *Macskák-énje*. Benjámín László egyre hosszabb ideig üldögélt az ablakomban, s egy napon kiugrott, és elvegyült a kóbor cicák bandájába. Néhányszor még visszajött, azután végleg velük maradt, feláldozta a tojást és a marhahúst a szerelemért. Mégis csak szabad lélek volt. Az ablakon kibámulva néhányszor észrevettem, amint valami romlott húscsapatért verekedett. Irigyeltem.

8.

Régi bűnök az állatok ellen

Nagy dolog a gyerekkor! - írta Radnóti az *Ikrek havában*. Bizony nagy dolog.

Már akkor elkezdődött bennem valamiféle ellentmondásos vonzalom az állatok iránt. Kíváncsiság és kegyetlenség, gondoskodás és nemtörődömség vegyült benne. Nem tudom, volt-e ennek valami köze a szülőkhöz kötött érzelmeimhez, a szeretethez, amiből túl sokat kaptam, de ez tulajdonképpen hülyeség, a szeretet hogyanjáról van szó, arról, hogy jól kell szeretni, különben a szeretet megnyilvánulásai könnyen válnak idegesítővé, birtoklássá, bilincssé.

Kezdetben volt egy kanárim. Fricinek hívtuk, amíg nem tojt egy tojást. Attól kezdve Friderikának. Volt két gerlicém is, valami rokon hozta őket. Féltém tőlük. Mint ahogy azóta is félek, nem annyira a madaraktól, hanem a tolltól. Tollfóbiám van, a tolltói undorodom, ha csak lehet, nem érintem meg, tehát a madarakat sem, és ők se szálljanak rám. Egy anti-Szent Ferenc vagy anti-Axel Munthe vagyok. Amikor - fiatal házasként - a feleségemnek volt egy hullámos kék papagája, Robika, egy este későn érkeztem haza. Nagy tél volt. Feleségem garzonlakásunk hideg előszobájában reszketett. A szobába nem mert bemenni, mert ott feküdt Robika holtan. Szabadon engedte, aztán vissza akarta tenni a kalitkájába. Megfogta, és Robika belecsípett az ujjába. Kicsit megszorította, Robika lehunyta a szemét, és halott volt. Ledobta a földre, és kimenekült az előszobába. Robika kitárt szárnyú testét - egy személtlapra helyezve - eltemettem a kertben, a hóba. Közben rázott az undor.

Ma is van - a fogadott lányomnak - egy nagy, sötétszürke jákó papagája. Csak a fark-tollai pirosak. Én vettem neki, boldogtalanság ellen, nem merem leírni mennyiért. Bevált. Egy percre sem szakadnak el egymástól. Amikor Németországban élt, állandóan cipelte magával, haza-vissza, miközben a papagáj, aki a Garú névre hallgat, szidta a vámosokat:

- Mit csináltál? Csúnya!

Garú egész nap szabadon van, csak akkor kell a kalitkának nevezett ketrecében tartózkodnia, ha én érkezem látogatóba. Pedig - ha hihetek a lányomnak - Garú igazi társ, nagyon személyes a kapcsolatuk, beleiszik gazdája kávéjába, teájába, beleeszik ételébe, játszani hívja, s ha alszik, csendben ül a fotel karfáján, és nézi őt. Rokonszenves.

Mármost, hogy is állok ezzel a tollfóbiával? Vallásos gyökerei vannak. Mi otthon szüleimmel rendes zsidó családként készültünk a hosszúnapra, amikor böjtölni kell.

Előző este éneklük a zsinagógában a gyönyörű Kol Nidré-t, ami az átkok és fogadalmak alóli feloldást kéri, majd másnap a Jóisten egy évre lepecsételi a Sors Könyvét. Eddig a dolog rendben is lenne. Csakhogy az ünnep előtt van egy - magyarosan - Kepoporenek nevezett szertartás. Ez abból állt, hogy apám, mint családfő, összekötött lábú tyúkokat forgatott a nők feje fölött, ahány nő volt a családban, annyi tyúk rikácsolt, piszkított; madártoll és ürülék szállt a levegőben, s a fiúk feje felett ugyanez zajlott, az odaillő héber ima kíséretében. Ezzel a szertartással ráimádkozta a bűneinket a rémült baromfikra.

Ő, egykori gyönyörű ősi idők, amikor a zsidók egy fekete kecskebakra imádkoztak rá a nép bűneit, majd a farára verve elrohanásra készítették, hogy a bűnöket elvigye Azazélnak, a sivatagi démónnak. De ma? Baromfik?

A tetejébe az a szokás, hogy a bűnökkel terhelt baromfikat elajándékozzák más vallásúaknak (elég nagy disznóság!), de mi ehhez spórolósak voltunk. A cselédlány levágta őket, és mi a böjt után rántott vagy paprikás formában visszaettük magunkba bűneinket. Hát akkor mi végre volt az egész céció? Jaj, emberek, jaj, szertartások!

Szégyenteljes bekezdés következik: a légyfarm. Legyek tömegének szárnyait téptem ki, hogy csak gyalogolni tudjanak. Keménypapírból építettem nekik farmot: volt ebédlőjük, hálótermük,

nappalijuk, folyosók vezettek ide-oda... Az volt a szadizmusomat leplező illúzióm, hogy jól érzik magukat ebben az összkomfortos lakótelepben.

Tenyésztettem selyemhernyókat is, akik begubózáskor szétmászta a lakásban, mert nem készítettem sarkokat nekik. Néha - anyám rémületére - a legváratlanabb helyekről bukkant fel egy nehézkes, inkább vergődő, mint repülő selyemlepke.

Gimnazista koromban egy cipődobozban működött a csiga-jósdám. Kiránduláskor nagy éti csigákat szedtem. Az órák közötti szünetekben be lehetett hozzám fizetni két forinttal, szerelmi jóslásra. Egy-egy csiga házára tintaceruzával ráírtam a fiú és a lány nevét. Szétraktam őket a doboz sarkaiba. Egy óra múlva meg lehetett nézni az eredményt, ha egymásra másztak, a szerelem a beteljesülés felé haladt. Ha távol maradtak egymástól, lemondhattak minden reményről. Egy darabig jól kerestem, a csiga-jósdá népszerű volt. Am nem tudtam, mivel etessem őket. Így hát egy napon felfeszítették a spárgával lekötött dobozt, és megették apám híres kaktuszgyűjteményét, csak úgy világított a fehér és rózsaszín húsuk a tüskéik között.

Apám nem szólt. Felöltözött, vette a esigás dobozt, kivillamosozott a Hűvösvölgybe, és ott szabadon engedte őket.

Tóbiásnak, a teknősbékámnak bekentem ragasztóval a teknőjét, és teleszórtam színes üvegyöngyökkel. Gyönyörű lett.

Piócáim is voltak, öten egy nagy uborkásüvegben. Őket legalább a saját véremmel etettem. Bedugtam a fél karom, rátapadtak, és amikor jóllaktak, elengedték.

Mindezekon túl volt azonban egy - szinte vallásos jellegű - szertartásom, amit kényszeresen ismételttem. A kertünk földjére húztam egy négyzetet. Leültem mellé. Amelyik bogár belemászott a szent területre, halál fia volt. Megöltem, gödröt ástam neki, a gödröt teleraktam gyufaszálakkal, ráhelyeztem a halott bogarat, aztán meggyújtottam a máglyát. Nagyon szép temetéseket rendeztem áldozataimnak, minden büntudat nélkül. Aki megsértette a szentséget

- a négyzetet egyre inkább a legintimebb szférámnak éreztem -, nem maradhatott életben. Később ez lett az oka legtöbb szerelmi kapcsolatom, házasságom tönkremenésének is. Sok érzelmi halott szegélyezte az utamat.

9.

Tűnve megálló pillanat

Így határozta meg Holger szelleme az időt, amelyben él. Ki az a Holger? Thomas Mann *Varázshegyében* Holger egy halott szelleme, akit rendszeresen megidéztek a spiritiszta szeánszon, amit a Varázshegy tüdőbetegei szerveztek. Egyszer a regény főhősét, Hans Castorpot is meghívták. Akkor hangzott el a kérdés, hogy tulajdonképpen milyen idősíkban él tovább az, aki meghalt? S Holger a fenti költői választ adta. Castorp ugyan egy percig elgondolkozott azon, hogy e meghatározás más szórendben - például megállva tűnő pillanat - is ugyanilyen szép és kifejező lenne. De nem tartotta a dolgot lényegesnek.

A pillanat, ami megáll, s ugyanakkor továtűnik, nem azt jelenti-e, hogy Holger már az emberi időn kívül él? Számára a volt, a van és a lesz - ugyanaz? Ki tudja?

A mi figyelmünk azért fixálódik erre a részletre, mert az a gyanúnk, hogy ilyen az állatok ideje is. Időérzékelésük ugyanis nincs, vagy ha van, eltér a miénktől, inkább hasonlít Holgeréhez. A kutya számára például mindegy, hogy percekre mentél-e hazulról el például vásárolni, vagy reggeltől estig távol voltál, esetleg többnapos utazásról térsz vissza - ugyanazzal a lelkenedző örömmel fogad. És mindig örömmel. Érkezésedkor soha nem vág savanyú pofákat. És ez végül is nagyon fontossá válhat az ember számára. Biztos lehet abban, hogy szeretettel várják. Legalább a kutya.

A modern Amerika egyik legszörnyűbb találmánya egy szerkentyű, amit ha beszereltek, a következőképpen működik:

A kulcs megforgatásakor a zárban, az összes villanylámpát és neoncsövet felgyújtja a lakásban. Minden ragyogó fényben úszik, mert nincs undokabb, mint egy sötét lakásba hazaérkezni. Ugyanakkor egy behízelt női, vagy férfihang azt mondja:

- Isten hozott! De jó, hogy hazajöttél!

A két gazember pszichológus, aki ezt a szerkezetet egyedül élő, magányos emberek számára kitalálta, ma már multimilliomos.

Gazember? Bizony gazember. Mert ebben az illúziókeltésben semmi sem igaz. A lakás üres és néma. És üres a vigasztalás is, amit nyújt. Ez még csak nem is virtuális valóság, hanem egyszerűen egy hazugsággép. A magányos embernek azt hazudja, hogy „nem vagy egyedül”. De egyedül van.

Akkor már inkább egy koszlott korcs kutya ugorjon a nyakába, vagy egy színes tollú papagáj köszöntse: „Mit hoztál, te büdös”? A macska lógjon nyávogva a drága függönyön... Vagyis az eleven étellel találkozzon, eleven lényekkel, akik a perzsaszőnyegre piszkítanak, akik enivalót követelnek, és néha a fejére szállnak, az ölébe ülnek, vagy az ágyába fekszenek.

De tényleg: hogy állnak az állatok az idővel? Rövid percekig tartó időérzőnk nyilvánvalóan van. Bizonyítja ezt türelmetlenségük, amikor finom falatokra, sétára stb. várnak. Am ez az időérző nem terjed ki hosszabb időre. A gazda távollétére szomorúsággal reagálnak, de ez a hiány lelkiállapota, ami csak lassan alszik ki. Vagyis, azt gondolom, hogy mégis csak az örök jelenben élnek. És mert nem játszik bele sem a múlt élményvilága, sem az előre elképzelt jövő, a pillanat, az „itt és most” megélése sokkal intenzívebb, mint az embernél.

Persze emlékezésük van, és egy számukra kellemetlen vagy fájdalmas helyzet ismétlődésekor - például az állatorvosnál - a jelenbe beáramlik az egykori rossz élmény hangulata, és menekülni próbálnak. De valószínűleg nem az elmúlt történések képei peregnek le bennük újra, csak az gyakor átélt veszély, a fenyegetettség érzése

önti el őket. Leginkább egy álomban átélt szorongáshoz, félelemhez hasonlít.

Viszont ez a veszélyérzet - csodálatos módon - olyan riasztó történések előre megérzésére is kiterjed, amelyeket soha nem tapasztaltak. Az ember szinte megborzong: ki súg nekik? Ki védi őket? Mégis csak a faj, a fajta védő szelleme, a közös én?

Egy nagypapa egyszer megkérte unokáját, egy 22 éves ragyogó lányt, hogy vigye el helyette a kutyát oltásra, mert neki nagyon fáj a dereka. Elvitte. Ültek a váróban, a kutya a lány ölében. Egyszer csak ijesztő vonítással, mint a rakéta, kirepült a lány öléből. Ő utána hajolt, hogy visszarántsa, de tragikus módon eltörte a gerincét az a kórlapokkal teletömött, 250 kilós szekrény, amely a falról rázuhant. A lány bénultan ott maradt a padlón. Ha nem hajol a kutya után, akkor a szekrény a koponyáját zúzta volna szét.

Most már elmondom végig a történetét. Egy izraeli kórházba vitték, ahol naponta nagy dózisú lézer besugárzást kapott, abban reménykedve, hogy a lézer talán a gerincvelő maradék idegszövetének sejtburjánzását is segítheti. Ez lényegében orvosi abszurdum, hiszen a szervezet nem képes a központi idegrendszer sejtjeinek regenerálására.

De hát: *Dum spiro - spero*: amíg lélegzem, remélek. A lány depressziós volt, ezért behívtak hozzá engem, aki akkor az ottani egyetlen dolgoztam. Kérdeztem tőle:

- Voltál már kint a városban?

- Nem.

- Miért nem? Hiszen anyád is itt van, szívesen kivinne téged. Nem vagy kíváncsi, hogy hova kerültél?

- Félek, hogy meglátom magamat tolókcocsiban, valamelyik kirakat tükrében.

- Akkor most nagyon figyelj! Tudod hány százalékra becsülik az orvosok annak a valószínűségét, hogy te valaha is kikerülsz a tolókcocsiból?

– ?

- Két százalékra! Hát akkor most dönts el, hogy te erre a 2 százalékra játszol-e, vagy a 98-ra? Ha a 98-ra, akkor igazad van. Lesz elég időd életed végéig, hogy a tolókcocsiban nézgesd magad. De ha netán a 2 százalékban hinnél, akkor még le is foglak fényképezni, hogy legyen emléked arról, hogy valaha tolókcocsis voltál.

- Te hiszel abban, hogy én még lábra fogok állni?

- Tudom.

- Esküdj meg az életedre!

Úristen! Most nem szabad haboznom. Magamban leborultam a hátha mégis létező Örökkévaló elé, és a bocsánatát kérve, megesküdtem. S a lányt a mamája másnap kitolta a városba, amit Tel Avivnak neveztek.

Es én még jelen voltam, amikor a rehabilitációs intézetben, térdmrevítéssel, kiségtették a tolókcocsiból, és két bottal három lépést tett... Másnap - harmincvalahány év után - elmentem egy templomba, adtak egy imaköpenyt, s amikor áldásmondásra beburkoltam velem a fejemet, elsírtam magam.

Akkor a pillanat tűnve megállt, s még ma is áll a szívemben, pedig már régen eltűnt az idő tengerében.

Ebben a történetben lappang egy kérdés: mit érzett, tudott a kutya a baj bekövetkezése előtt, hogy képes volt menekülni? Kérem, most ne tessék legyinteni azzal, hogy „az állatok sokszor sok mindent ösztönösen előre megéreznek” (például a hangyák az esőt, és mentik a tojásaikat, az alacsonyan repülő madarak a vihart, a rohanó zergék a közeledő földrengést), mert éppen ez a kérdés: milyen ismeretlen információs csatorna működik bennük? Ki figyelmezteti őket? Csak nem az elementáris lények? Netán egy angyal?

S az ember - némely intuitív fenomén kivételével - nem hogy kiszolgáltatott, hanem még „katasztrófa vaksággal” is megvert a sors által. Elhárítja a közeledő veszély érzését. Például mikor már a

határainknál zúgott a háború lehetősége, osztrák menekültek meséltek a Gestapo és az SS rémtetteiről, Pesten összemosolyogtak az ukrainai hómezők és a gázkamrák későbbi halottjai: nálunk ez nem fordulhat elő! Haldoklásáig lehet félrevezetni a tudós orvosprofesszort a tüdőtályog vagy a vastagbélgyulladás diagnózisával, amelyek elfedik a rák brutális valóságát.

Az ember tudatosan él az időben, és ezért egyetlen a teremtett lények közül, akinek szembe kell néznie saját eljövendő pusztulásával. Vajon rossznéven lehet-e venni némelyektől, hogy legalább az elmúlás időpontját ők akarják meghatározni? Az állat nem törődik a jövővel, így a halállal sem. Persze az ember lelke is a halhatatlanságát érzi természetesnek, semmit sem tud kezdeni a halállal. Az ember lelke nem öregszik - legfeljebb az agyerei meszesednek el -, s éppen ebben van a tragédiája, hogy örökké fiatal lelke tanácstalan a test romlását tapasztalva. Az állat lelke sem öregszik, de ebből nem származik semmiféle tragikum az életében, mert biztosan érzi, hogy tagja az örökkévalóságnak, örökké újjászületik majd a vizslák vagy az orrszarvúk Szellemének küldötteként. Az ember csak remél, vigasztalódik, hátha rá, a kozmikus egységből kiszakadottra is vonatkozik a lét örök körforgásának törvénye.

Meghalt a kutyád, a macskád, a hörcsögöd? Gyászolnád, mint egy embert? Ne tedd! Elég, ha egy ideig szomorú vagy a magánytól. Azután vegyél új állatot magadnak. És meg fogod tapasztalni, hogy nem egy kutyát szeretünk, hanem *a* kutyát! És ugyanígy van a többi állattal is. Tulajdonképpen a faj, a fajta Szellemét szeretjük, aki ilyen csodálatos élőlényeket küld a világba.

Talán az állatokra vonatkozik leginkább, hogy az ember néz, de nem lát. Ám ahhoz, hogy lásson is, együtt kell élni az állattal. Az ólban, kertben tartott, tenyésztett állatnál erről szó sincs. Alig van együtt töltött idő, együttes élmény. Csak az etetés pillanatai törik át néha a személytelen tudomásul vételt egymásról.

Volt egyszer egy kislány. Nyolc-kilenc éves lehetett. Kiadták vidékre nyaralni a rokonokhoz. Ők pedig szabadjára engedték. Egész nap egy ingecskében, bugyiban, mezítláb kalandozott, amerre a szeme vitte. Egy napon valami majorság feléhez érkezett. Egy nagy barna kutyát látott kötélben. Beszélt hozzá. Aztán egy tálban vizet hozott neki, mert nagy volt a forróság. Aztán eloldozta. S együtt mentek tovább: a kislány, és mellette ballagott a barna kutya. Már egy fél órája sétáltak, amikor falusi emberek jöttek szembe velük, és megrémültek. A barna kutya volt a környék legvadabb szörnyetege. Nem is merték egyedül visszavinni a majorságba, a kislányt kérték meg, hogy kísérje őket haza.

Húsz-harminc-negyven év múlva is, ha az egykori kislánnyal találkoztak, eksztázisba estek a kutyák, lábánál hemperegtek, felugráltak rá, nyalogatták. Ismeretlen kutyákról van szó, ismeretlen tájakon, Velencében, Tunéziában, Itáliában, itthon - mindegy. Ha valami bajuk volt, némán pislogva túrték, hogy gyógyítsa őket, elviselték a fájdalmukat, és nagy farkcsóválással mentek utána. Ha aludni tért, rajta szundítottak a macskák, és a papagájok játszottak a hajával. Miféle erő, milyen vonzalom működött itt? Ezt keresem, ezért írom ezt a könyvet. Az etológusok azt vizsgálják, hogy különböző helyzetekben hogyan viselkednek az állatok. Én azt szeretném tudni, hogy miért viselkednek úgy?

10.

Félelem a háziállatoktól

Már meséltem a saját madár- és tolfóbiám vallásos gyökereiről. Ám ez szerencsés eset, valószínűleg nem is igazi fóbia, mert tudok rajta uralkodni, ha nagyon muszáj. Annyi bizonyos, hogy nem lesz belőlem - Assisi Szent Ferenchez hasonló - sem madaras, sem semmiféle szent.

Hogy miért nem? Meg fognak lepődni: mert nem vagyok hozzá eléggé nárcisztikus! Aki sértetlen nárcisztikus illúziókkal él a világban, annak nincs helye az emberek között. Vagy a társadalom fölé, vagy a társadalom alá kell mennie. Vagyis vagy szent lesz belőle, Isten beszélgetőpartnere és akaratának közvetítője, vagy bűnöző, aki gátlástalanul elégíti ki nárcisztikus vágyait és indulatait: öl, rabol, csal, erőszakol, kívül áll a társadalmon, tehát az erkölcsi törvényeken is, neki mindent szabad. Én nem vagyok elég erkölcsös a szentséghez, és elég gonosz a kriminalitáshoz.

Am minket most az érdekel, hogy honnét tör fel a félelem a szelíd háziállatoktól. Különösen izgalmas a kérdés, ha például a kutya- vagy macskafóbia nem kötődik semmilyen ijesztő élményhez. Meggyőződésem, hogy az **állat-fóbia lényege az ösztönöktől, az ösztönerőktől való iszonyodás.**

Az emberi képzeletben - felismerve, hogy az állat viselkedése nem intellektuális döntéseken alapul - a négylábúak viselkedését (Indiában „hajlottan járóknak” is nevezik őket) számunkra ismeretlen, érthetetlen és a régmúltból származó késztetések vagy kiszámíthatatlan pillanatnyi vágyak, indulatok határozzák meg. Mindezzel szemben védtelenek vagyunk. Mint ahogy ki vagyunk szolgáltatva saját ösztöneinknek, szenvedélyeinknek, amelyeket alig-alig tudunk racionálisan befolyásolni, erkölcsileg korlátozni. Tehát csődöt mond a nevelés, a kulturáltság, a konvencionalitás - valami ősi sodrással szemben.

Ezért arról is meg vagyok győződve, hogy a legtöbb potenciazavar, frigiditás, orgazmusra való képtelenség gyökere az ösztönök szabadjára engedésétől való irtózásig nyúlik vissza. Vagyis ugyanaz az oka, mint az állatfóbiának.

A franciák „kis halálnak” (*petit mort*) nevezik az orgazmust. A tudatos kontroll egy rövid időre kialszik, csak a gáttalan ösztönkielés hozza meg az eksztázist. Sokan irtóznak ettől az állapottól. Nem vállalják, talán attól való félelmükben, hogy úgy maradnak. Az

örökké figyelő, konstatáló, ítélkező Én (ego) elvesztése - akárcsak pillanatokra is - a megsemmisülés riadalmát hordozza.

Az állatnak nincsen egoja. Tehát legtöbbször úgy érzik, hogy az alvilági erők irányítják őket. Kevesen tudják elfogadni, hogy a viselkedésüket meghatározó hatalom az emberfeletti szférákban van. Pedig az állat spontán sohasem gonosz, sohasem öl az ölés örömeért - hanem vagy éhségből, vagy félelemből. Az állat sohasem hoz létre, hatalomra éhes bünszövetségeket, az állat nem hazudik jóindulaton, sem nemes célokat, hanem adott esetben nyíltan mutatja dühét, támadó kedvét - feltéve, ha az ember még nem tette tönkre spontán reakcióit.

Végső soron tragikus a találkozás az ember és állat között. Mint ahogy mindig tragédiába fordult egy magasabb és egy alacsonyabb kultúra találkozása, legyen szó az indiánokról, az afrikaiakról, bárkikről.

Ezzel indokoltam a *Kozmikus Intelligencia* konferencián elmondott hozzászólásomban, hogy miért tartok az embernél magasabb kultúrájú ufókkal való találkozástól, s miért remélem, hogy ilyen lények nem léteznek. Amit eddig hallottam, olvastam róluk, inkább arról győződtem meg, hogy ha technológiailag netán fejlettebbek is nálunk, végső soron ostobák: vénülő farmereket, trottyos kereskedőket, buta dzsigolókat visznek el találmányra fajnemelésre, csak mert az autójuk, házuk az útjukba akad. Eddig még véletlenül sem kaptak el egy olimpiai bajnokot vagy Nobel-díjas tudóst, világhírű művészt.

A túlfejlett intellektusunk sokat rombolt eredeti szellemi képességeinken. A tükrünk, ami által látunk, egyre homályosodik, s ha valami mégis „színről színre” a szemünkbe tűnik, nem hisszük el. Feldmár András mondta: „Ha angyalokat látok, azt senki ne vegye el tőlem!” Vagyis a pszichiátriának, a társadalomnak, a vallásnak semmi köze nincs az élményeimhez, csakis a cselekedeteimhez, a viselkedésemhez, azokhoz is csak akkor, ha közveszélyesek.

Az egész Biblia tele van látomásokkal és elhívásokkal. Már azt ne találjuk mondani, hogy a modern keleti és nyugati kultúra elmebajból nőtt ki, elmebetegek - Mózes, Jézus, Mohamed, Buddha, a próféták és az apostolok - hozták létre.

Vissza az állatokhoz! Minket sokszor megtéveszt, hogy az állat más és másképp lát, mint mi. Hányszor láthattad, hogy macskád vagy kutyád nagyon figyel valamire, mereven néz egy irányba, ahol te semmit sem veszel észre? Hányszor hallottad nyüszíteni félelmében, láttad búvóhelyet keresni, holott senki nem volt a közelben.

Es néha te is: hányszor szorongtál a sötétben, hányszor érezted úgy, hogy nem vagy egyedül, amikor pedig a látható világ néptelen volt körülötted?

S a gyerekek? Körülbelül 4 éves korukig még rendelkeznek szellemi látással, mint az állatok. Kedves kis barátom 3 éves korában egy vasárnapi, családi ebéd közben letette a kanalát, és mereven bámult az üres falra.

- Mi van ott? - kérdeztük.
- Egy skombara.

Nem láttunk semmit. De észrevettük, hogy a kutya hasaltában halkán nyivog, és a nyakánál felborzolódik a szőre. Kínos csend lett. Ám rövid idő után a kissrác felvette a kanalát, és továbbevett.

- És most mi van?
- Már elment - felelte közömbösen.

A kutya is körbejárta az asztalt, és némi kajáért koldult.

Kedves Olvasó, ha egyszer te is találkozol egy skombarával, nyugodtan nézegezd. Már az is javadra szolgál, hogy nem kérdezted meg, hogy mi a skombara? Úgyis csak azt feleltem volna: egy skombara az egy skombara. Vagyis nem tudom, vagy csak nem tudom elmesélni, vagy a skombarasága teljesen kitölti a lényét, nem lehet róla többet mondani, csak annyit, hogy ott volt, majd elment.

Humánus láger Cipruson

A háború alatt és a háború után az angolok a Palesztinába menekülő, vagy a régi-új hazába igyekvő, megsemmisítő légerekből szabadult zsidókat Ciprus szigetére internálták, és szögesdróttal körülvett táborban tartották.

Cipruson be-betörték a táborba a sakálok. A görögök kutyákat hordtak be nekünk védelemül. A kutya meg, hát tudod, milyenek a kutyák, mi gazdának hittük magunkat, látszólag válogattunk közöttük, valójában ők választottak falkavezért. Az ottani unalmas életben jótéteménynek számított a kutyák bolondozása. Ők meg mindig a nyomunkban. Lestek a parancsunkat. Nem volt sok ennivalónk, de a kutyák megélték a maradékon.

Aki nagyritkán beutazást kapott Palesztinába, az örökösen hagyta a kutyáját, mindig jelentkezett érte valaki az internáltak közül. Kevés a családos ember, legtöbb a magamfajta magányos, aki fölös szeretetét is a kutyára pazarolta.

Egyszer aztán az történt, hogy a cionisták hajója jött a bevándorlókért, kék-fehér zászló alatt. Ott horgonyzott a fehér hajó előttünk a tengeren, nem tudtuk róla levenni a szemünket, de közöttünk volt a szögesdrót. Az angolok vigyáztak, nehogy katonának alkalmas férfi odajusson. Szörnyű volt csak nézni, nézni a hajót, ahogy ott állt a part közelében, megtörték rajta a hullámok, fújta a szél a kék-fehér lobogót.

Elhatároztuk, éjszaka elvágjuk a szögesdrótot, és átúszunk. Víz alatt, hogy ne vegyenek észre a járőrhajóból, és víz felett, ha kívül kerülünk a reflektorfényen. Próbát tettünk, de nem számoltunk a kutyákkal. Azok ugattak éjjel-nappal, ki törődött volna velük? De mikor a gazdájuk a vízbe ereszkedett, megérezte, miről van szó. Kezdték vonyítani. Az angolok fölfigyeltek, rohantak a

gumibotokkal, jöttek a rohamcsónakok, és a szökésnek befellegzett. A hajó meg állt olt a vízen, hál, hogy lehetett azt kibírni ?

Ezért aztán a következő éjszakákon, aki szökni akart, vetett valami jó falatot a kutyájának búcsúzásul. Mikor a kutya lenyelte, akkor drótot tekert a nyakára, és megfojtotta. Épphogy leért a falat. Megemészteni már nem hagyhattunk időt, ott rövidek az éjszakák. Akkor aztán elváltuk a szögesdrótot, bele a tengerbe!

A hajón ügyelet várt ránk, száraz pokróc, meleg tea, rum. Aki nem fulladt vízbe, azt már szeretet fogadta. Csak a kutyáktól ment el a kedve egy életre.

Bárdos Pál: Stan és Pan 12.

Pokol a földön

Egy öreg tanár szeme sok mindent észrevesz, feltéve, ha a diákban „van valami”. S nincs olyan főiskola vagy egyetem, ahol ne fordulnának elő a tudásvágytól áhítatosan csillogó szemű, testes, szemüveges fiúk, vagy karcsú, festett körmű lányok, akikben - főleg az utóbbiakban - végül is mindig „van valami”. A jelenséget ne tessék túlbecsülni! A fiatalok a legnagyobb szélhámos, hogy ne mondjam, csaló. Ez hamar kiderül a későbbi évfolyam-találkozókön. Egyszer én is elmentem egy ilyen kerekszámúra. Vártam egykori évfolyamtársaimra, a „tündérléptű leányokra”, és nagyfenekű, túlméretezett keblű anyukák, sőt ifjú nagymamák érkeztek helyettük. S a délceg fiúk! Kopasz vagy deresedő fejű, pocakos polgáreberek öleltek magukhoz, rázták a kezemet - vagy idegenkedve bámultunk, mert már nem ismertük meg egymást. Szörnyű volt, hogy az én kivételelemmel mindenki megöregedett. S nekik milyen rossz lehetett látni engem sugárzó fiatalágomban... Tapintatosan kisomfordáltam.

Szóval, az öreg tanár szeme sok mindent észrevesz, új kapcsolatokat, régiak bomlását, ismeretlen okú bánatokat és örömöket, de persze nem szól, csak tudomásul veszi ezeket a tudományosan „metakommunikatív” nevezett jeleket és jelzéseket. Érzelmileg igyekszik távol maradni, mert sejti, hogy az öregember könnyen válhat tragikomikus figurává. Tragikus, mert szenvedélyei többnyire reménytelenek, és komikus, mert az idős korhoz nem a szélsőséges érzelmek illenek, hanem a bölcsesség. Az ember hülyéskedhet, amennyit csak akar, de ösztönösen vigyázzon a méltóságára is. El kell mesélnem egy leírva is borzasztó történetet.

Egy lányismerősöm, páciensem egyszer bekerült segédasszisztensnek egy filmstúdióba. Kaptak egy telefonhívást, hogy filmezzék le a hortobágyi sintér telepet. Odamentek kamerástul. És egy félóráig kellett halott kutyák temetetlen, rothadó tetemein lépkedniük. Néhol bokáig süllyedtek a felpuhult hullákba. Minden kutyának szét volt verve a feje. Egyeseket felakasztottak a

fákra, úgy kapták a halálos ütést. Baltával vagy bunkóval. Ott lógtak, nyitott szájjal, mintha vicso rognának, a fák ágai alatt, a madarak által-félig meddig már szétmarcangolva.

A stúdiósok remegő kezekkel, néha öklendezve filmeztek, fotóztak, míg a gyepmester üvöltve feljelentéssel fenyegette őket, a területre való illetéktelen behatolásuk miatt. Néhány felvételük valamelyik bulvárlapban is megjelent. A környék falvaiban mindenki tudta, hogy mi folyik a sintértelepen, de hiába fordultak a különböző helyi hatóságokhoz. Mindezt a lányismerősöm remegő, fehér szájjal mondta el nekem, sírni már nem tudott. Magam is kis hűján rosszul lettem a fotóktól.

No comment! Most divatos az állatvédelem? Kit érdekel, hogy mi történik a sintér-telepeken, amelyek jobbadára szadisták kezében vannak. Ma még csak az állatokra szabadultak rá, de ha megint eljönne egy várva várt alkalom, emberekre is. Akkor az államvédelem volt divatos. És akkor sem érdekelt senkit, hogy mi történik a lágerekben.

Kardos Lajos professzor, a magyar pszichológusok doyenje egyszer elmesélte nekem, hogy a harmincas években megürült egy hóhéri állás. Húszon felüli pályázat érkezett be, s neki módja volt elolvasni őket. Mint pszichológust, az érdekelte, hogy mivel ajánlkoznak a pályázók, hogyan bizonyítják az emberek alkalmasságukat a hóhér mesterségére? A kép igen sivár volt. A legtöbben arra hivatkoztak, hogy már az I. világháborúban önkéntesen jelentkeztek emberek kivégzésére, érzelmi megrázkódtatás nélkül, a parancsnokságok teljes megelégedésére. Szóval, hogy ők ezt kedvvel és jól tudják csinálni.

Úristen, kikkel élünk együtt - gyanútlanul?

A kígyó tragédiája

A kígyó okosabb volt minden mezei vadnál - legalább is a Biblia szerint. Én nem tudom, hogy okosabb volt-e, de mindenesetre öntörvényűbb. Amikor Éva azzal rémüldözött az almaevéstől, mert hogy az Úr azt megtiltotta, és engedetlenség esetére megfenyegette őket, hogy „halálnak halálával halnak meg”, a kígyó csak legyintett a farkával: „Nem haltok meg!” Tényleg a farkával legyintett? Ugyanis csúszómászók már akkor is voltak. De a kígyó büntetésül kapta, hogy a hasán csússzék, és port egyen. S előtte? Netán lába és mancsa is volt? A régmúlt megfejthetetlen.

Az indiaiak szerint a kígyó bölcsessége éppen abból ered, hogy mindig egész testével érinti a földet, s magába szívja a föld erejét és szellemi tudását. Szóval, nemcsak az embernek szerezte meg az intellektus fényét, hanem saját magának is. Gondoljunk csak Kára, *A dzsungel könyve* óriáskígyójára, aki azt mondja Mauglinak, aki tanácsát kéri a rájuk törő vörös kutyák ellen:

- Mindenki fél valakitől!

Bölcs, szinte politikai értékű tanács. Ká gyűrűkbe szedi a testét, körülöleli Mauglit, azután órák hosszat tartó csend következik. Végre Ká megmozdul:

- Láttam az összes elmúlt nyarakat. Élsz-e még emberkölyök ?

És elmondja, hogyan kell a vadméheket rászabadítani a vörös kutyák hadára.

Igen ám, csakhogy... Bár Mózes könyvei sehol nem említik, hogy a kígyó lenne az ördög, a későbbi szent írások azonosítják őket, hiszen a kígyó Isten akaratával száll szembe, Isten ellenfele pedig a Sátán. Holott az okos kígyó sokáig a gyógyítás szimbóluma volt, rácsavarodva a gyógyszer tartalmazó kémiai kehelyre.

És egy újabb „igen ám, csakhogya...” Az etológusok tudják, hogy a majmok ösztönösen félnek a kígyótól! Akkor is menekülnek előle, ha még sohasem láttak kígyót, és először kerül a szemük elé. Miért? Sőt a behavioristák (a viselkedés-lélektani iskola hívei) bizonyították, hogy ez a félelem számos kisgyereken is fellobban. De hát a felnőttek nagy része is irtózik a kígyótól.

A kígyót az ember gyilkolásra is használja. Meg kell keresni, hogy hová rejtette a tojásait, szét kell roppantani őket, és egy rövid időre letakarni a kiszemelt áldozat használt ingével, hogy rajta maradjon a testszaga. A kígyó a világ végéig is keresni fogja, átmege országhatárokon, erdőkön, mezőségeken, falvakon, amíg meg nem találja, és halálra marja! Legokosabb másik világrészbe menekülni előle.

Az ember cirkuszi mutatványra is használja a kígyót. Nyaka köré tekeri: „lám, nem félek tőle”, kígyóbüvölőként lép fel a furulyájával, Indiában az utcán be lehet fizetni a kígyó és a mongúz élet-halál harcára, aminél gyönyörűsebb szórakozás nincs is a világon. A kígyót - Mózes óta - hipnotikus hatások bemutatására is használják a félelmetes cirkuszi mágusok, merevvé teszik, mint egy botot, farka hegyére állítják égbe vezető rúdként. Egy kisgyerek felmászik rá, a kígyóbotot szétvágják, a gyerek alázuhan egy föltartott kard hegyére, a közönség sikolt a borzalomtól, s íme, kiderül, hogy a gyereknek semmi baja, ő meg a fakír mosolyogva hajlonganak, az ember szíve melepszik ettől a mutatványtól.

A kígyónak fontos szerepe van a gyógyszergyártásban is. Feldühítik, pohár szélébe haraptatják, és íme, mérge belecsurog a pohárba. Vihetik a laborba. A kígyóbőr a bőrdíszműves céh által sem megvetett. Jó árat lehet kihozni belőle.

Látjátok gyerekek, mi minden hasznosra használja a bölcs ember a kígyót. Otthon ezt szépen tanuljátok meg, mert holnap nagy felelés lesz a biológiaórán.

Szegény kígyó! Aki egykoron főszereplője volt a világ történetének. Nemcsak az emberrel beszélgetett, hanem Istennel is. Elhozta az embernek az intellektus fényét.

Bár ne hozta volna! Mert ez a nagy ajándék végül öellene is fordult. Ezt próbáltam elmondani.

S még azt is el akarom mesélni, hogy micsoda tragédia, ha valaki - aki nagyon közel állt hozzánk - érdektelen vagy érdekes tárggyá változik számunkra. Ha szerelmünkéből először szexuális tárgy lesz, azután az sem. Ha valakinek a szó szoros értelmében azt mondhattuk **TE**, és azután **te** lett belőle. *Látnom kell téged!* - idéz egy levelet Márai a *Vendégjáték Bolzanóban* című regényében. De ez a *téged* nem ugyanazt jelenti, mint amit például a: „jaj de unlak téged” azonos szava.

Elnézzük egykori istenünket, sátánunkat az állatkertben, akit a civilizáció megfosztott szentségétől, mágikus erejétől, bámuljuk, ahogy mozdulatlanul fekszik üvegfalú ketrecében, s várja a nyulat, ami megmaradt neki a világból.

14.

Lovak, tevék, elefántok a jehuk birodalmában

Egy fénykép: ülök az állatkerti pónifogaton, büszke kisfiú, mellettem az anyukám, vállán valamilyen állat szőréből készült keppben.

Egy emlék: igazi nagy ló hátán kapaszkodom, egy kopott ruhás ember kötőféken körbe-körbe vezet a lovat.

Még egy emlék: délfelé érkezik meg a Szent István körútra, ahol lakunk, a Perl kenyérgyár egylovas kocsija.

- Péter, szaladj le kenyérért!

Leszaladok. Ha van, félretett kukoricacsutkát viszek a lónak, de nem merem neki odaadni. A kocsis addigra leszállt a bakról,

kiszolgálja a sorban álló vevőket, az ő kezébe nyomom a lerágott kukoricacsövet, tőle kapja meg a ló. Nézem, ahogy elgondolkozva rágja.

Háború van. Légítámadás után mindenféle halott lovak vicsorognak. Félek tőlük, de rohanok haza: lehet belőlük húst vágni!

Indiánok zseniális lovai. Mozdulatlanul, észrevehetetlenül állnak a bokorban. Gazdájuk füttyszavára hozzá vágatnak.

És Verne Gyula regénye, amit akkoriban minden gyerek elolvasott: a *Grant kapitány gyermekei*. S ott a dél-amerikai pampákon az indián és Talkave nevű ló, akik messziről

megérik a közeledő farkascorda veszélyét. S Talkave, nyergében az indiánnal, repül a pampákon, s hiába veti magát nyomába a farkascorda... így menekülnek meg a többiek.

Katona vagyok. Hadgyakorlat. Három tiszt érkezik lovon, hogy rohamra vigye az egységet. Leugranak a lovokról, a kantárokat a kezembe nyomják.

- Vigyázzon rájuk, maga szemüveges!

Magamra maradok a lovakkal. Félelmemben olyan messze húzódom tőlük, ameddig a kantár engedi. Egy ideig mozdulatlanul nézzük egymást. Közelről nagyon nagy egy ló. Akkor a legnagyobb prüsszköl egyet, és dobbant a lábával. Azonnal elengedem őket. Szétszélednek legelni. Megjönnek a tisztek a fiúkkal. Legyőzték az imperialistákat. Lovak sehol. Gondolom: nem baj, majd fütyentenek, és odajönnek. Kiderül, hogy ez csak az indián regényírók képzeletében van így. Füttyörészésben nincs hiány, de a lovak, mintha meg sem hallanák, és ha valaki utánuk indul, egy kicsit továbblépegetnek.

Kiderül, hogy ilyen hülyék miatt, mint én, fogjuk elveszíteni a harmadik világháborút. A tisztek szerint értelmi képességeim csak azt teszik lehetővé, hogy másnapról latrina-őr legyek. Katonáéknál így hívják a vécsés nénit. A káromkodó tisztek kénytelenek a kis-

katonákkal együtt visszagyalogolni a táborba. Estére aztán a lovak is megjönnek vacsorázni. Egyelőre ennyit a lovakról meg rólam.

Egyiptom. Tevehajcsárok ajánlkoznak. Nézem a feldíszített tevéket. Kaján pofájuk van. Mind fekszenek, az első lábuk térdben be van hajlítva és megkötve. Nem mehetek el tevelelés nélkül. Az egyik hajcsárral megegyezünk: elmegyünk a legközelebbi sivatagi oázisig, megebédelünk, és vissza. A teve figyel. Amikor látja, hogy a tárgyalásnak vége, felháborodottan ordítani kezd. Már kezdem megbánni az egészet. Ha ennyire nincs kedve... De a hajcsár zavartalanul kioldozza, és biztat, hogy pattanjak nyeregbe. Felmászom arra, amit ő nyeregnek nevez. A teve két hátsó lábával feláll. Rémülten zuhanok a nyakába. Most az első lábak következnek. Hátraesem. Elindulunk. Úgy érzem, imbolygók, mint egy gumimatrac az Adrián. Mindjárt tengeri beteg leszek. De akkor a teve hirtelen megáll. Lenézek. Akadály tornyosul előttünk. Egy elszáradt fücsomó. Akkor a hajcsár biztatni kezdi a tevét:

- Reglak! Reglak! - Vagyis: Lábak! Lábak! A teve észbe kap.

Hogy ez a lehetőség

nem jutott eszébe! Átlépi a fücsomót. A következőnél megint megáll. Itt nem lehet továbbmenni.

- Reglak, reglak!

Ja! Az más. Átlépi. Így reglakozunk az oázisig. A teve letérdel, lehasal, előre- meg hátrazuhanok. Megérkeztünk. És még vissza is kell menni! De az étel jó, a vendéglős barátságos, a hajcsár csak mértéktelenül veszi igénybe a pénztárcámat, amikor meghívom ebédre. Istenem, egyszer ezt is ki kellett próbálni.

Indiában, egy Poona nevű nagyvárosban kószálok az utcákon. Egyszer csak valaki keményen oldalba vág. Körülnézek, ki lehet ez a pimasz? Egy nagy elefánt áll mögöttem. Ő csapott rám az ormányával. Tévedhetetlenül felismeri a fehéreket. Indiait nem üt meg. A gazdája - mahaoutnak hívják őket -kérdezi, ütem-e már elefánton? Még nem? Akkor eljött az ideje. 10 rúpia. Oké. Át akarom adni neki a pénzt, elhárítja. Az elefántnak adjam. Át is veszi

az ormányával, és ő nyújtja át a gazdájának. Aztán térdben behajlítva felemeli az egyik lábát. Kérdőn bámulok a mahaoutra.

- Lépjén rá, mint egy lépcsőre.

Rálépek. Az elefánt a fenekem alá kanyarintja az ormányát, és emelni kezd. Átölelve kapaszkodom bele. Feltesz a hátára. Ott van egy ülésféle napernyővel. Oda húzódok be. Elindulunk. Az elefánt félelmesen nagy. De tulajdonképpen nem rossz az utazás. Eltart vagy egy félóraig. Aztán az elefánt megáll. Nem történik semmi. Látom, hogy a mahaout lent cigarettára gyűjt.

- Hello!

- Mi van? - kérdezi és felnéz.

- Le szeretnék jönni. Megértően bólint.

- 10 rúpia.

- Már kifizettem.

- Az a fölszállás és az utazás díja volt. De ha le is akar jönni...

Már megint balek voltam. Az elefánt felnyúl a pénzért, aztán leemel a hátáról.

Sok évvel ezután, barátaim kivisznek a lóversenyre. Megtetszik a dolog. S csodák csodájára nyerek valami kis pénzt. Persze, a szűz kéz. Ki-kijárogatok. Kamasz fiam fantáziájában dolgozni kezd a lóverseny. Mesés vagyonokról álmodik. Megijedek, ebből baj lesz. Próbáljuk meg már a kezdet kezdetén elfojtani a bimbózó szenvedélyt.

Kiviszem magammal a lóversenyre. Elmagyarázom neki, mit jelent a helyre, tétre, befutóra. Aztán kap egy Turfot. Belemélyed. 13 éves kisfiú, mint a molylepkéé, olyan az okulárés arca. A körülöttünk lézengő züllött banda méltatlankodni kezd:

- Micsoda apa az ilyen? Egy ilyen kisfiút már rászoktat a lóversenyre!

Nem magyarázhatom el, hogy éppen ellenkezőleg, elvonókúrát készíték elő.

- Kisfiam, én most egy kicsit távolabb megyek tőled, nem kell, hogy mindenki lássa, hogy én vagyok a papád.

Aztán amikor áttanulmányozta a Turfot, adtam neki 50 forintot. Akkor még jelentős pénz volt egy iskolásnak. És a nemes gyermek játszani kezdett 10 forintos tétekként. Én meg csendben imádkoztam:

- Istenem, add, hogy ne nyerjen!

Nem is nyert. És amikor az utolsó tízesét is elűszni látta a tribünről, minden önkontrollját elvesztve, felkiáltott:

- Apu, kibasznak velünk ezek a kurva lovak!

Újabb közfelháborodás körülöttünk. De ez már nem érdekelt. Láttam, hogy a gyerek szíve most sajdukt meg, hogy mi mindent vehetett volna azért az ötvenesért. Ma már a fiam elmúlt negyvenéves, de az óta sem volt lóversenyen!

És mégis: én szeretem ezeket az állatokat. Annak ellenére, hogy mit csinált belőlük az ember. Ez már abból is látszik, hogy utálok az állatkeret. Állatbörtön. Minden lénynek - állatnak is, embernek is - van személyes tere. A személyes tér szent. Csak két esetben szabad megsérteni: a szerelemben és támadás-védekezéskor.

Az állatkertben a látogatók mélyen befurakodnak az állatok személyes terébe. Ha ezt a szabad természetben tennék, az állat már menekülne vagy támadna. Itt tétlenségre van kárhozthatva. Ösztönös reakcióit csak elnyomni lehet. S ettől a legtöbb állatkerti állat elmebetegé válik. Csöndes, néha dühöngő elmebetegé.

A mi társadalmunk amúgy is nagyüzemben állítja elő a kisebb-nagyobb mértékben lökött embereket, neurotikusokat, pánikreakciósokat, depressziósokat, skizofréneket, mániásokat, vagy csak olyan furcsa extravagáns lelkeket, aki nem találják a helyüket az emberek között. Hát az állatokat miért kímélné?

Swift *Gulliverében* az utolsó rész a lovak, a Nyihahák birodalmáról szól. A lovak okos, józan, tisztességes társadalmáról. S ott az emberek gusztustalan és agresszív, megvetett majomfélék,

„jehuk”. S amikor az ember felismeri önmagában a jehut - és lehetetlen, hogy ne ismerje fel -, akkor legalább is megpróbál elhúzódni a nagy társadalmi izgalmak, és óriásivá dagasztott jelentéktelen események közeléből. Talán a buddhisták, a taoisták, az első apostoli nemzedék, amelyik személyesen ismerte még Jézust, megpróbált embert faragni a jehukból. Nem sikerült. S ma már jobbadára meg is elégszünk jehuságunkkal. Talán csak a pszichiátriai betegeknek nyilvánítottak között találunk néhány emberkezdeményt.

MÁSODIK RÉSZ

A pszichológia közbedörmög

15.

Az állatok gondolkodásáról

Nem többet és nem kevesebbet állítottam, mint azt, hogy az állatok a gondolkodás szempontjából is dualisztikus (kettős) lények. Egyrészt felveszik a „közös faj- vagy fajta-én” üzeneteit, kvázi, ő gondolkodik számukra (nekik? helyettük?). Nem tudom, hogy fejezzem ki azt a szellemi valóságot (lényt?), akivel állandó kapcsolatban vannak, s aminek tapasztalható következményeit mi - a számunkra könnyebben érthető - „öszön” szóval vagy a „faji emlékezés” meghatározással jelöljük. Ámbár kérdés, hogy valóban értjük-e ezeknek a szavaknak a jelentéstartalmát? Kérlek, meséld el

magadnak, hogy te mit értesz az „ösztön” kifejezésen, vagy hogyan képzeled el a külön életet élő egyedek „faji emlékezését”?

Ez volt az „egyrészt”. A „másrészt” viszont a Földön élő állat egyedi gondolkodásáról szól.

A gondolkodás a lelki jelenségek egyike. Ahhoz, hogy lelki jelenségek teljes rendszere létrejöhessen, **központi idegrendszerre** (agyra és gerincvelőre) van szükség. Ezek nélkül csak a lelki jelenségek kezdeményei tapasztalhatók. (Régi beugrató kérdés: van-e lelke a gilisztának? A helyes válasz: nincs, mert nem rendelkezik központi idegrendszerrel, csak szelvényes idegdúcai vannak.) Azért ennek is van előnye. Hiszen köztudott, hogy a kettévágott gilisztából két új egyed fejlődik. Ericsson, a világhírű pszichológus éppen ezzel kapcsolatban hívta fel a figyelmet a kísérletezők által túlságosan nagyra értékelt megfigyelés hibalehetőségeire.

Az történt, hogy a tengerparton figyelmes lett egy kisfiúra, aki éles kagylóval egy gilisztát vágott ketté. Nincs az a pszichológus, aki ebben ne agresszív cselekedetet látna. De ő közel ült hozzájuk, és hallotta, mit suttog a gyerek a gilisztának:

- Szegénykém, ezután már nem leszel egyedül.

Menjünk vissza a klasszikus alapokhoz.

Először van az **inger**. Az inger a külvilágból, netán belső szerveink felől áramló hatás. Ezeket a hatásokat veszik fel az **érzékszervek**. Az érzékszervek - százezer, sőt millió évek során - különböző módon kifejlődött idegek, amelyek kizárólag a saját specializálódásuknak megfelelő ingerekre reagálnak. (Például csak hangra, csak fényre stb.) Ezt nevezzük a **speciális érzékelési energia törvényének**.

Az érzékszervek által felvett inger a periférikus (külső) idegpályákra kerül, s ekkor már **ingerületnek** nevezzük.

Az ingerület befut a megfelelő agyi központba, és ennek hatása az **érzet**. (Például édes, kemény, szúrós stb.)

Tehát eddig az történt, hogy az idegrendszer az érzékelt jelenséget szétanalizálja az érzékszerveknek megfelelően. Például egy almát formája szerint gömbölyűnek, színe szerint pirosnak, íze szerint édesnek, húsát puhának, csutkját, magjait keménynek stb. Ezért az idegrendszernek ezt a részét összefoglalóan **analizátornak** is hívjuk. Összefoglalva eddig az alábbiakról volt szó:

Hatás: **Inger - ingerület - érzet**

Felvevő szerv: **Érzékszerv - külső idegpálya - agyi központ**

Együttesen: **analizátor**

Csakhogya csodálatos agya az analízis után **szintetizálja (újra összerakja) az érzeteket:** végül is nem pirosat, gömbölyűt és édeset érzékelünk, hanem **almát**.

Ez az egész folyamat az **érzékelés**.

Mondanom sem kell, hogy sok állat érzékelő képessége magasan felülmúlja az emberét. Gondoljunk a kutyák szaglására és hallására, a ragadozó madarak látására stb.

Talán sok embertől idegen lesz az a megállapítás, hogy **a gondolkodáshoz érzékelni kell**. Egy híres német bölcsele és pszichológus ezt úgy fogalmazta meg, hogy **semmi sincs a fejünkben, ami előzőleg ne lett volna az érzékszerveinkben**.

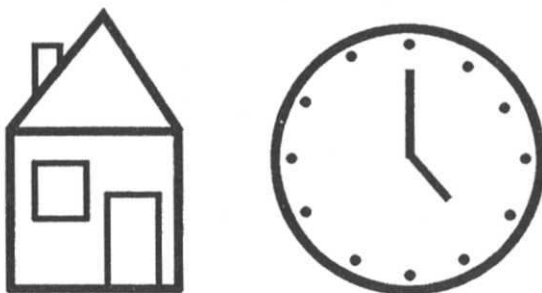
Engedjék meg, hogy ezt egy primitív példával megvilágítsam. Tétélezzük fel, hogy megszületik valaki egy zseniális agyvelővel, de minden belső és külső érzékszerve működésképtelen. Egyáltalán nem érzékel semmit, sem a külvilágból, sem a saját belső világából. **Akkor ebben a zseniális agyvelőben egyetlen gondolat sem jön létre. Egyetlen érzés sem**. Üres. Olyan, mint egy nagyszerű számítógép, amibe nem töltöttek programot.

A gondolatnak különböző formái vannak. Legkezdetlegesebb formája a jel és a jelzés. Valamilyen hang vagy mozgás produkálása, amelyik például veszélyről vagy a veszély elmúltáról értesít. Ajel és

a jelzés az érzékeléshez kötődik. A jelzett történésnek jelen kell lennie a pillanatban, másképpen: érzékelhetőnek kell lennie.

Ám az is lehetséges, hogy valami nincs már jelen a környezetemben, vagyis aktuálisan nem érzékelhető. Emlékezetből mégis felidézhető. Ez a **képzet**. Egyik fajtája a **konkrét képzet**. Képzet, tehát képszerű! Konkrét, tehát egy valaminek, egyetlen létező jelenségnek a képi megjelenítése.

Például képzeld el a szobádat! Képzeld el a házat, amelyben laksz. Képzeld el az órát, töltőtolladat stb. Ezek mind konkrét képzetek lesznek.

1. ábra Absztrakt képzet

Na de arra is kérhetlek: Képzeld el egy szobát. Képzeld el egy házat. Egy órát. Egy töltőtollat, stb. Amit most elképzelsz, **az nem egy bizonyos szoba, ház, óra, toll**, hanem általában egy szoba, ház vagy valamelyik tárgy. Vagyis elvonatkoztattál az egyedi jellemzőktől, és csak a jelenségek, tárgyak általános sajátosságait emelted ki.

Amit most látsz, az a ház, meg az óra **absztrakt (elvont) képzete**. És valahol **itt ér véget az állati gondolkodás**. Mert ezután már a **fogalmak** következnek, konkrét és absztrakt fogalmak. S úgy tűnik,

hogy fogalmi gondolkodásra, **fogalmakkal végzett logikai műveletekre csak az ember képes.**

Tehát: Gondolkodnak-e az állatok? Hogyne, de csak a konkrét vagy elvont képzetek szintjén. Fogalmi gondolkodásuk egyedileg nincsen. De képzeleteikkel, emlékeikkel fantasztikus kombinációkra képesek.

Ismétlés a tudás anyja, mondják a pedagógusok. Tehát még egyszer:

Inger - ingerület - érzet - érzékelés - jel -jelzés - konkrét képzet - absztrakt képzet // - konkrét fogalom - absztrakt fogalom. A kettős vonal jelzi az állati és emberi gondolkodás határát.

Ez a gondolkodás-ügy azonban ennél bonyolultabb. Csakhogy nem fáradtál-e még el, kedves olvasóm, akinek rokonszenvét és érdeklődését nem szeretném elveszíteni? Bízunk egymásban. Én a te figyelmedben, te abban, hogy megpróbálok nem unalmasan írni.

Először is a vizsgálati-kísérleti módszerekről szeretnék elmondani valamit. Tényleg, hogyan dolgoznak az állatokkal a pszichológusok?

Mondjuk, arra kíváncsiak, hogy egy olyan fejlettségű lény, mint a vízimadár, például a kanalas gém, a dolgok mekkora mennyiségét képes érzékelni? Kihasználják a madarak jelzőfunkcióit. Egy lápos vidéken - az ott élő gémekek nagy és zajos felháborodására - felépítenek egy kunyhót. Aztán várnak. Addig várnak, amíg győz a megszokás, és a gémekek számára a kunyhó a táj részévé válik.

A kanalas gémekek mindig kiállítanak egy őrt. Az őrt nem halászik, hanem figyel, és jelt ad, ha veszély közeledik.

Jön egy puskás ember. Veszélyjel! A madarak elnémulnak, a halászást is abbahagyják. A puskás ember bemegy a kunyhóba. Most nem látható. Nem számít, a madarak csendben figyelnek. Tehát van konkrét képzetük arról, hogy valaki van a kunyhóban. A puskás ember kijön és elmegy. Ha a kritikus távolságon kívül kerül, folytatódik a nagy élet a lápon.

Jön két puskás ember. Vészjel, csend. Eltűnnek a kunyhóban. Egyikük elmegy. És továbbra is csend van. A gémek „tudják”, hogy még valaki rejtőzik ott. A második ember is előjön, és elmegy. A veszély elmúlt. A halászat, csivitelés folytatódik.

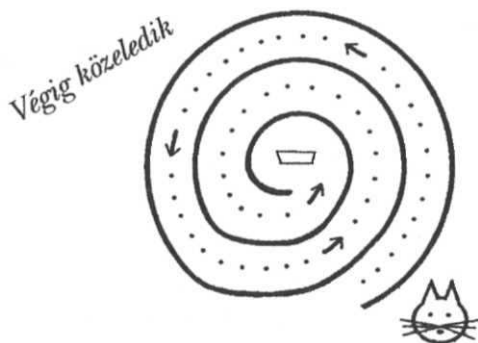
Három puskás ember érkezik a kunyhóba. Veszély van és csend, figyelés. Egy el-

megy. Csend. Elmegy a második is. Csend. S csak amikor a harmadik is elmegy, tér vissza a normális élet.

De ettől kezdve mindegy. Lehet a kunyhóban három, tizenhárom, harminchárom ember, a harmadik eltávozásával a gémek úgy érzik, hogy elmúlt a veszély.

Hát mennyit érzékelnek? Például hány embert? Könyörögve kérlek, ne mondd azt elhamarkodva, hogy hármat! Gondold csak végig. A kanalas gémek mennyiségi érzékelése: egy - kettő - sok!

Azután itt van a **spirál-ketrec**. Ravasz dolog. Ritka szövésű dróthálóból készül, tehát át lehet látni rajta. Spirál alakban fut körbe körbe a középponttól a bejáratig. Közepére tesznek valami finom ennivalót, a bejáratától elindul egy cica.

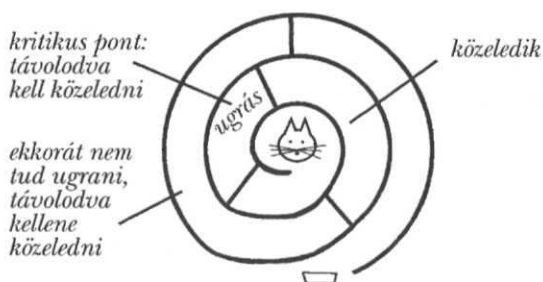

2. ábra A távolodva közeledés problémája macskánál I.

Fut-fut körbe a spirál folyosóján, a szemét le nem veszi az ételről, egyre közelebb kerül hozzá, végül beérkezik a közepére, és falatozik.

Úgy tűnik tehát, hogy az idegrendszerileg a vadmadárnál sokkal fejlettebb macska átlátja és megoldja a spirálketrec problémáját.

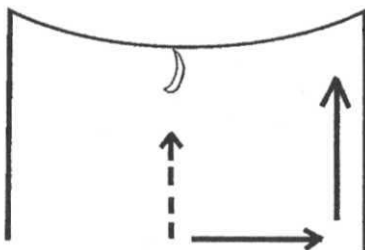
Am ez csak a látszat. Mert ha megfordítjuk a helyzetet: a macska kerül középre, és az étel a bejárathoz, akkor borzalmak kezdődnek. A cica érzi az étel szagát, látja az ennivalót, és elindul. Egy darabig minden simán megy, egyre közelebb kerül a vágyott célhoz. Am a fordulónál problematikusává válik a helyzet. Hátat kellene fordítani az ennivalónak, és belátnia, hogy most úgy kerülhet csak közelebb hozzá, ha ideiglenesen távolodik tőle. Az állat itt megtorpan, és reprodukálni kezdi az összes általa ismert viselkedésformát: nyávog, fúj, hempereg, csapkod a mancsával, ugrál stb. Háttha valamelyik beválik. Ezt hívjuk **próba-szerencse** módszernek. Ha tud akkorát ugrani, hogy a kanyar túlsó oldalára kerül, megint rendbe jön a dolog, fut tovább, egyre közelebb a táplálék felé. Ám a következő kanyar már olyan nagy, hogy lehetetlen a túlsó végére ugrania. Megint elkezdődik a próba-szerencse, ám mindhiába: így soha nem juthat ki a különben nyitott spirál ketrecből, és ott hal éhen.

3. ábra A távolodva közeledés problémája macskánál II.

Ezt a problémát - a távolodva közeledést - egy kutya vagy csimpánz simán megoldja. Például két magas rúd között kötelet feszítünk ki. A kötélt közepére kötözünk egy banánt. A majom egy darabig ugrál, azután belátja, hogy így soha nem éri el. Elfordul a banántól, hátat

fordítva neki, és távolodva tőle a rúdhoz megy, felmászik rá, leoldja vagy átharapja a kötelet, visszamegy, és íme, ő az áhított banán birtokosa.

4. ábra A távolodva közeledés csimpánznál

Mindez arra készítette a Tennesseeben működő amerikai egyetemet, hogy megbízzon egy **Köhler** nevű híres kísérletező pszichológust, hogy próbálja meg kimutatni az állati és az emberi gondolkodás között lévő határokat.

16.

A Köhler-kísérletek

Köhler az állatvilágban legokosabbnak feltételezett emberszabású majmokkal (primátákkal), nevezetesen csimpánzokkal kísérletezett.

A majom, ha kap egy banánt, meghámozza és megeszi. Ha a banánt a ketrecen kívülre teszik, kinyúl érte, behúzza, meghámozza és megeszi. Ha a banán olyan messze van, hogy nem éri el, körülnéz valami eszköz után. Egy kampósbotot lettek a ketrecbe. A majom felkapja, mindjárt a kampós felét előre dugva (tehát belátás útján, nem kísérletezve) átnyúl vele a rácson, behúzza, meghámozza, megeszi.

Most a kampós botot kettévágják. De az egyik felét be lehet illeszteni a másik fél végén lévő vájatba. A csimpánz szemügyre veszi a helyzetet, egymásba dugja a két fél botot, kinyúl vele a rácson túlra, behúzza a banánt, meghámozza és megeszi.

Most az egyik bot végét megvastagítják, nem fér bele a másik bot vájatába. Sebaj! A majom körülragja a megvastagított részt, amíg kellően karcsú nem lesz, akkor egymásba illeszti őket, behúzza a banánt, meghámozza és megeszi.

Gondoljuk csak végig ezt a műveletet logikailag:

1. Kellene nekem ez a banán.
2. Nem érem el.
3. Egy kampós bottal elérném.
4. De kettévágták.
5. Összeillesztem.
6. Nem lehet, mert az egyiknek a vége túl vastag.
7. Körülragom vékonyra.
8. Összeillesztem őket, hogy elég hosszú bot legyen belőlük.
9. Behúrom vele a banánt.
- 10. Meghámozom és megeszem.**

Hát nem lebecsülendő logikai teljesítmény! Emlékeznek? Mindezt a veszprémi állatkertben élő Böbe majom is megtette. S amikor a humánus pszichológus vezérstáb úgy döntött, hogy jutalmul visszaviszik Afrikába, az egész utat a gondozója nyakában ülve és a hajába kapaszkodva tette meg. Az őserdő szélén remegés fogta el, a vad csimpánzok láttán szintén. Nem kellett neki a szabadság. A ketrecébe vágyott. Vissza kellett hozni Magyarországra, ahol azután a majmok szokásos betegségében, tüdővészben meghalt.

A felszabadult rabszolganépek is felfigyelhetnének erre a történetre. Mert a demokrácia jelszavai mögött, gyakran hízásnak indul valamiféle diktatúra. Talán kellene egy figyelmeztető jelvény, amit a gomblyukban lehetne hordani: BÖBE!

Végül is Köhler a következő kísérletet eszelte ki: csimpánzeit megtanította a létra használatára. Ez nagyon könnyen ment. Amikor majmok már minden nehézség nélkül, rutinszerűen használták a létrát, egy kanyargós folyosón betelerelte őket a kísérleti terembe. A folyosón állt a jól ismert létra, alatta mentek el a majmok. S az asszisztensek minden majmot nekilöttek a létrának. A majmok felnéztek, tehát mindegyik pontosan érzékelte, hogy a folyosón felállított létra van.

Ám a kísérleti teremből nem lehetett kilátni a folyosóra, nem lehetett látni a létrát.

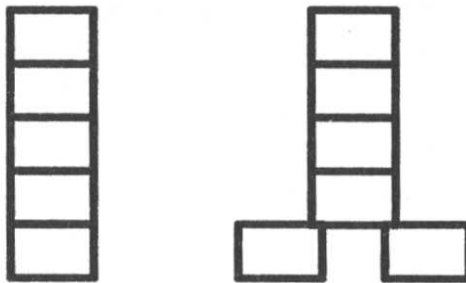
A mennyezetre banán volt felfüggesztve. A majmok egy ideig nagyokat ugrottak, de aztán belátták, hogy így nem lehet elérni a banánt. Akkor gúlát építettek önmagukból, úgy, hogy egymás vállára álltak. Ez jó ötlet, de mégis mindig kudarcra végződik. Mert amikor az utolsó majom - aki már elérné a banánt - elkezd felfelé mászni, mindig kiugrik a legalsó, és ő akar felkapaszkodni a gúlán, amit addig ő tartott, nehogy a banánt a másik kaparintsza meg. A gúla mindig összeomlik, a majmok összeverekednek.

Ilyenkor hozzájuk fut az asszisztencia, hogy szétválassza őket, mert a majom drága kísérleti állat.

Köhler mindebből levonta a következtetést: a csimpánzok nagyon kombinatív lények, de **csak azokkal az elemekkel tudnak kombinálni, amelyek érzékelési körükben vannak**. S ez mindig igazolódott a sokszor megismételt kísérletek során. Az ember pedig képes **anticipálni** (jövőbe vetíteni) érzékelési tapasztalatain alapuló, ám azoktól elvonatkoztatott, különböző kombinációkat megvalósító elképzeléseit.

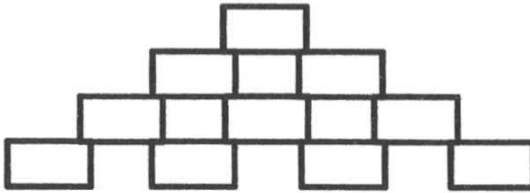
Mégis, a becsület azt kívánja, hogy beszámoljak az egyetlen kivételről. Volt Köhlernek egy Szultán nevű csimpánza, aki feltűnően okosabb és tanulékonyabb volt a többieknél. Az egyik ilyen gúlaösszeomlás alkalmával, amikor az asszisztencia a verekedő majmok szétválasztásával volt elfoglalva, és senki sem figyelt a többiekre, egyszer csak megjelent Szultán a létrát cipelve, felmászott

rá, és megette a banánt. Ettől kezdve a tanulékony majmok használhatatlanok voltak ebben a kísérletben: Szultánt utánozva mindig kimentek a folyosóra a létráért. Azt azonban senki sem tudta, hogy Szultán eredetileg hogyan került oda. Rengeteg más majomcsoporttal dolgoztak évtizedeken keresztül, de Szultán mutatványát egyik majom sem ismételte meg. Végül a pszichológusok abban állapodtak meg, hogy Szultán zseni volt! Egy másik kísérletben téglatestekkel szórták tele a ketrecet. A banán megint fent függött a magasban. A majmok kipróbálták az ugrálást, az egymás vállára állást, végül a téglatestekből tornyot kezdtek építeni. így:

5. ábra A struktúra gondolati felépítése csimpánznál

Ez a torony mindig ledől. Persze előfordult, hogy két téglatestet véletlenül összekötöttek egy harmadikkal. Akkor sem történt semmi, ugyanúgy építkeztek tovább.

6. ábra A struktúra gondolati felépítése óvodásnál

Ám amikor óvodásokkal próbálták ki ugyanezt, ha véletlenül két téglát összekötött egy harmadik, akkor elcsendesedve nézték néhány pillanatig. Azután gond nélkül felépítették a 6. ábrán látható piramisstruktúrát.

Fantázia? Belső látás? Struktúraérezékelés? Mindez hiányzik a csimpánzokból, de kicsi korától fogva megvan az embernél.

Ez a struktúraérezékelés különös dolog. Lehet, hogy ez az értelmi fejlődés következő lépcsőfoka.

Feltűnt nekem, hogy 6-8 éves kisgyerekek gond nélkül és pillanatok alatt rendbe teszik a Rubik-kockát, amivel a felnőttek esetleg órákig kínlódnak. Vizsgáltam, mi a gyors sikerük oka? És csak arra az eredményre jutottam, hogy amíg mi felnőttek a külső színek alapján tájékozódunk, a gyerekek többsége látja a kocka belső szerkezetét. S ugyanígy van az idegen nyelvekkel is. Annak idején mi magoltuk a ragozásokat. A mai gyerekek többsége átlátja a nyelvtani szerkezetet. Itt is a kifejlődött struktúralátás érvényesül, s ezért nyelveket is sokkal könnyebben tanulnak.

17.

A Harlow-kísérletek

Oszd négy csoportra az újszülött majmokat.

Az első csoport: **A természetes anyával nevelkedők.**

A második csoport: **A jó műanyások.** A jó műanya bársonyos, puha, hosszúszőrű anyagból készül, amihez hozzá lehet simulni, melegedni, kapaszkodni bele. Műemlői is vannak, szopni lehet tőle.

Harmadik csoport: **A rossz műanyások.** A rossz műanya drótból készül. Rideg és merev, nem testszerű, ám jól meg lehet benne kapaszkodni.

Negyedik csoport: **Műanya nincs,** de egyénileg szeparáltan egy ketrecben tökéletes ellátást kapnak.

A kismajmok viselkedésében számos mérhető eredményre és értékes megfigyelésre tehetünk szert:

1. Mennyi ideig kapaszkodik a mamájába? Tudjuk, hogy a kismajom egy darabig az anyjába kapaszkodva él. Mikor mászik le róla először, hogy elinduljon felfedezni a világot?
2. Mennyi ideig marad tőle távol?
3. Milyen messzire merészkedik el?
4. Hogyan viselkedik, ha megrémül? És most jönnek a meglepetések.

A leghosszabb ideig a rossz (drót) mű-anyás lóg az anyján, és nem meri elengedni.

A jó műanya kismajma sokkal hamarabb lemászik róla.

S a természetes anyán nevelkedők hagyják ott legelőször a mamát, és indulnak el világmegismerő útjukra.

Ugyanígy: akinek természetes anyja van, az merészkedik el tőle legtávolabbra, az kalandozik a leghosszabb ideig. A jó műanyásoknál ez a távolság és időtartam rövidebb. A rossz műanyákon nevelődöttek mutatják a leginkább megkésett önállósodást.

Mindez azt jelenti, hogy a **görcsös kapaszkodás nem a szoros érzelmi kapcsolódás, hanem a bizalmatlanság jele.** Bár állatkísérletek eredményeit nem szabad közvetlenül az emberre

vonatkoztatni, bebizonyosodott, hogy nálunk is így van. A kisgyereket, aki egy percre sem engedi el a mamája szoknyáját, nem az jellemzi, hogy ennyire szereti, hanem hogy ennyire nem bízik benne, fél, hogy elveszítheti. Az a nő, aki nem engedi el a férjét egy kártyapartira a barátaival, vagy az a férfi, aki rossznéven veszi, ha partnere nélküle, a barátnőivel tölt el egy délutánt - nem a szerelemről, hanem gyanakvó bizalmatlanságáról tesz bizonyosságot.

Igen ám, de a kalandozás a világban, a messzire merészkedés, a sokáig tartó nézelődés nem csak érzelmi kérdés, hanem messzemenően befolyásolja a kismajmok értelmi fejlődését is. S ez a különbség egy idő után már konkrétan kimutatható.

A félelem és a stressz. Amikor megijeszítik - például erős hanggal - a kismajmot, akinek van, rohan vissza a saját vérszerinti mamájához, felmászik rá és belekapaszkodik.

A jó műanyás felkapaszkodik a hozzá legközelebbi műanyára, nem feltétlenül a sajátjára. Tehát számára a kapcsolatok már felcserélhetők.

A rossz műanyás nem rohan sehová sem. Ott helyben, ahol a stressz éri, töri ki a frászt, remeg és vinnyog.

A korai anya-gyerek kapcsolat tehát nemcsak az érzelmi, hanem az intellektuális fejlődést is messzemenően befolyásolja.

Később ez meglátszik a majmok **szociális és szexuális magatartásán is**. A majomházban mindig élénk társadalmi élet zajlik. A természetes anyán nevelkedettek általában probléma nélkül beilleszkednek a majmok közösségébe.

A jó műanyától érkezők is beilleszkednek, de kissé a közösség perifériáján maradnak. Kevesebb az interakciójuk (kapcsolatuk) a többi majommal. Etetéskor, amikor a majmok a tálhoz rohannak, ők nem vesznek részt a tülekedésben, a háttérben várakoznak, és csak akkor mennek enni, amikor a tömeg megritkult, és könnyen találnak helyet maguknak.

A rossz műanyán nevelkedettekből lesz az úgynevezett „vicsorgó majom”. Nem vesz fel kapcsolatot a többiekkel, behúzódik egy

sarokba, és onnan figyel. Ha valamelyik majom közeledik hozzá, legott támadástól fél, és vicsorogni kezd. Erre a másik is ellenséges lesz. A vicsorgó majom teste mindig tele van harapásos, karmolások sebekkel. Etetni is külön kell őket. Ők az „antiszociálisuk” a majmok társadalmában.

Még egy érdekesség: szexuálisan általában passzívak. Ha mesterségesen megtermékenyítik a nőstényeket, általában nem látnak el anyai funkciókat. Idegesíti őket a beléjük kapaszkodó gyerekük, általában „lesöprik” magukról.

A Harlow-kísérletek is bizonyították a korai anya-gyerek kapcsolat fontosságát a magasabb rendű emlősöknél, a későbbi érzelmi, értelmi, szociális és szexuális fejlődés szempontjából. Es ez így van az embernél is.

Terentius már kétezer évvel ezelőtt közvetlen összefüggést látott a gyerekek az anyjához fűződő kapcsolata és felnőttkorban az életörömök élvezésére való képessége között. Íme, az ő tömör összefoglalása:

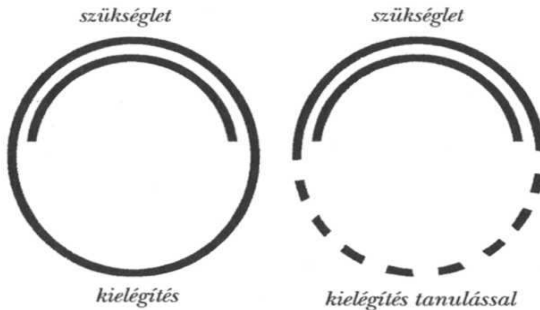
Akire gyerekkorában nem nevetett eleget az anyja, az felnőttkorában nem lesz méltó sem az istenek asztalára, sem az istennők ágyára.

Lorenz a zárt és nyitott ösztönkörről

Konrád Lorenzról van szó, aki világszerte ismert a *Salamon király gyűrűje*, az *Ember és kutya*, vagy *Az emberiség nyolc halálos bűne* című könyvei alapján.

Lorenz elméletében a teljes ösztönkör magába foglalja a világra jött lény **szükségeit** (az ábrán legyen ez a kör felső íve), és a **szükségek kielégítésének a módját** (a kör alsó íve). Amikor a teljes ösztönkört zárt vonallal ábrázoljuk, ez azt jelenti, hogy **mind a szükségletek, mind a kielégítési módok**

veleszületetten, már az egyedi életkezdés pillanatában jelen vannak, tehát teljes egészükben öröklöttek.

7. ábra A zárt és nyitott ösztönkör

Minél kezdetlegesebb egy élőlény idegrendszeri szerveződése (mondjuk, például egy hangyáé), annál inkább zárt a teljes ösztönkör, vagyis a világra jött élőlény máris „teljes fegyverzetben” kezdi életét, amiben **a tanulásnak semmi szerepe nincs!**

A magasabb fejlettségű idegrendszer azonban az ösztönkör szétnyílását hozza magával. A szükségletek öröklöttek, de a kielégítési módok egyre nagyobb részét kell megtanulni. (A madarak repülni tanítják a fiókáikat, a tyúkanyót buzgón követik a kicsisírkék, hogy megtanuljanak kapirgálni, felismerni az ehetőt, a cicamama egerészni, vadászni tanítja a kicsinyeit, ha már kinyílt a szemük stb. Avagy gondoljanak Benjámin László szomorú történetére.)

A dolog lényege úgy foglalható össze, hogy **minél magasabb rendű az élőlény, annál éretlenebb idegrendszerrel jön a világra. Az idegrendszeri érés egyre nagyobb része tevődik át a megszületés utánra, és egyre inkább függvénye a tanulásnak,** egyre hosszabb idő kell ahhoz, hogy teljesen felnőtté, éretté váljon.

Az idegrendszeri fejlettség szempontjából legéretlenebbül az **ember** látja meg a napvilágot.

Nála a felnőtté válás közel két évtizedig tart. Ez idő alatt az idegrendszer állandó fejlődésben van. Sőt, az ember életében már nem csak a szükségletek kielégítése függ a tanulástól, hanem a szükségletek kifejezési módja is, ráadásul új szükségleteket is tud tanulni, kialakítani magában. (Például dohányzás és más szenvedélybetegségek, kulturális szükségletek, öltözködésében az ízlés stb.) Ezért van a tanulásnak - nemcsak a jó pap esetében - haláláig központi szerepe minden ember életében. Jórészt ebből fakad az ember orientáltsága a világban, erkölce, értékítéletei, de előítéletei, befolyásolhatósága, uszíthatósága, fanatizálhalósága is.

Ugyancsak az ösztönkör zártsága vagy nyitottsága határozza meg az állatok szoktathatóságát, nevelhetőségét - sajnos idomíthatóságát is.

Lorenz elmélete megteremti a szintézist az „öröklés, vagy környezet” témájában folytatott évszázados vitában. Ismétlem: a magasan fejlett emlősöknél és az embernél a környezeti hatásnak, a nevelésnek, tanításnak, a szoktatásnak csak ott van tere és lehetősége, ahol az ösztönkör nyitott. Ám ez nem mond ellent annak, hogy a környezeti impulzus csak akkor hat, ha genetikusan van mire hatnia. A valóságban az élőlények ősidők óta megszámlálhatatlan biogenetikus információt hordoznak a génjeikben. Ám ezeknek nagy része csak latens (lappangó) lehetőség. Tulajdonság akkor lesz belőle, ha környezeti provokációt kap.

Például, amikor Fleming felfedezte az antibiotikumot, az orvostudomány ujjongott, hogy az antibiotikum véget vet a bakteriális fertőzéseknek (többek között a népbetegségként terjedő tuberkulózisnak, a tüdőbajnak) . Az optimizmus jogosnak látszott, mert a baktériumok túlnyomó többsége elpusztult, alig néhány rezisztens (ellenálló képes) maradt. Ám néhány évtized alatt az arány megfordult a rezisztensnek javára. Hogyan lehetséges ez? Csakis úgy, hogy az antibiotikummal szembeni ellenálló képességet, mint lappangó biogenetikus információt a baktériumok évmilliók óta

magukban hordozták. De amikor a valóságban is megtámadták őket antibiotikummal, akkor a latens információ tulajdonsággá manifestálódott. Mozart sohasem lehetett volna világhírű muzsikos, ha nem tanítják meg a zenére. De hiába verte volna az apja, ha a gyerekekben nem lett volna adott a muzikalitás, mint veleszületett lehetőség. A kettőnek - öröklésnek és környezeti hatásnak - találkozni kell. Gauss matematikai tehetsége nyilván genetikailag adott volt. De meg is kellett tanítani a matematikára.

Vagyis törvényként fogalmazhatjuk meg: állatban és emberben semmilyen tulajdonságot nem lehet kifejleszteni, ha ennek **nincs meg a genetikai alapja, ám hiába van meg a genetikai alap, ha nincs megfelelő környezeti hatás, nem jön létre tulajdonság.**

Véget ért a több évszázados meddő vita az örökléspártiak, és a környezeti hatások hívei között!

Ez a zseniális felismerés valóban megérdemel egy Nobel-díjat!

Gondok a delfinek körül

Mi a gond? Az, hogy tudományos szempontból nagyon keveset tudunk róluk. Ne tévesszenek meg senkit még a legzseniálisabb delfines regények sem (például Merle: *Állati elmék*). Én ugyan váltig állítom, hogy az íróktól és költőktől több pszichológiát tanultam, mint a tankönyvekből, ám ezek mégis csak intuitív megközelítések, legjobb esetben sejtések, amelyek mély igazságokat tárhatnak fel, de mégsem bizonyíthatók. A tudomány pedig nem tud meglenni a bizonyítás és a cáfolat lehetősége nélkül. Itt van a határa. Kari Popper filozófus például azért nem fogadja el tudománynak a pszichoanalízist, mert tételei bizonyíthatók ugyan, de nem cáfolhatók.

No de érdek-e minket a bizonyíthatóság? Mózes, Jézus, Buddha, Mohamed, Lao-ce, Konfucius soha nem bizonyítottak semmit sem, csak éppen gyökeresen átformálták a kultúrát, amiben éltek, a nép

tudatállapotát, akik közé megszülettek, s a világ viszonyát az emberen túlihoz.

Sajnos, ha pszichológusként a lélektan nevében szólalok meg - mint ebben a fejezettrészben -, kell, hogy érdekeljen mondanivalóm tudományos értéke. Én titokban azt hiszem, hogy Merlenek igaza van, a delfinek csakugyan olyanok, amilyenek ő leírta őket. De a pszichológia - mint tudomány - távolról sem tud ennyit róluk.

Fiziológiai szempontból bizonyos, hogy testméreteikhez, testsúlyukhoz viszonyítva, az emberét felülmúló méretű, tömegű és barázdáltságú agyvelejük van. Am ez mégsem volt elegendő ahhoz, hogy sajátos delfin-kultúrát teremtsenek.

Az etológusok és pszichológusok jól tudják, hogy van egy elég bonyolult kommunikációs rendszerük, sőt taníthatók kommunikációra, bonyolult viselkedésformákra, messze túl az állati idomíthatóság határain.

Hát akkor mi hiányzik? Valószínűleg a kéz, a manipuláció lehetősége. Akármennyi tévedést tartalmazhatnak a részletek, az engelsi alapkoncepció - a munka, vagyis a manipuláció szerepe az emberré válásban -igaznak tűnik akkor is, ha a név ma nálunk nem divatos. („Nálunk” - írom, mert a sztálinizmus által nem meghamisított marxizmus számos elgondolásának Nyugaton reneszánsza van.)

Mindenki értesült arról, hogy a delfinek a fuldokló ember alá úsznak, a felszínen tartják, és kiviszik a partra. Ennek a viselkedésnek az alapja ősi ösztön: a delfinek sebesült társukat szintén a víz színe fölött tartják, hogy levegőt vehessen, és meg ne fulladjon. Ami ehhez hozzájárul: egy elgondolkoztató felismerés a delfinek részéről, miszerint a víz nem az ember természetes közege, tehát vissza kell juttatni a saját világába, a szárazföldre. Ez a tudás nem lehet genetikailag örökölt. Erre rá kellett jönniük!

A delfinekről való bizonytalan tudásunknak katonai okai vannak. Jól tudjuk, hogy a delfineket katonai célokra - aknák telepítésére és felszedésére - is használják. S hogy még mire másra - a hírszerzéstől,

felderítéstől a titkos üzenetek továbbításáig, hadihajók, tengeralattjárók rombolásáig - arról fogalmunk sem lehet, mert a delfin-kutatások titkosítva vannak!

Néha mégis kiszivárog egy-egy információ, ami képet ad a delfinek intellektusáról. Egy olasz operatőr filmre akarta venni a fuldokló ember delfin általi mentését. Ezért egy delfináriumban megkérte saját kislányát, ugorjon a vízbe, és játssza el egy fuldokló ember vergődését.

A delfin a medence aljáról figyelte a produkciót. Amikor rájött, hogy a kislány fuldoklik, villámgyorsan alá úszott, félig kiemelte a vízből, és a medence szélére vitte.

A felvétel azonban valamiért nem sikerült, s az operatőr papa ismételni akart. A kislány megint eljátszotta a fuldoklót. A delfin a medence fenekéről nézte. Egy darabig nem mozdult. Aztán felúszott hozzá, megragadta a fürdőruháját, néhány pillanatra lehúzta a víz alá, aztán elengedte, s amikor a rémült kislány a part felé evickélt, mellé úszott, és rácsapott a farkával.

A történet hiteles. Mi volt ez? A delfin rájött, hogy becsapják? Megbüntette érte a lányt, anélkül, hogy kárt tett volna benne? Ha valóban ez motiválta a viselkedését, akkor fantasztikus intelligenciáról tett bizonyosságot. A delfinek fognak még meglepetéseket okozni.

A többi buta elméletre nem érdemes figyelmet fordítanunk. Például olyanokra, hogy a Neander-völgyi ősemberek alakultak delfinné.

Azt hiszem, hogy az uszony megmentette a delfineket a kultúrateremtéstől, az emberré válástól. A helyükben én naponta hálát mondanék ezért az Egek Urának.

20.

Kutyavásár

Egy napon rám tört a kutyavágy. Ez már nem nyafogás volt, hanem komoly roham. A feleségem megértette, és lankadtan beletörődött.

- Jó, menj, és hozz egy kutyát. Vasárnap kimentem a heti kutyavásárra, a Gellérthegy tövében. Ide-oda mászkáltam, nézelődtem, amíg egy vénséges vén néni megszólított:

- Kutyát tetszik akarni venni?

- Csak ha valamelyik megtetszik.

- Tessék megvenni az én Bobikámat. Lenéztem. Ott állt az a fajta fehér kutya, akit különösen utáltam a pofája miatt. Bull terrier.

Bizakodva nézett rám.

- Miért tetszik eladni?

- Tetszik tudni, öreg vagyok már. Lakótelepen lakom a hetedik emeleten. Túl nagy fáradtság már nekem egy kutya.

- Mennyi idős?

- Éppen egy éves. Szobatiszta. Bámultuk egymást Bobikával. A franc egye meg, nem kellett volna vele megismerkednem. Most már kötelességeim vannak az ebbel szemben.

- Adja ide egy kicsit a pórázát. Hadd lássuk, hogyan jövünk ki egymással?

Elindultunk, Bobika meg én. Szépen,

nyugodtan sétált mellettem, a többi kutyával nem igen törődött. Kezdtém belenyugodni a sors akaratába. Akkor hát ezt az undok külsejű Bobikát szánták nekem a Halhatatlan Istenek. Visszaérkeztünk a nénihez.

- Mennyibe kerül ez a kutya?

- Amennyit adni tetszik érte. Nekem az a legfontosabb, hogy jó helye legyen.

- Rosszul fog járni. Mert én csak egy ezrest adok.

- Rendben van. Csak jó helyre kerüljön.

Átadtam a pénzt, és most már véglegesen megkaptam a pórázt.

Akkor mögöttem megszólalt egy férfihang:

- A Bobikát tetszik megvásárolni?

- Őt. Miért kérdi?
- Mert a múlt héten én vettem meg.
- Micsoda?
- Tudja, ez olyan hazaszökös kutya. Hacsak nincs olyan kertje, amelyiknek erős betonalapzata van.
- Hát olyan nincs.
- Akkor kiássa magát. Szemrehányóan néztem a nénire. Lesuvasztotta a fejét.
- Bizony, az a szokása, hogy hazajön. Tessék egy darabig láncon tartani, egy drótra felfűzve, hogy azért szaladgálhasson.
- Ilyet nem teszek. Erről egy szót sem tetszett mondani. Vissza kell csinálnunk az üzletet.

A néni beletörődni látszott a dologba. Kaparászni kezdett a kopott táskájában. Az egész néni kopott és megviselt volt, mint a táskája.

- És most adjam vissza az egész ezrest? Megsajnáltam.
- Ötszáz elég lesz.

Derűsen visszaadott ötszáz forintot.

A közbeavatkozott férfi megértően figyelte az üzletet.

Én is elég vidáman érkeztem haza. Jó dolog jó embernek lenni. A feleségem megkérdezte:

- Hol a kutya?
- Úgy alakultak a dolgok, hogy ötszáz forintért nem vettem kutyát.

Mindent elmeséltem neki. Azt mondta:

- Tudod, ezek társak. Most már a kocsmában isszák az ötszáz forintodat.

- Ilyen balek lennék?
- Ilyen. De ez rendjén van. Csak azt ígérd meg, hogy bárhogyan alakul az élet, üzlettel soha nem fogsz foglalkozni.

Este, lefekvéskor még egyszer eszembe jutott Bobika. És Bobikáról Karácsony Benő regénye, a *Pjotruska*, ahol két állástalan fiatalember abból él, hogy állandóan eladják Pagát nevű vizslájukat,

aki visszazökik hozzájuk. Pagát kutyáról pedig Assisi Szent Ferenc ajánlására ugrott az emlékezetem, aki szerint tudatosan kell baleknek lenni. *Mert a balek a leggazdagabb - mondta a szent -, százszor is kifoszthatják, és még mindig van miből.*

Valami melegség járta át a szívem táját. Azóta érzem jól magam simlis, csalásra és átverésre berendezkedett világunkban.

21.

Kajmánok

Volt egy bolond unokatestvérem. Csúnya, égővörös hajú zsidó fiú volt. Talmud-kutatónak tartotta magát. Egyszer a Púrim (Sorsok) ünnepe közeledett, amikor jelmezbálokat szokás tartani, annak emlékére, hogy a zsidók Babilonban megmenekültek a gonosz Hámán miniszter halálos fenyegetésétől. (Részletesebben Eszter könyvében olvashatunk erről.)

Mármost ez az unokatestvérem apai öröksége révén mérhetetlenül gazdag volt. Azonban nők dolgában mégis igen rosszul állt. Azonban vagyona nagy részének feláldozásával kicsempészett Egyiptomból valami szakadt múmiát, és a hálószobájában lefektette. S uramfia, láss csodát, tódulni kezdtek hozzá a nők, hogy egy éjszakát a múmia közelében tölthessenek. Akkor én megértettem, hogy soha nem fogom megismerni a női lelket.

A fiúnak másik hobbija az volt, hogy a kertjében, egy biztonságos medencében fiatal kajmánokat nevelt. Ámde jöttek a zsidótörvények, hamis iratokat szerzett, és el akart tenni a városban. No de mit tegyen a kajmánokkal? Felhívta az állatkertet, és ott késznek mutatkoztak az ajándék kajmánok befogadására. Berakta őket a kocsija csomagtartójába, és elindult. Pechjére beleszaladt egy nyilaskeresztes járőrbe. Igazoltatták, és gyanakodva vizsgálták nem túl hitelesnek látszó hamis iratait. Ám akkor az égiek a segítségére siettek.

- Mi van a csomagtartóban? - kérdezték a nyilas testvérek.
- Mi lenne? Krokodil.
- Na ne hülyéskedjen barátom, mert nagyon megjárja. Kinyitni!

Átadta a kulcsot. Kinyitották és felemelték a fedelet. Két kajmán kíváncsian kidugta a fejét, és rájuk nézett. Egy perc múlva már újra úton volt az Állatkert felé.

Az unokatestvérem meg volt győződve róla, hogy mindez az Örökkévaló műve volt, aki közbelépett talmudistája érdekében. Kissé prózai és vihogtató az Úr mentőakciója, de én mindig is állítottam, hogy Isten tökéletes, tehát humorérzéke is van.

Állat és ember titokzatos viszonya

22.

Az egyszarvú

Van egy titokzatos állat. Egyetlen szarvú ló vagy szarvas. Unikornis.

A vadászok kilövik, mert károsnak tartják. Szerintem félnek tőle. Van még egy titokzatos állat. Egy óriási aranyhal. Neki is egyetlen szarva volt. Az özönvízkor Manú bárkája mögé úszott, és a szarvával irányította, míg a bárka meg nem feneklett a Himalája csúcsán. Noé és Manú, Himalája és az Ararát. De ez az egyszarvú aranyhal Krisna isten megtestesülése volt. Ezért imádták. Nem kizárt, hogy az eredeti Unikornis Jehova isten megtestesülése volt. Kivégezték. Keleten leborulnak az istenek előtt. Nyugaton megölik őket.

Egy éjszaka megtudtam, hogy számunkra elkezdődött a vég. *Almomban egy angyal állt*, valahol Kamcsatka táján. Hatalmas volt, feje az égig ért. *Kinyújtott kezében kard volt*, ami átívelt Oroszország és Európa felett, s valahol Anglia mögött veszett az óceán ködébe.

Azon az éjjelen nyugtalanok voltak az állatok. A macska állandóan vizet kért. A kutyák a takaróm alá furakodtak. Csak egy hófehér pók mászott nyugodtan a falon. Őt néztem, aki kívül volt a mi világunkon.

Én is azt éreztem, mint Belsazár király, amikor a lakomáján, ahol a jeruzsálemi Templomból elrabolt edényekkel tálaltatott, mi volt

vele szemben a falra írva: *Mene, mene tekel ufarsin*. A király rémülten kiáltozott palotája bölcsei után, de egyikük sem tudta megfejteni az írás jelentését. Akkor valakinek eszébe jutott a Babilonban Baltazárnak nevezett Dániel próféta, aki már a király apja előtt óriási tekintélyt szerzett magának. Hívatták, és ő megmagyarázta az írás üzenetét: *Megmérettél, és könnyűnek találtattál*. És Belszár királyt még aznap éjszaka megölték.

Azóta csend van bennem, és várom, hogy mikor ragad magával minket Isten hideg szele.

23.

Állatok a művészetben és az irodalomban

Nyilvánvaló, hogy az embereket évezredek óta izgatja az állati létforma. Már a barlangrajzok, festmények tele vannak állatábrázolásokkal, állatbőrrel, szarvakkal álcázott vadászokkal. Tabuállatok, totemállatok, állatistenek, állatokról elnevezett indián törzsek és személyek, állattá inkarnálódott emberek, a Biblia állattörténetei. Állatmesék, allegóriák. Phaedrus, La Fontaine... S a rengeteg vers, regény: Márai *Csutorája*., Déry *M-kije*, Jack Londontól *A vadon szava*, Sólem Aléchem *Dásenkája*., Kiplingtől *A dzsungel könyve*, Axel Munthe állatai és elbeszélései, Konrád Lorenz művei, összegyűjtött állattörténetek, Felix Salten regényei özekekről és mókusokról, minek folytassam?

Miről szólnak ezek a könyvek? Egyrészt arról, hogy az ember hogy látja az állatot. Másrészt arról, hogy milyen lehet az emberek világa állati szemmel? Azután állat és ember érzelmi kapcsolatáról. Megható vagy izgalmas állat-sztorikról. Arról, hogy miért tartanak az emberek haszon- és funkció nélküli állatokat? Mit lehet még ehhez hozzátenni?

Talán még azt, amit Hemingway tett hozzá a *Halál délutánban*. Igen, a bikaviadal! Valamikor az ókorban, Kréta szigetén, Csillagszülte Mínosz birodalmában volt divatban a bikatánc. Ma is láthatók a knosszoszi palota romjain egykor ragyogó festmények maradványai: karcsú fiúk és nők ugranak át, szinte repülnek a bika fölött, akrobatikus mutatvánnyal érnek földet vagy lendülnek át a szarván. Lehet, hogy a mutatvány néha egy-egy táncosnak az életébe került, de a bikát nem ölték meg sohasem. A táncosokat főként legyőzött birodalmak fiataljaiból szedték össze sorshúzás útján. Így került maga Theseus királyfi is bikatáncosnak Krétára. Mindenesetre a bikatánc a szépséget, a könnyedséget, a táncos fölényt a szent, ámbár ormótlan bika fölött, az emberi ügyesség és művészet fölényt az állati fölött mutatta be a közönségnek.

Mi lett ebből mára? Szertartásos gyilkosság a porondon. Bikák sorozatos meggyengítése, majd leszúrása, megfelelő koreográfiával. Szimbólumnak nem rossz. Talán ezért írta meg - válaszul Federico Garcia Lorca *Torreádorsiratójára*. - Devecseri Gábor a szívszorítóan gyönyörű versciklusát, a *BikasíratóL*

Aztán itt vannak még a képzőművészek. Úristen, de félek Bosch látomásaitól, alvilági szörnyeitől. Hátha tényleg látta őket. Állatszerű iszonyatos jelenségek, de emberi, sőt démoni gonoszság árad belőlük. Hiába, az ember lelke mélyén ott lappang az irracionalitás. Nem ide tartozik, csak példaként mondom el, hogy hozzám nagyon közel áll a hinduizmus, vagy a korai görögség, a halottaik elégetésével együtt. És mégis... Van bennem valami irtózás a hamvasztástól. Azt hiszem, nem a légerek krematóriumai miatt. Hanem valami borzongás, hogy a halott test valóban nem érez már semmit? Vagy csak nem tud jelt adni? Néha meg az jut az eszembe, hogy talán egy darabig még szüksége lehet a felbomló testére. A fizikai síkról a szellemibe való átmenet elősegítésére -vagy mit tudom én?

Mindenesetre az állati formák démonizálását rendkívül gonosz és az állatokkal szemben igazságtalan cselekedetnek tartom, amely

alkalmas az amúgy is ellentmondásos állat és ember viszony további szétzilálására, félelmekkel való átszővésére.

Érdekes, hogy mindennek ellenpontjaként az állat kedves témája a giccsfestészetnek is. Nyilván elhamarkodott következtetéssel ebben azt látom, hogy az ember csak ritkán képes normális és reális viszonyt kialakítani az állatokkal: egyrészt rajong értük, és mindenféle „emberit” vél bennük látni, másrészt mágikusan fél tőlük, vagy pedig hercigeesedik, negédeskedik velük, mint a plüssmacikkal.

Én arra gondolok, hogy a pszichológianak is milyen nehezen járható és hamis útjai voltak, amíg az embert, az ember sorsát emberen kívüli tényezőkből próbálta megismerni. Madarak röptéből, leölt állatok beleiből és csontjaiból, a csillagok állásából stb. Szinte megkönnyebbülést okozott, amikor felbukkant a tenyérjólás, a testnedvek szerepének értékelése, majd a koponya- és testalkattan, az idegrendszeri és hormonális tipológia, vagyis az emberből következtetés az emberre, míg végül megszületett a nagy ötlet: nem lehetne-e az emberi lelket az ember lelkének vizsgálata alapján megközelíteni? S ugyanígy az állatnál.

Csak hogy az állat nem beszél. Ez ugyan elkerülhetővé tesz rengeteg zagyvaságot, de ugyanakkor megritkítja a használható információkat is, például a labilis, de néha hasznos önmegfigyelést, az intuitív elemek kifejezését.

Amikor az ember az állatokról szóló szépirodalmat vizsgálja, típusos megoldásokat talál:

- Az állat ember módjára beszél és viselkedik.
 - Az állat rábámul az emberek világára, nem érti, elcsodálkozik, s tapasztalatait az állati megértés érdekében deformálja, amiből sokszor karikírozás lesz.
 - Az ember rábámul az állatok világára, és viselkedésüknek megpróbál emberi értelmezést adni: milyen helyzetben, hangulatban viselkedik hasonlóan egy ember?

Ám, ami a legritkább és a legnehezebb: háttérbe szorítani az embert, az emberi hatásokat, s az állat magatartását az állatból megérteni. Minden más esetben ún. műtermék keletkezik, az ember saját befolyásolását észleli az állatok viselkedésében. Ahogy Heisenberg megfogalmazza: Belenézek a természetbe, és a saját arcom néz vissza rám.

1926-ban, koppenhágai kongresszusukon a világ vezető biológusai így nyilatkoztak: Kiszámíthatatlan egy olyan, egykor biológiai lény sorsa és jövője, amelyik kiszakadt a természetből, és társadalmi lényé vált. Mert az ember már nem tagja a természeti világnak. Olyan reakciókat, viselkedésformákat produkál, amelyeket természeti lény sohasem. A fajon belüli öldöklés, a létfenntartó környezet tönkretétele stb. Ilyen eset még nem fordult elő a Föld és az élővilág történetében, tehát nem is tudhatunk semmit a következményekről.

24.

A tudományos viták háttéréről

Amikor Darwin 1859-ben előállt a fajok eredetével (*The origin of species*), már sejteni lehetett a folytatást az ember származásáról. (*The origin of man*). Ez a sokszor félreértett elmélet, miszerint majomősök ivadékai vagyunk, ma már tarthatatlan. Holott a dolog már annak idején sem volt ilyen egyszerű. A törzsfajlódás és a természetes kiválasztódás elmélete alapján Darwin csak a majom és az ember közös őst tételezte fel. Vagyis azt állítja, hogy az ember nem kiemelhető az evolúciós láncból, hanem annak szerves része. Ez az elképzelés rettenetes vihart kavart mind egyházi, mind tudományos körökben, aminek például egyik jellemző tünete volt a híres „daytoni majomper”, Amerika dicsőségére.

Darwin elmélete indította el Dubois-t, hogy tudatosan keresse az állatot és az embert összekötő kapcsolatot, amit a híres jávai leletekben

vélt megtalálni. Erről a tudósoknak ma már eltérő véleményük van. A vita egyre szélesedik és mélyül.

Érdekes, hogy a - Darwinnal szemben eredetileg szenvedélyesen ellenséges - katolikus egyház mai felfogása olyan megoldásra jutott, miszerint Darwin az ember testi származásával és fejlődésével foglalkozott, míg

az egyház a lelkivel és a szellemivel, tehát elfogadható a kettő parallelizmusa.

Az antropozófus, tehát egyértelműen ezoterikus beállítottságú Rudolf Steiner viszont azt a gondolatot veti fel, hogy a természetben nem csak fejlődés van, hanem visszafejlődés is. Feltételezi, hogy az emberszabású majmok (primáták) egy elért ősemberi szintről állattá való visszafejlődési folyamat áldozatai.

És most lássuk a természettudósok álláspontját. Megpróbálom tudományos küzdelmüket röviden ismertetni.

Elöljáróban Freudot kell idéznem.

A nagy lélekismerő azt állítja, hogy némely tudományos viták még szokásos látszat-objektivitásukat sem őrzik meg, hanem átizzik rajtuk a szenvedélyesség dühe. Sőt, e dühöt - ha lehetséges - tettek is követik, például könyvmáglyák, tiltott művek indexe, az elméleteihez makacsul ragaszkodó tudós egzisztenciális tönkretétele, sarlatánná, elmebeteggé nyilvánítása, sőt máglya által történő halálba küldése formájában.

Freud ezt az indulatot az új elmélet által okozott hiúsági, nárcisztikus sérelemnek tulajdonítja. Ilyen volt például Kopernikusz világmépe, amelyik megfosztotta az ember lakóhelyét büszke helyétől a világegyetem közepén (geocentrikus világmépe), s a galaktika egy szerény periférikus pontjára száműzte. Ilyen volt Darwin evolúciós elmélete, amely a teremtés koronájának léjéről kapta le éppen a koronát, s besorolva a fejlődési láncba, a természeti lények egyikévé degradálta. S ilyennek nyilvánította az általa kidolgozott pszichoanalízist is, amelyik még saját életének tudatos

irányítását is megkérdőjelezi, nagy szerepet tulajdonítva ebben tudattalan motívumoknak, hatásoknak.

Van azonban még egy pszichológiai törvény, amelyiknek indulatokat gerjesztő hatása nem lebecsülhető. Csúnya neve van: **A kognitív struktúráknak stabilitásra való törekvése.** Ez mit jelent?

Minden központi idegrendszerrel rendelkező lény életében, önfenntartásában alapvető szerepe van az orientáltságnak, annak, hogy környezeti helyzetéről, a végbemenő eseményekről, változásokról, esetleges fenyegetésekről tájékozott legyen. Ez az igény alapformájában már veleszületetten jelentkezik, és „orientációs reflexnek” nevezik. A környezethez való alkalmazkodás során vagy a saját helyzetét változtatja (lokomóció), vagy a környezetet próbálja átalakítani (manipuláció).

A fejlett idegrendszerű lényeknél kialakulnak ún. stabil, állandó orientációs pontok, amelyekhez viszonyítva szabályozza az életét.

Közismert a pavlovi iskola feltételes reflex kísérlete, amelynek során kutyákat arra szoktattak (kondicionáltak), hogy ha kört mutatnak nekik, akkor enni kapnak, ha ellipszist, akkor áramütés éri őket. Igen ám, de a gonosz kísérletezők az ellipszis lapultságát minden nap egy kicsivel csökkentették. Egy darabig nem történt semmi baj, a kutyák adekvátan reagáltak. Am eljött egy kritikus pillanat, amikor már nem tudták megkülönböztetni, hogy kört látnak-e vagy ellipszist, ennivaló jön, vagy áramütés? S ekkor idegrendszerileg látványosan összeomlottak. Ugattak, ugráltak, morogtak, hemperegtek, vagyis reprodukálták valamennyi viselkedésformát, amit ismertek, hátha beválik valamelyik.

Az embernél ezek az életét, viselkedését szabályozó orientációs pontok meggyőződésként, sokszor előítéletekként, véleményként, erkölcsi szabályként, szokásként stb. jelentkeznek. Ha ezeket elveszítik tőle, akkor tanácstalanságba, válságba jut. Különösen tapasztalható ez a jelenség a megszokott normákat érvénytelenítő,

megváltoztató társadalmi változások idején. Most hogyan kell viselkedni? Miről mit kell gondolni?

Megfigyelhető, hogy a viták - a tudományos viták is - lényegében arról szólnak, hogy mindenki próbálja megőrizni eredeti véleményét, különösen, ha valami forradalmian új felfedezéssel állnak szemben. Vagyis, az addig kialakult ismereteik (tudományos nevükön: kognitív struktúráik) stabilak akarnak maradni. Ezért olyan nehezen meggyőzhetőek az emberek, még saját érdekükben is.

Egy jó humorú, világhírű pszichológus -Allport - azt állította, hogy a tudományban minden jelentős új felfedezésnek három fázison kell átesnie. Először azt mondja rá az akadémikus tudomány, hogy nem igaz. Ha bebizonyítják a felfedezés igaz voltát, akkor azt mondják: igaz ugyan, de nem lényeges. Ha a fontosságot is bizonyítani tudják, akkor az akadémikus tudomány nyájasan mosolyogva így szól: de hiszen ezt már a régi görögök is tudták.

Hát ilyen motívumok álltak és állnak a darwinizmus körül dúló ádáz küzdelmek mögött.

25.

A jávai majomember: ős, vagy ifjú utód?

A tudósok ma már nagyjából egyetértenek azzal, hogy a természetes kiválasztódásról szóló Darwin-elmélet alkalmas arra, hogy megmagyarázza egyes fajok kihalását, de nem tud megoldást a fajok keletkezésére (például hogy miként lesz az egysejtű tengeri algából kardfogú tigris). Ugyanilyen kudarcba látszik fulladni a mai ember kialakulásának fejlődéstani, az egyszerű evolúciós folyamatot nyomon követő megközelítése is.

A hatalmas könyvtári bizonyító-cáfoló védő-vádaskodó, a leletek eredetiségét és hamisítását, sőt a nyilvánosság előli elrejtését taglaló irodalomnak még a szelét is elkerülendő, a zűrzavar

példaképeül az ún. jávai majomember (*Pithecanthropus erectus*) történetét meséljük el.

A lelet felfedezője, Eugene Dubois nagyon vallásos holland katolikus családból származott. Orvosi tanulmányainak befejezésével az amszterdami Királyi Egyetem Anatómiai Tanszékén tanított. Ám érdeklődése egyre inkább Darwin fejlődésmélete felé fordult. Meggyőződése lett, hogy a majom és az ember közötti „hiányzó láncszemet” jelentő majomember trópusi erdős helyen élt, Afrikában vagy a kelet-indiai szigeteken. Miután semmiféle támogatást nem kapott, lemondott egyetemi állásáról, és egy szumátrai kórházban helyezkedett el. Ásatásokba kezdett, de nem ért el eredményt. Maláriát kapott, és szolgálaton kívüli állományba helyezték. Ekkor az egészségesebb klímájú Jávára költözött, és ott folytatta ásatásait a saját költségén. 1891-ben talált egy nagy bölcsességfogat, majd egy koponyatetőt. Először azt hitte, hogy ezek egy óriási csimpánzhoz tartoztak. Közbejött a tél. Ám 1892-ben folytatták a munkát, s akkor az előző évi leletek közelében egy emberszerű lény combcsontjára bukkantak. Am Dubois még mindig majomcsontnak hitte, annak ellenére, hogy csimpánzok, vagy őseik soha nem éltek Jáván.

Ekkor levelezésbe kezdett Haeckellel, a Jénai Egyetem világhírű zoológia professzorával, aki felvetette, hogy hátha a darwini elmélet „hiányzó láncszemére” bukkant. Dubois sokáig töprengett, újra meg újra megvizsgálta leleteit. Végül 1894-ben adta ki teljes jelentését a felfedezéséről, amelyben azt írta: *A Pithecanthropus az az átmeneti forma, amelynek, az evolúció tanának megfelelően, az ember és az emberszabású majmok között kellett léteznie.*

1895-ben Dubois visszatért Európába, és leleteit kiállította Leydenben, Párizsban,

Londonban és Berlinben is. Berlinben világkongresszust tartottak a jávai majomember ügyében. A vitán - mint lenni szokott -, természetesen nem dőlt el semmi: volt, aki elfogadta a majomember

elméletet, volt, aki majomnak tartotta, mások azt vitatták, hogy a csontok nem is tartoztak ugyanahhoz az egyedhez.

A jávai kutatásokat Emil Selenka, a Müncheni Egyetem professzora folytatta 1907-1908-ban. Emberi jelenlét nyomaira bukkant - szétszórt csontokra, faszénre, tűzhelyek alapjaira -, de majomember leleteire nem. Ezért arra az álláspontra helyezkedett, hogy talán a majomember és az ősember egyidejűleg éltek Jáván.

Dubois a viták hatására elkeseredett. Leleteit többé nem állította ki, hanem otthonában a padló alá rejtette őket, ahol 25 évig, 1932-ig lapultak. Akkor előkerült még három combcsont és egyéb csontok ugyanabból a rétegből, ahol Dubois találta a saját leletét. Ő azonban visszahúzódott az új leletek értékelésétől, mondván, hogy nem volt jelen felfedezésüknél.

Ez a történet önmagáért beszél. Végül is össze kell foglalnunk, hogy a mi korunkban mi alkotja a régészeti vita lényegét a modern ember megjelenéséről. Általában a régészek ma a következő állásponton vannak:

Az első emberszabású lények az oligocén korszakban jelentek meg, legfeljebb **38** millió évvel ezelőtt.

Az ezt követő miocén korszakban (25-5 millió éve) már élt olyan lény, amelyhez visszavezethető az ember származásvonala, a Dryopithecus.

A pliocén korszakban (5 millió évvel ezelőtt) már jelen voltak a hominidák, vagyis felegyenesedve járó emberszerű főemlősök, például az Australopithecus.

Az Australopithecus egyik ágából alakult ki a homo habilis (2 millió évvel ezelőtt) a pleisztocén korszakban.

A Homo habilisből fejlődött ki a Neander-völgyi ember, **3-400** ezer évvel ezelőtt, azonban ma már kizárják őket a modern ember fejlődési láncolatából, mert már az ő koruknál régebben is találtak homo sapiens maradványokat. Sőt kb. **30** ezer évvel ezelőtt - a homo sapienssel egyidejűleg élt a Cro Magnoni ember is.

Summa summarum, a mai homo sapiens egyes tudósok szerint **40** ezer éve, mások szerint már több mint **100** ezer éve él a Földön.

Eddig az akadémikus tudomány szinte hivatalos álláspontja, némi belső vitákkal, kisebb eltérésekkel.

Azonban a 1990-es években megjelent Michael A. Cremo és Richard L. Thompson

A tiltott régészet című, 952 oldalas szakkönyve, majd annak rövidebb, ismeretterjesztő jellegű kiadása *Az emberi faj rejtélyes eredete*. A szerzők **127** ásatási eredményt, régészeti leletet gyűjtöttek össze, amit a hivatalos tudomány elvetett, elhallgatott, eltüntetett, azon egyszerű ok miatt, hogy cáfolták az emberi evolúció ma általánosan elfogadott elméletét. Ezek az eltitkolt leletek mind azt bizonyítják, hogy **az ember létezése a Földön sokkal régebbi, mint ahogy azt az evolúciós elmélet feltételezi.**

Mennyivel régebbi? Számos lelet bizonyítja, hogy 3,5 millió évvel ezelőtti rétegekben értelmes lények tárgyaira bukkantak. Ámde előkerült 65 millió évesnek becsült fémcső, vésett betű, 500 millió évesnél ősbibipólyenyomat és 2 és fél **milliárd** évesnek tartott, a prekambrium korszakból származó vésett fémgömb. Amikor még fejlett állatok sem éltek a Földön? Az ember akkor is szédül, ha kalkulál az időmeghatározások lehetséges kisebb-nagyobb pontatlanságaival.

A két szerző arra az álláspontra helyezkedik, hogy feltehetően **egyidejűleg léteztek a Földön fejlett és vademberi kultúrák.** Ők ugyanis az ősi védikus irodalomból indulnak ki, s a Védák szerint az ember létezése sokkal nagyobb idő távolságot fog át a Földön, mint amennyire a tudomány becsüli.

Az ember sóhajtva teszi félre a könyvet. Mindegy. Mi nem tudunk évmilliókban, vagy milliárdokban gondolkozni, még százezer években sem. Azt sem értjük, hogy honnan származtak ezek a fejlett kultúrák? Más bolygókról, elpusztult világkorszakokból? Csak annyit tudunk, hogy ha az ember múltja

ilyen végtelen messzeségbe vész, akkor mit tudhatunk az állatokéról?

Ez a laikus keserve. Az akadémikus tudomány tiltakozásának okát e könyvvel szemben, W. Howells antropológus így foglalja össze:

Hogy emberi lények megjelentek volna sokkal előbb, valójában egy olyan korszakban, amikor még egyszerűbb főemlősök sem léteztek, akik a lehetséges őseik, lehetek volna, ez nem csak az elfogadott elveket rombolná le, hanem az evolúció egész elméletét is.

Erről van szó!

Költői cica-intermezzo

Az őstörténetben az ősférfi a macska ellensége lett. Am azóta születtek mágikus férfiak, akik meglátták a macskában azt a titokzatos szépséget és bölcsességet, ami csak az övé minden állatok között.

*Simaselymű a szőröm, karcsú a testem és fogaim
hófehérek,
ezért kegyel a legmagasabb úr, dél piros papja, kilenc mély bók a
nevének.*

*Hálótermében, nagy vánkoson alszom,
selyemszőröm szétsimul a selymen, hátamat álom puposítja,
rózsaszín orrom a földre ernyed és nincs ki ilyenkor zavarni
menjen.*

*Dél-papja zsarátnok-színű ruhát hord, a bojtok
a földig érnek,
de meztelen volt, hogy ölébe vett, kilenc mély bók
a nevének.*

*Ölébe vett, szívére szorított, zümmögött két zárt
ajka között,
mint a folyó, ha kiszökött a zöld ínyű hegység
fogsora közül és sások ezrébe öltözött.*

*Ott tipródtam az ölében én, nyolc karmom
a húsába mélyedt,
dél-papja combján kiserkedt
a vér, kilenc mély bók a nevének.*

*Olyan kegyes volt és a vérét testes kehelyben fogta föl és megkínált
a kehellyel*

*de én csak tipródtam és mosakodtam, mivel már jóllaktam az este
kaláccsal és elefántcsontszínű
tejjel.*

*Ő dúdolt, halkan zümmögött, két zárt ajkán
az ének, sós könnye a számra hullott, földoromboltam dél-papja
öln, kilenc mély bók
a nevének.*

*Most vánkosomon fekszem, körülöttem
mindenféle tálak, rajluk mécsesek égnek, háromiaim
vékony állványokon állnak.*

*De két csukott szemhéjam alatt, mint fehér bél a töretlen dióban,
ragyogóbb mécsesek égnek,*

*dél-papja értük és helyettük alszik, az arca lisztes, a homloka kő,
kilenc mély bók a nevének.*

Weöres Sándor: *A macska*

Igen, ez már igazi varázslat állat és ember között. Olyan varázslat, mint a szerelem. Olyan varázslat, mint a királylánnyá változó zöld béka. Olyan varázslat, mint a kis sellőé, akinek halfarka helyett lábai nőttek. Olyan varázslat, mint Odüsszeuszé, aki Kírké szerelmese lett, és ez megvédte attól, hogy disznóvá változzon. Vagy csak attól védte meg, hogy észrevegye: már régen disznó?

Az Éden óta együtt élünk Isten kertjében az állatokkal. Az Éden most is itt van körülöttünk. Isten onnan soha nem űzött ki bennünket.

De a Sátán elvarázsolt minket, és már évezredek óta nem látjuk, hogy a Paradicsomban vagyunk. És makacsul várunk a Megváltó második eljövetelére, aki majd felnyitja a szemünket, eltünteti a homályt a valóság tükréről, és mi újra színről színre fogunk látni. Akkor átölelve a legnagyobb macska, a tigris nyakát, együtt ballagunk a folyóhoz, hogy naplementekor csillapítsuk szomjúságunkat.

27.

Távol-keleti utazás: lélekvándorlás és újratestesülés

Ne feledjük el: az állatokban élő lélek van. Ennek mindvégig szólnia kell bennünk, mint valamilyen elnémíthatatlan halk hang a mi saját élő lelkünk mélységéből.

India egyik néptelen vidékén éltem egy jóga ashramban. Az ashram egy dús aljnövényzetű ligetben volt. A sűrű bokorfélék között sok kobra élt. Ezért kaptam egy rövidke botot, hogy amikor az ösvényeken járok, kétoldalt üssem vele a bokrokat, a kobrák elriasztása céljából. Ütöttem, ütöttem. Am feltűnt, hogy a jógik nyugodtan átvágnak mezítláb az aljnövényzetben.

- Ti miért nem használtok botot?
- Mert mi nem vagyunk veszélyben.
- Nem értem. Akkor engem miért marna meg?
- Minket nem bánt, mert mi szeretettel közeledünk feléje. Te pedig félsz tőlük.

Mellesleg ismertem itthon egy lányt, aki szerződött a szúnyogokkal: őt nem csípi, ő nem üti agyon őket. Betartják. A szúnyogok közös énje nyilvánvalóan ügyel a szerződés betartására.

Ez az első nagy titok állat és ember viszonyában, amit elárultak nekem, én pedig tovább adom. *Hogyan született a félelem"? (How*

fear came?) Ez a címe Kipling gyönyörű elbeszélésének. Hogyan ölte meg véletlenül az Első Tigris az Első Embert? Tettétől elrémülve hogyan rohant végig a dzsungelen, és a lehajló ágak, megérintve őt, hogyan tették csíkossá szép egyszínű bundáját? És azóta miért van joga - évente egyszer - embert ölni?

Mert a félelem az ördög varázsfazeka. Megpillantlak. Egész kedvesnek látszol. Közeledünk egymáshoz. És egyszerre félni kezdek tőled. Mert ki tudhatja, hátha rosszat akarsz nekem, bántani fogsz. Védekeznem kell. Rád vicsorgók. Mire te is félni kezdesz tőlem. Védekezned kell. Nehogy bántsalak. Most már ketten vicsorgunk egymásra: ne közeledj! Nézd, mekkora kő van a kezemben. És hordozható rakéta a vállamon. Maradj távol tőlem, vagy még jobb, ha eltűnsz. Különben agyonütjük egymást. Később már ezzel kezdjük. Állatokkal különösen. Mi leszünk a Karinthy-féle nyuszi gazdája, a menekülő nyúlé, akit agyonverek, mert nem érti a rohadt, hogy csak meg akarom simogatni.

Saul Bellow regényében (*Henderson, az esőkirály*) így töpreng a megváltást kereső amerikai milliomos Afrika mélyén, egyik beszélgetése után Dáfuval, a zseniális törzsfőnökkel, aki azt állítja, hogy az ember nem bírja elviselni, ha verik. Lelki kényszer hogy bosszút álljon, visszaüssön. Az állat szenved, de eltűri a verést. Henderson pedig azt gondolja, hogy valaha, a történelem kezdetén, felemelkedett egy láb, és rúgott. S ezt a rúgást adjuk tovább egymásnak évezredek óta. Mi lenne, ha megszakítanánk ezt a gonosz láncot? S Henderson ekkor tudja meg, hogy ő, tudattalanul, mindig azok közé akart tartozni, akik nem rúgnak vissza. S hogy ez nem sikerült, ezért csömörlött meg a világtól és önmagától.

Szókratész mondta: *Jobb igaztalanságot elszenvedni, mint elkövetni!* Talán nem ez a Krisztus előtt félezer évvel elhangzott mondat a keresztény erkölcs alapja? De a világ nem efelé tart. Már az óvodás kisgyereket is arra tanítjuk: „Üss vissza, ha bántanak!” Biztos, hogy jól és jóra tanítjuk? Vajon Jézus miért nem hívta le a mennyei hadakat, hogy visszaüssön?

Én ütök, te ütsz, ő üt. Mi ütünk, ti üttök, ők ütnek. Ez is lehet egy erkölcs alapja. Ahol az igazságosság uralkodik, mint legfőbb eszmény. Ahol a szeretet, ott nem! Ahol a dédelgetett egóval rendelkező ember uralkodik, ott igen. Ahol az ego nélkül boldoguló állat, ott nem!

A pszichológia modern tudósai azt tanítják, hogy a félelem szüli az agresszivitást. India bölcsei ezt már évezredek óta tudják. Sőt még Gárdonyi is tudta. Dobó István azt mondja Bornemissza Gergelynek, aki akkor még csak kisfiú:

- *Az a fő, hogy ne féljen a legény. A többi megjön magától is.*

A félelem szüli a háborúkat, a rasszizmust, a „ki kit győz le” küzdelmet házaspárok között, a barátságokat tönkretévő rivalizációt, sőt az istenfélelem szüli az ateizmust is. *Ecrasez l'infame!* - *Semmisítsétek meg az átkozottat!* - tanácsolja Voltaire Isten-ügyben. Akkor még nem tudta, hogy haldokolva majd felveszi az utolsó kenetet. Nem tudta, hogy a pokolban külön üstök vannak az utolsó kenetes kárhozottak számára.

Az állat megérzi, ha félnek tőle. És ezzel a félelemmel bevallotta, hogy ártó szándékú, rossz ember. E szerint kell vele bánni, így volt ez a kobraikkal is. Félek tőlük. Tehát bottal verem el őket az utamból. Ezért ők is félnek tőlem. Megmarnak, ha lehet. De én ezt nem hagyhatom, tehát előveszem a botot. *Circulus vitiosus* - mindhalálíg.

Ez a félelem-ügy nagyon mélyre visz. Először is itt van az alapkérdés: vajon jóban van-e az ember a világgal? Meg a másik: vajon olyan-e ez a világ, hogy jóban lehet lenni vele? Igent lehet-e mondani az egészre? Mert ha már szelektálni kell - mint valami erkölcsi Mengele: ez jó, ez rossz, őt elfogadom, őt pedig a pokol tüzére szánom -, akkor megette a fene az egészet. Akkor már kitéptem és bekereteztem az írásból azt a lapot, amin a *Legyen meg a le akaratom!* áll. A te akaratom legyen meg, ne az enyém. Ekkor - közvetlenül a vég előtt - szakít Jézus véglegesen az emberi egójával, megöli őt magában. S ezzel megpróbáltam elválasztani magam azoktól a gyengeelméjűektől, akik egójukhoz akarják hajlítani a

vallást, az erkölcsi törvényt, s nem ők alkalmazkodnak hozzá. Aki emberré testesül - még ha Isten is - abba beleszáll az átkozott egó.

Az ember néha azt gondolja, hogy a világ egyik baja: túl sokan lettünk. Persze soha nem én vagyok fölösleges, hanem a többiek. József Attilát tegnapelőtt még csak kétmilliárd ember „kötözte”. Minket már nemsokára hatmilliárd. Pedig szorgosan igyekeztünk ritkítani őket. Valaha Indiában egy Síva-paptól megkérdeztem:

- Honnét a csudából kerül elő ez a sok új lélek?
- Régi lelkek ezek - felelte -, akárcsak te vagy én.
- Hát akkor?

- Tudod, amikor Brahma teremteni kezdett, lehasított önmaga isteni természetéből egy darabkát, ami tizennégymilliárd részre hullott szét. Tizennégymilliárd isteni szikra. Mindegyikünk lelkébe jutott belőle egy. Ezért köszönünk így: Namaszté... Vagyis leborulok előtted, mert tisztelem benned az istent.

- Tizennégymilliárd emberi lélek van a világon?
- Ennyien volnánk.
- S ha most a Földön hatmilliárd van? -Akkor a köztes létben, a Bardóban

nyolcmilliárd.

- S mitől leszünk itt egyre többen?
- Eredetileg hat „loka” volt, ahová inkarnálódni lehetett:

Paradicsom, Pokol, az éhség-szörnyek (Préták) birodalmába, a félistenek közé, állatnak, embernek. Mostanra öt loka bezárult. Mindenki csak a Földre születhet meg. S ehhez még tedd hozzá, hogy a számszára körforgása gyorsul, minél fejlettebb egy lélek, annál rövidebb időt tölt a köztes létben.

- Hogyan? Ma már egy ember nem születhet újjá állatként?
- Nem. Ilyen mértékű karmikus rontásra már nincs lehetőség.
- És állatból ember?
- Az ősidőkben még sokkal közelebb voltak egymáshoz. Akkor volt ilyen lehetőség. Ma már nincs.
- Szóval az állati és az emberi létezés véglegesen szétváltak?

-Véglegesen.

Tudomásul kell vennem: sohasem fogom szabad delfinként hasítani a végtelen óceánt, nem fogok, mint hatalmas, de mégis növényevő örvös medve áfonyázni a Himalája tövében. Végül is valamennyien az emberi lét csapdájába hulltunk. Ahogy Lao-ce mondja: *Az ég hálója nem sűrű, de azért semmi sem menekülhet meg belőle!* (Tao Te King: 73. vers - Stojits Iván lord.)

A tisztesség kedvéért azonban el kell mondani, hogy nem minden indiai vallásbölcseleti irányzat vélekedik így. Például a Krisna tudatúak ma is hisznek az ember-állat inkarnációs váltás lehetőségében. Azt tanítják, hogy az ember jövendő születését erősen befolyásolja az, hogy milyen gondolatokkal volt telítve halála pillanatában. Van erről egy legendájuk is.

Egy Krisna tudatú remete hosszú évekig magányosan élt. Egyszer kapott valakitől egy fiatal őzet ajándékba. Felnevelte, és nagyon megszerette. Egy különösen zord télen az őz eltűnt. A remete keresésére indult, és vigyázatlanul egy szakadékba zuhant, ahol halálra zúzta magát. S mert utolsó perceiben is az őz foglalkoztatta, őzként született újjá.

Lélekvándorlás és újratestesülés. Mi a különbség közöttük? A lélekvándorlásban hívőknek feltételezniük kell, hogy van lelkünk. Van bennünk legalább egy szikrányi isteni, valami halhatatlan, a gyorsan és néha váratlanul romlandó testen kívül.

Egy buddhista szerzetes mosolygott ezen: - Hát ilyen primitíven képezed el az embert, mint egy őszibarackot? Kívül van a romlandó húsa, belül meg a kemény, halhatatlan magja? Akkor már visszatérhetnél a nagyszakállú Jóistenhez is, aki jobb kezében ajándéksomagot tart a jóknak, bal kezében pedig virgácsot a rosszaknak. És te egész életedben nagyon keményen fogsz arra törekedni, hogy megkapd az ajándéksomagot. Meg is fogod kapni, izgatottan kibontod, és legott kiugrik belőle az ördög, és orron vág. S ez lesz a te életed legnagyobb meglepetése.

Buddha nem hitt sem Istenben, sem a lélekben. Úgy vélte, hogy az emberi személyiség, különböző részekből összeállt egység, amelyik megszűnik, ha alkotórészei széthullanak. Az örökéletű Én tehát csak illúzió. Mint ahogy, ha egy szekeret alkatrészeire szedünk szét, van tengely, kerekek, rúd, ülés stb., de szekér nincs. Ha újra összerakjuk, akkor van szekér. De semmiképpen nincs a szekérnek valami örök magja - Platón úgy mondaná: „a szekérség ideája” -, elvont szellemi lényege. Az embernek sincs. Buddha így tanít:

A gondolkozó megsemmisül, de a gondolat megmarad. A cselekvő megsemmisül, de a cselekvés megmarad. Az érző megsemmisül, de az érzés megmarad. Mert ezek elpusztíthatatlan energiák. S megtörténik, hogy egy valamikor élt ember gondolatai, cselekedetei, érzései egy új lényvé állnak össze, aki a világra jön. Ezt nevezik újratestesülésnek.

A tanítványok izgatottak lettek, és kérdésekkel ostromolták:

- Vajon én leszek-e az, aki az én gondolataimból, tetteimből, érzéseimből újra megtestesül?

- Először én kérdezek - válaszolta Buddha. - Itt van ez a mécses. Egész éjjel dolgoztam a világánál. Reggel elfújom. Másnap este újra meggyújtom. Az edény ugyanaz, az olaj ugyanaz, a kanóc ugyanaz, de ugyanaz-e a láng, ami fellobban a következő éjszakán?

Az állat gondolatai, cselekedetei, érzései visszaomlanak a faj, fajta Énjébe, s ő maga megszűnik a halállal. De fajtatársa, ha megszületik, hasonló lelki tulajdonságokat hoz magával, amit közös Énjükből merít. Ezért az állat pusztulása sokkal inkább visszatérés a közös szellemi hazába, mint az emberé, aki már individualitás, teljes egészében itt van a Földön, senkivel nincs közös hazája, ahová visszatérhetne. Az ember végső soron mindig egyedül van - mindegy, hogy egyénileg, párosan vagy tömegben magányos-e -, egyedül születik, egyedül él, és egyedül hal meg. Számára csak az lehet a vigasztalás, ha rájön, hogy anyala van, aki újratestesülések végtelen során át kíséri életében és halálában, szellemi erők

sugározzák be sorsát, és Isten mindörökké megőrzi őt emlékezetében.

Devecseri Gábor írja: *a Bikasiratóban*:

...a tenger tajtékzik, de sose gyáva;

a tenger öl, de nem ölet.

Így van ez az állatnál is. Az állat öl, de nem ölet. Az állat érez, de nem színlel érzelmet. Az állat gondolhat valamit, de sose hazudja el. Az állat cselekszik, de mindig őszintén. Ezért tisztességebb lény az embernél. Az állatot nem rontotta meg a Sátán. Az állatot csak az ember rontotta meg!

28.

Ósidók

A tükrök nem lehetnek csöndesebbek, A kósza hajnal nem oson puhábban, Az a párduc vagy te a holdsugárban, Kit csak tisztos távolból lehetünk meg. Valamely titkos égi rendeletnél Fogva, szemünk hiába is keresne, Messzebb, mint a Gangesz s a naplemente, Te vagy a magány és te vagy a rejtély. Becéző kezemnek szívesen enged Hátad. Egy feledésbe ment öröklét Óla kész vagy magad átadni önként A kezeből sugárzó szeretetnek. Más időben élsz. Úr vagy hét határon -Egy országgé, amely zárt, mint az álom.

Jorge Luis Borges: *Egy macskához*

Először a kutyák csatlakoztak az emberhez. Mert az ember után mindig maradtak jó falatok: csontok, húscsontok. De viszonzásul a kutyák vonítással és ugatással jelezték, ha idegen, ha ellenség

közeledett. Kezdetben nem az embert féltették, hanem a kaját. Aztán szövetséget kötöttek. A kutyából vagy szolga, vagy barát lesz.

A kutya feltétel nélkül szeret - amire minden ember titokban vágyik -, de elvárja, hogy cserébe feltétel nélkül szeressék. Akkor barát, aki szeretetből sok mindent megtesz az ember kedvéért.

De az ember nem csak szeretetre vágyik, hanem uralkodásra is. És a hülyébbje uralkodni akar az állaton. De a kutya akkor is hűséges. Szomorú lesz attól, hogy milyen bunkó a gazdája, de hűséges marad. Ezek az uralkodó törpe-királyok messziről felismerhetők: éles hangon kiáltoznak a kutyának, fenyegetik, megütik, minden pillanatban adnak neki egy parancsot, pórázon rángatják, és minden figyelmüket a kakilás-pisilés köti le. Kedvenc szavuk a „fúj!”

Ezekből a férfiakból és asszonyokból lesznek alkalomadtán a keretlegények, az újoncokat kínozó őrmesterek, a házisárkány feleségek, a gyerekeket tulajdonuknak tekintő, és a családot rettegésben tartó apák, s ha hatalmat kapnak a kezükbe, a galamblelkű, szentimentális diktátorok.

Nagyobb baj, hogy a kutyákban nagyon erős a gazdával való érzelmi azonosulás. Közhely, hogy az évek során kutya és gazdája egyre jobban hasonlítanak egymásra, külsejük, mozgásuk, egész habitusuk. El lehetnek gondolkozni az érzelmek, a szeretet és a gyűlölet testet formáló erejéről. Így hát a kutyák idővel hozzáhülyülnek gazdáikhoz!

Werfel *A meg nem születettek csillaga* című regényében, ami talán egyike az első sci-fiknek, arról van szó, hogy milyen lesz az élet egymillió év múlva? Akkor már a kutyák és a macskák is tudnak beszélni. Csakhogy a macskák soha nem szólalnak meg. A kutyáknak meg folyton jár a pofájuk, de kizárólag ilyesféle baromságokat fecsegnék:

Itt állok az én aranyos gazdám mellett. Hűséges szemekkel nézem az én jó gazdikámat. jó kutyus vagyok, mindig engedelmes és szófogadó.

A macskák meg kiröhögik őket.

Mégis, amikor világhatárztrófa közeleg, halk huppanások hallatszanak az éjszakában: a macskák ugranak le az ablakokból, és sűrű sorokban hagyják el a várost, hogy biztonságosabb helyre meneküljenek. Mindenki más nyugodtan szendereg.

A kutyák után jött a ló meg a tehén. Őket a száradó széna illata vonzotta az ember tűzéhez. És a kényelem miatt egyeztek meg az emberrel, hogy viszik a hátukon, húzzák a kocsiját, és tejet adnak neki. Miféle kényelem? Hát hogy nem kell egész nap legelniük. Hogy többé nem kell félniük a vadállatok támadásától. Ők a szolgák biztonságát választották a szabad élet helyett.

Rudyard Kipling zseniális elbeszélését (*A magányosan sétáló macska*) követve, a macska titokban leste őket egy bokorból. És dermedtően butáknak tartott mindenkit, aki a szabadság végtelen lehetőségei - és persze izgalmas kockázatait - helyett a puha otthon melegét és kötöttségeit választotta.

Ám amikor látta, hogy több állat már nem jön az ősember és az ősasszony barlangja felé, ő is odasétált.

- Mit akarsz?
- Én is be akarok jutni a barlangba, melegedni a tűznél, és finom, langyos tejcskét inni.
- Most már szó sem lehet róla. Nincs szükségünk több barátra, sem szolgára.
- Pedig nagyon hasznos lennék, és dicsérenél engem.
- Soha!
- De ha mégis kimondanál egy dicsérő szót rólam?
- Soha. De ha mégis megtörténne, akkor beköltözhetesz a barlangba.
- És ha két dicsérő szót mondanál?

- Soha. De ha mégis, akkor melegedhatsz a tűznél.
- És ha három dicsérő szót mondanál?
- Soha. De ha mégis, akkor ihatod a tejet örökös örökön örökké.

Akkor a macska visszaesont a rengetegbe *és várt*.

Am egy napon a denevér hírül vitte neki, hogy kisbaba van a barlangban. „Eljött az én időm” - gondolta a macska.

S egy napon, amikor nagyon sírt a baba, és az ósasszonynak rengeteg dolga volt, a macska odalopakodott, és a farkával cirógatta a babát, amíg nevetni nem kezdett.

- Mégis csak ügyes állat vagy te, macska! -mondta az ósasszony.

S a macska abban a pillanatban bent termett a barlangban.

És dorombolt egyszer hangosabban, egyszer halkabban, míg a baba el nem aludt.

- Nagyon jól elaltattad a babát! - mondta az ósasszony.

S íme, a macska máris a tűz mellett ült.

Az ósasszony összeszorította a fogát, és elhatározta, vigyázni fog, hogy egy szót se szóljon.

Akkor a csendben előbújt egy kiséger, és futkározni kezdett. Az ósasszony sikítva felugrott a sámlira. De a macska egy ugrással elfogta, és megette az egeret.

- Hát ez ügyes volt tőled, nagyon hálás vagyok érte! - mondta az ósasszony.

S lám a macska máris lefetyelte a tejet egy tálból.

- Velem megegyeztél - mondta az ósasszony. - De meg kell egyezned az ösférfival és a kutyával is.

S amikor hazaérkeztek a vadászatból, elmesélte nekik egyezségét a macskával.

Az ösférfi és a kutya beleegyeztek volna, ha a macska elvállalja, hogy továbbra is játszik a gyerekekkel, és megfogja az egereket. A macska elfogadta az ösférfi és a kutya feltételeit, de hozzátette, hogy ő akkor is a magányosan sétáló macska marad, akinek minden hely egyforma.

- Hát akkor soha nem lehetünk barátok -mondta az ősférfi is és a kutya is.

És az óta is így van. A macska játszik a gyerekekkel, és fogja az egereket, a férfiak meg a kutya pedig kergetik.

Ám a macska is megmaradt annak, aki volt. S néha, ha az éjszakai égen ragyog a Hold, kiszökik a házból, visszamegy a vad rengetegbe, vagy jobb híján a vad háztetőkre, s kóborol a maga vad ösvényein.

Kérlek Olvasóm, olvasd el az eredeti történetet, ne foszd meg magad attól a gyönyörűségtől, ahogy Kipling mesél, amit én utánózni sem bírok. De mégis tudnod kell arról, hogy miként kerültek a háziállatok az ember udvarába.

29.

Manók

Török Sándor író, akit *Kököjszi és Bobojsza*, valamint *Gilikoti* című regénye (az eredetire gondolok, nem az ideológiailag átsimogatott szövegre) elismert manó-szakértővé avatott, még az ősidőkben írt egy mesét. A mese egy emberről szólt, akinek az volt minden vágya, hogy lásson egyszer egy igazi manót. Elindult hát világgá, és mindenkit megkérdezett, akivel csak találkozott, hogy merrefelé láthatna egy manót. De mindenki kinevette, a szépen öltözöttek, a rongyosok, akiknek csákó volt a fején és kard az oldalán, még akik csuhában vagy reverendában jártak, azok is. Hahotáztak a komoly férfiak, és megmosolyogták a szelídebb nők. Teltek múltak az évek, s a manót kereső ember megöregedett. Lassanként belátta, hogy erről a manó-látó vágyáról le kell mondania. Kíért a tengerpartra, és nézte a végtelen, hullámozó vizet. Egyszer csak észrevette, hogy nem messze tőle egy kisfiú játszik a homokban. Gondolta, őt még megkérdezi:

- Te, kisfiú, nem tudnád megmondani, hogy hol láthatnék én egy manót?

- Dehogynem. Nézd csak, ott ül egy a sziklán.

Az öreg odanézett, ahová a kisfiú mutatott, és tényleg: ott ült a sziklán egy manó.

Könyvhéten egy Kálvin téri könyvsátorban vita támadt az ott dedikáló írók között. Többen azt állították, hogy rossz a mese befejezése. Úgy kellett volna végződnie, hogy az öregnek úgy tűnt, mintha egy manót látott volna.

- De hát tényleg ott volt a manó.

- De hiszen manó nincs.

- Hogyne lenne.

- Nincs. -Van.

Elhatározták, hogy mint hivatalos közeget, megkérdezik az ott posztoló rendőrt. De a rendőr nem bizonyult kompetensnek, bizonytalankodott, a vállát vonogatta, s végül csak annyit mondott:

- Miért ne lenne, kérem?...

Ezzel a válasszal nem elégedhettek meg. Am egyszerre arra jöttek az óvodások, szépen zsinórra felfűzve, ahogy nálunk szokás. Megállították őket.

-Az író bácsik azon vitatkoznak, hogy van-e manó? Nektek kell eldönteni a kérdést.

Az ovisok egy darabig gondolkoztak, azután a legokosabb kisfiú így felelt:

- Itt a Kálvin téren nincs manó! De különben van!

Így hát az írók egyezsége jutottak abban, hogy nem az a babonás, aki hisz a manókban, hanem aki azt hiszi, hogy szabad szemmel láthatók!

Az én első találkozásom a manókkal merőben más volt.

Szerelem, pénztelen fiatalság, kivettünk egy szobát Fonyód faluban egy paraszt néninél. A Balaton-partra nem tellett. Azért Fonyódnál, mert ott a víznek néhol furcsa sugárzása van.

Az egyik éjszaka felébredtem. Nagy nyüzsgés volt a szobában. Semmit sem láttam. De éreztem, hogy sok láthatatlan apró lény közeledik óvatosan az ágyam felé, és szemügyre vesz. Mikor észrevették, hogy ébren vagyok, egy pillanatra meghököltek. Félni kezdtem. Ki tudja mitől? Gondoltam: elmondom a Miatyánkot, akkor elmennek. Am az ima egy sorát eltévesztettem. Fordítva mondtam: *Legyen meg a te akaratod, miképpen a földön, azonképpen a mennyben is.* No hiszen! Szépen nézne ki az égi birodalom, ha olyan viszonyok lennének ott is, mint a Földön.

Az apró lények között kitört a vidámság. Valószínűleg azon is nevettek, hogy ez a nagy barom ember fél tőlük. Dühösen újra neki kezdtem az imának, és megint, ugyanúgy eltévesztettem. Na, erre lett ám multság! A manók visítottak a gyönyörűségtől, cigánykereket hánytak, a hasukat fogták ne-vettükben. És most már egyre közelebb jöttek. Egyesek már a párnámra merészkedtek. Én pedig tehetetlen dühömben és szorongásomban ököllel közéjük vágtam.

Nagy csend lett erre. Ellenséges csend. De ott maradtak a szobában. S miután nem történt semmi, lassanként elaludtam.

Reggel éreztem, hogy még mindig ott vannak. A szerelmem felébredt, magához csábított. És szeretkezés közben egyszerre csak beúszott eléem egy kép: a hátizmaim között ült egy manó, gonosz, kaján pofával, és két kézzel fogta az egyik izomköteget. Aztán megrántotta! Én jajgatva rázuhantam rémült partneremre, és többet nem tudtam mozdulni. Egy héten át a körzeti orvos járt ki hozzám Novokain-blokádot adni. De nem haragudtam a manókra. Úgy éreztem, hogy aki értelmetlenül csapkod a barátságos manók közé, megérdemli a sorsát.

Nos, amikor később, mint jövődő pszichológus elhatároztam, hogy pszichoanalízisbe megyek, sok vizsgálódás után Liebermann Lucynál kötöttem ki. És próbaképpen elmeséltem neki ezt a manó-ügyet.

- Elmebetegnek tart?

- Dehogy. Axel Munthe is látott manót. Sőt már én is találkoztam velük.

- Elmondaná?

- A férjemmel Kőszegen nyaraltunk. Ő korán lefeküdt, én meg elmentem sétálni a közeli erdőbe. A fák alig zizzentették a leveleiket a holdfényben, a patak némán futott mellettem. Leültem a partjára. És egyszer csak én is azt éreztem, hogy apró lények vesznek körül, és nézegetnek.

- Látta őket?

- Nem. Éreztem.

- És félt?

- Mitől féltem volna? Hagytam, hogy jól szemügyre vegyenek.

- Es aztán?

- Aztán felálltam, és hazamentem.

- Miért?

- Tudja, feleslegesnek tartottam, hogy valamiféle sleppem legyen belőlük. Nem akartam, hogy kísérjenek.

- Szóval... Elvállal analízisre? -El.

Egyelőre ennyit a manókról, akik még néha felkeresik az állatokat, vagy az állatok hívják magukhoz őket.

Honnét jönnek az állatok?

A bibliai első teremtéstörténet elég szépen követi a filogenetikai fejlődést. Az emlősállatok megjelenése megelőzi az emberét. Itt helyénvaló a „megjelenés” fogalma, hiszen teremtésről van szó. A fejlődésben megüti az ember fülét ugyanez, könnyedén odavetve, például: ennek és ennek a földtörténeti kornak a kezdetén jelentek meg a mamutok. Eddig hol voltak? - kérdezhetné egy épeszű ember, aki már belátta, hogy Darwin fejlődésméleteivel, a természetes kiválasztódással tökéletesen meg lehet magyarázni fajok kipusztulását - ugyanígy a kozmikus kataklizma feltételezésével is -,

de fajok keletkezését semmi esetre sem! Nem igen érthető meg, hogy az egysejtű tengeri algából miként fejlődik ki a kardfogú tigris.

Mindenesetre a teremtés vagy akár a fejlődés történetének megrázó illusztrációja az egyiptomi Szfinx, az állati testből kiemelkedő ember talán legrégebbi ábrázolása.

Már említettem, hogy a teremtés második elbeszélése fordított sorrendet követ. Az ember első, őt követik a társául rendelt állatok, akiket nem fogad el partneréül. Ez a szimbolika mintha arra utalna, hogy az állatok az ember fejlődésében túlhaladott, és ezért magából kidobott tulajdonságaiból keletkeznének. Azokat a tulajdonságokat, amelyek már koloncként akadályozzák az ember szellemi fejlődését, az állatok „vállalják magukra”, ők viszik tovább, s ezzel lehetővé teszik, hogy az ember követhesse a tökéletesedés útját. Vagyis az állat áldozat - az emberi fejlődés érdekében.

Mindennek következtében az állat négyes tagoltságú lény, szemben az ember ötös tagoltságával.

MAI ÁLLAT

Fizikai test

(nem tudatos)

Életerők

(nem tudatos)

Affektivitás

(álomtudat)

Gondolkodás

(konkrét és elvont
képzet szintjén)

Én-funkciók

Kollektív én
(faj, fajta)

MAI EMBER

Fizikai test

(részben tudatos)

Életerők

(részben tudatos)

Affektivitás

(tudatosan konstatált,
de akaratlagosan
nem befolyásolható)

Gondolkodás

(elvont fogalmi
szinten)

Én-funkciók

Individuális
egyéni én

A pontosabb megértéshez:

A **fizikai test** nem csak a testtömeget jelenti, hanem a test molekuláinak, atomjainak, egyéb elemi részecskéinek mozgását is.

Az **életjelenségek** magukban foglalják a sejtek anyagcseréjét, elhalását-keletkezését, a növekedést, szaporodást, asszimilációt, disszimilációt stb.

Az **affektivitás** az élőlénynek a világra, külső és belső élményeire adott szubjektív reagálását jelenti (ösztöndinamikai rendszerét, érzelmeit, vágyait, indulatait, szenvedélyeit, hangulatait, régen ezt nevezték léleknek) .

A **gondolkodás** törekvést jelent a világ objektív megismerésére képi szinten, és fogalmi szinten. A fogalmi szintből fejlődik ki a beszéd képessége, míg a képzet szintjén gondolkodó lény csak jeleket és jelzéseket ismer.

Az **én** (individualitás) az elvont gondolkodás terméke. Lényege az önfelismerés és az önreflexió. A világ széthullása én-re és minden másra, ami nem-én. Az Én-vagyok átélése. Az ember életében ez fokozatosan alakul ki, véglegesen 3-4 éves korában következik be. Eddig a korszakig az állatok mindig felismerik a gyerekeket és barátságot, közösséget éreznek velük. S amikor már megtörtént ez az individualizáció, ezt hívják az ember kiszakadásának a kozmikus harmóniából. Az ember teljesen függetlenné válik a szellemi síktól, magányossá a Földön, hiszen ő már „teljes egészében” itt van, nincsenek veleszületett csatornái, biztonságos kapcsolatai az „odaáttal”. Az állat csoport-énje - ami itteni életében ösztönként jelentkezik - még mindig jelentős létbiztonságot ad, s megóvja minden „civilizatórikus magánytól, elidegenedéstől”.

Mármost ebből sok minden következik. Az ember örök vágya a kapcsolatra, a visszatérésre a szellemi őslétezéshez, amiből kiszakadt. A történelem folyamán mindig jelenlevő, minden felvilágosodásnak ellenálló mágia, sámánizmus, vallásosság, mindenféle ezoteria, okkultizmus, misztika, varázslat, babonák, hiedelmek, erre mutatnak.

Erre az ősi eredetre emlékeznek a régi kultuszok állat-istenei, az állat áldozatok, az állat magunkba evése. Az állatok egy része ugyanakkor az ember munkatársává vált. S amikor erre már egyre kevésbé volt szükségünk, modern, technicizált életformánk iriggyé tett az állati létformára. S ez az irigység lassan hatalmi örületté, gyűlöletté változott. A rituális, majd szórakozássá vált vadászat, a gladiátorok és a halálra szánt áldozatok küzdelme a vadállatokkal, az emberszerű reakciókra idomítás, a cirkuszok állatszámái, az állatkínzás, végül a gyáva emberek előszeretete a helyettük harcoló, öldöklő állatok iránt: a kakasviadatok, a harci kutyák küzdelme.

Honnét jöttek az állatok? Az állatok - épp úgy, mint az ember - lehet, hogy Isten kreatúrái, de az is lehet, hogy a törzsfejlődés fáján egy magasan lévő ág. Így is jó. De az sem kizárt, hogy tőlünk, emberektől jöttek, a mi kinőtt, feleslegessé vált lelki ruháinkat - akarom mondani - tulajdonságainkat hordják. Mindegy. Eletükben - kevés kivétellel - tragikus találkozás volt megismerkedésük az emberrel, túl sok vérük ömlött, túl sok gyötrelmet kellett átélniük. Nem lehet csodálkozni azon, hogy egyre több faj választja azt a megoldást, hogy csendesen kihál.

31.

Az elementáris lények és az állatok barátsága

A folklórban, a népmesék világában szigorú rend uralkodik. A tündéreknek mindig a virágokkal van dolguk. A táncos lábú viliiknek a vizekkel. A szalamandernek a tűzzel. A manók az erdőkhelyeken élnek, a barlangokat és a bányákat járják, s az ásványokat, az érceket vigyázzák. A sárkány félelmetes hatalom, valami fontos dolgot őriz. De nem rosszindulatú, ha a legkisebb királyfi sikeresen megküzd vele, odaadja neki a féltve őrzött kincset.

Őket nevezik elemi vagy elementáris lényeknek. Talán ezzel azt akarják kifejezni, hogy ősbibb és alacsonyabb származású lények,

mint az ember, szellemi szolgálói a természetnek. Nem én-lények, nem individualitások, inkább csoport-énjük van, például a tündéreknek, a manóknak, a szalamandereknek stb. S éppen ebben hasonlítanak az állatokra, vagy az állatok őrájuk. Az állatoknál is a faj, vagy a fajta viselkedik Én-ként, a zsiráfok, a rókák, a pelikánok... Ha valaki sokáig figyel például egy oroszlánt - ahogy vadászik, emészt, pázrik, neveli a kölykeit, védi a vadászterületét stb. -, teljes tudományos megbízhatósággal írhat egy könyvet az oroszlánokról. (Kivéve talán nálunk, ahol az is írhat oroszlán-könyvet, aki addig csak nyulat látott.)

Ebből a szempontból az ember érdekes lény. Testileg sokkal kevésbé individualitás, mint lelkileg. Ezért az orvostudomány sokkal biztosabb talajon mozog a tapasztalatok és a kutatási eredmények általános érvényesítésében, mint a pszichológia. A pszichológia azonnal ingoványos talajra jut, amint a nem mérhető - tehát nem sztenderdizálható - lelki működésekkel foglalkozik, például érzelmekkel, indulatokkal, szenvedélyekkel, a gyávasággal, az unalommal, szerelemmel, hittel stb. - és különösen az emberi individualitással, a személyiséggel. A személyiségről csak modelljeink vannak, s ahol sok a modell, az a nem-tudás biztos jele.

Mármost, abbahagyva az elméleti fejtegetéseket, el kell oszlatnunk a közgondolkodás egyik divatos tévedését. Nevezetesen azt, hogy az emberi világ alatt az állatvilág terül el. Ez nem igaz! Az emberi alatt a démoni rejtőzik. Ha valaki az emberi színvonal alá romlik, az nem állatívá válik, hanem démo-nizálódik. S a démoni fogalmát meg kell világitanunk.

A világ számos ördöge és főördöge - Lucifer, Ahriman, Azurra - között van egy negyedik, akit Szoráthnak vagy Szun Vu Kung-nak hívnak. Őt sokan a Tökéletes Állatnak nevezik - például Szabó Lőrinc a *Szun Vu*

Kung lázadása című versében, de ez tévedés. Ő a Tökéletes Démon. Nem akar kreatúrákat szerezni magának, nem akar kárhozatba

taszítani lelkeket, nem akar senkit olyasmire rávenni, ami emberi, tehát értelmes, hasznos, megindokolható. Ő csak szenvedést akar okozni. Élvezetét állatok vagy emberek kínjában leli, a károkozás, a destrukció, az eleven lény gyötrelme - számára öröm.

Az állatok világa az emberé mellett terül el a maga testi valóságában, s mindkettejük világa érintkezik az elementáris lények szellemi valóságával. Az elementáris lények a legősibbek. Már itt voltak a Földön, mikor még sem az ember nem bukkant fel, sem a nagytestű emlősök. Ugyanígy voltak itt, mint ma, ők nem fejlődnek, nem változnak, ők a Teremtés, pontosabban a Természet segédcsapatai. Nem jók és nem rosszak, de tudnak bosszantóan is, segítően is viselkedni. Az állatok soha nem bosszantják őket. Jóban vannak. Például nagy messzeségekbe gyakran madarak hátán utaznak a tündérek, a viliik inkább a gazellákat kérik meg, hogy száguldjanak velük, a szalamanderek és sárkányok pedig a szeleket, a vihart. Az emberhez való viszonyuk az ember viselkedésétől függ. Például a manók, ha szeretnek valakit, segítenek megtalálni a kulcsait. De ha mérgesek rá, úgy ráülnek a kulcscsomójára, hogy sokáig hiába keresheti, mintha láthatatlanná vált volna.

Biztosan megfigyelték, hogy a nők mindig mindent megtalálnak, ami után a férfiak hiába kutakodnak. Ez azért van, mert a természethez közelebb álló nők sokkal inkább jóban vannak az elemi lényekkel, mint a komor férfiak.

Szóltunk már arról, hogy sem az elemi lények, sem az állatok nem individualitások. Csoport-énjük van. Ez a Csoport-én szellemi síkról adja az elemi lények bölcsességét, az állatoknak pedig azt a tájékozódást a világban, amit az ösztönök biztonságának nevezünk. Rajta keresztül a faj, a fajta emlékezik saját őstörténetére, élményeire, tapasztalataira - mintegy álomtudatban, felderengő belső látással.

Az állatnak nincs absztrakt fogalmi rendszere. Figyelme, emlékezete, gondolkodása a tárgyi világtól a konkrét és absztrakt

képzetekig terjed. De mi mindene van - például Lurkó kutyának - az elvont fogalmak helyett!

Van jellemérzékelése: a megismerkedés első pillanatában már tévedhetetlenül tudja, ki a jó ember, ki a gonosz. Kinek lehet a térdére fektetni a fejét, hörgő üvöltéssel jelzi, hogy kit kellene kiirtani a közelünkéből, ki az, akit csak kötelességszerűen meg kell ugatni, hogy el ne bízza magát. Van **szándék-érzékelése**: miben settenkedik valaki, jót akar, vagy rosszat, vagy nem kell vele törődni. Az emberfalkában is **biztosan felismeri a rangsort**, ebben azonnal elhelyezi az újonnan érkezőt is. Nagyszerű **színeszi tehetsége** is van, és pontosan felméri a hatásokat. **Hangulatérzékeléssel** is rendelkezik, ebben utolérhetetlen társa a falka tagjainak. Ez különben furcsa dolog, igenis részvétet mutat a vele élő ember vagy a falka tagok szenvedései iránt, de a falkán kívül részvétlen; harap, gyilkol, ha kell, vagy ha a kedve úgy hozza.

Ám szemmel láthatóan nincs benne szemérem, az evés ügyeiben önzetlenség vagy adakozó kedv, láthatóan nem tett engedelmisségi fogadalmat, kivéve, ha gonoszul erre idomították. Önfelü, követelőző, de ha bánat száll a családra, kifejezetten gyöngéd lesz. Önmagáról semmilyen képe sincs, például kicsisége nem gátolja meg, hogy nagy kutyákat megtámadjon. Buddhista módon él, ha éhes, csak eszik, ha játszik, csak játszik, ha pihen, akkor az egész kutya pihen vagy alszik. Eszembe jut a zen-tanítványok gyakori kérdése:

- Van a kutyának Buddha természete?

-Van.

Nem kéri az igazi tanítást, mint egy kiló sárgarépát egy piaci kofától, de hát mire is taníthatnám?

- Megetted már a rizskását (husi-nyese-dékedet, száraz kajádat, tésztádat)?

- Megettem.

- Akkor szépen mosogasd el a táladat. Mint közismert, ez egy első beavatási feladat.

De ő eddigre már szépen elmosogatta, tisztára nyalta. Mehetiünk tovább.

Volt egy olyan koan, amikor a mester megkérdezte a tanítványtól:

- Mít csinálsz?
- Meditálok.
- És miért meditálsz?
- Hogy Buddha lehessenek.

Erre mester fölszed két téglát, és összedörzsöli őket.

- Mít csinálsz, mester?
- Tükröt csiszolok.
- De hát a téglából soha nem lesz tükör.
- Nem bizony.

Csakhogy Lurkó kutya már elég fényesen tükrözi a számomra nem látható világot. S ha néha konzultál, bizonyára nem velem, hanem az elementáris lényekkel.

32.

Kócos

Kócos farkaskutya volt, de annyira öntörvényű és vad, hogy a gazdája is félt tőle. A gazdájának volt két kislánya és egy barátnője. Feleségétől réges-régen elvált. Furcsa, extravagáns ember volt, a kutya illett hozzá. Kiszámíthatatlan viselkedése miatt nemigen szerették.

Egy napon kirándulni mentek négyesben, természetesen a kutya kíséretében. A férfi elkészült valamerre, gombászott, és elég messzire került a családjától. A kutya vele bóklászott. A vidék teljesen elhagyott volt, ritkás erdő tisztásokkal, ház, ember sehol. S egyszer csak, mintha a föld alól bukkantak volna elő, három hatalmas, borzas, koszos szelindek rohanni kezdett a kislányok és a

nő felé, hullámzó ugrásokkal, félelmetesen. Nem volt hova menekülni előlük. Dermedten álltak, összebújva. S akkor - gazdáját faképnél hagyva - száguldva visszajött Kócos. Mozdulatlanul megállt a nők előtt, és szembenézett a három vérszomjassal. A véredek lelassítottak, majd megálltak. Kócos továbbra sem mozdult. És akkor a támadó kutyák lassan megfordultak, és elporoszkáltak. Kócos pedig visszaügetett a gazdája után.

Igen ám, de ezt észrevette a három bandita. Visszafordultak, s újra támadó rohanásba kezdtek. Már egészen közel voltak. S akkor megint egyszer csak ott termett Kócos, és mozdulatlanul dermedve nézett szembe velük. Nem morgott, nem ugatott, nem vicsorgott. Némán állt, mint a szobor.

S a támadók behúzták a farkukat, és véglegesen eltűntek.

Ennyi ez a történet. Csakhogy nekem eszembe jutott róla a távolkeleti legenda, amikor a sah elviszi harci kakasát egy taoista bölcshez.

- Arra kérlek, hogy nevelj a kakasomból olyan harcost, aki mindenkit legyőz. Vállalod?

- Vállalom. De jó ideig el fog tartani.

- Megvárom. Egy év múlva:

- Már készen vagy vele?

- Még nem. Két év múlva:

- Most már elvihetem tőled?

- Nem lenne okos dolog. Három év múlva:

- Elkészültetek végre?

- Elkészültünk.

- Akkor elviszem, és benevezek vele az országos küzdelemre, ahol vagyont cserélnek gazdát.

- Tedd azt.

Eljött a nagy küzdelem napja. Ezer és ezer néző fogadott, és várta a harc kezdetét.

A porondon megjelent a taoista kakas, és mozdulatlanul megállt.

Berohant az ellenfél, maga is híres harcos. Körbefutotta ellenfelét. A kiképzett kakas mindig szembefordult vele, de semmit sem csinált. Ellenfele rikoltva, szárnyával csapkodva, csőrét kítátva, karmos lábát felemelve többször nekirontott. A taoista iskolát járt kakas nem védekezett, nem támadott, megint csak mozdulatlanul állt, és nézte felbőszült ellenfelét. S ellenfele egyszer csak szárnyait széttárva lefeküdt a földre. Legyőzték.

Mereskovszki szerint, amikor Leonardo Mona Lisa képét festette, megkérdezte tőle a mester:

- Miért gyűlöl engem annyira Michelangelo?

- Mert fél kegyelmedtől.

- Tőlem, ez az eget ostromló titán?

- Emlékezzen kegyelmed a Bibliára, amikor Illés próféta éjszaka a hegycsúcson várja az Úr érkezését. Az Úr jövetelét először hatalmas vihar jelezte, aztán földrengés, végül az égből aláhulló tűz. De Isten nem volt ott egyikben sem. Am a tűz után csendes szél fúvása hallatszott, s ott volt az Úr. Kegyelmed csendessége az, ami Michelangelót halálra rémíti - felelte Mereskovszki.

Emlékezzünk Buddha hallgatására az ellene pártot ütő Dévadattával szemben.

Szókratész hallgatására (Platón: *Phaidon*), miután kiitta a bürökkel telt poharat, s azt mondta a könnyező Kritónnak és a többi tanítványának:

- *Mit műveltek, ti fura emberek! ... mert azt hallottam, áhítatos csendben kell meghalni.*

Emlékezzünk Jézus hallgatására Pilátus előtt. A csend irtózatos ereje mindig legyőzi a harci üvöltést!

33.

A csend

Az állat megérzi, hogy veszély estén csendben kell maradnia. Számos fajta halottnak tettet magát. A csivitelő madarak elnémulnak. A növényevő mozdulatlanul megáll, figyel, mielőtt elrohanna. A húsevők félelmükben a földhöz lapulnak, s várják, kelle támadásba lendülniük, vagy menekülniük. Ismerjük a vihar előtti csendet. Csak elképzelnünk lehet, hogy a nagy világtasztrófák előtti pillanatokban milyen végzetes csend borult a kozmoszra.

A megismeréshez csend kell. A könyvtárakban, a kísérleti laboratóriumokban csend van. Az elmélyedő ember csendben töpreng és gondolkodik. Koncentrálni, meditálni csak csendben lehet. A lárma mindig elfedi a dolgok lényegét. Isten szavát, vagy saját lelkünk szavát csak csendben lehet meghallani. Thomas Mann (*József és testvérei*) vén izmaelitája mondja:

... tudom, hogy vannak titkok a látszólag oly nyilvánvaló világon, és különös elhallgatások rejtőznek a kimondott szavak mögött. Sőt gyakran úgy tűnt föl, a világ csak azért van tele kimondott szavakkal, hogy alattuk jobban elrejtőzhessék az elhallgatott, és zajgásukba vesszen a titok, ami az emberek s a dolgok mögött van.

A zaj, a lárma arra kell, hogy az ember jobban elrejtőzhessen önmaga elől. Legtöbben ezért irtóznak a csendtől. Ezért kell állandóan háttérzaj, program, „mit csinálunk ma este?” A teremtés, a kialakulás, az elhalás csendben történik. Csendben növekednek és csendben hervadnak a növények. Csendben fejlődik a magzat. Csendben keringenek az égitestek. Csendben megy tönkre, bomlik fel a szervezet, és észre sem vesszük, hogy a halál felé sodor.

Az ember fél a csendtől. A növény és az állat nem. S a bölcsek, a szentek, a jógik, a maharisik igyekeznek növényi létformát élni. Keveset mozognak, sokat ülnek egy helyben, kikerülnek az indulatokat, a szenvedélyeket és az érzelmi bonyodalmakat. Ritkán szólnak. Csak annyit esznek, amennyire szervezetüknek az élethez

szüksége van. S a meditáció során belső kiüresedésre törekednek, elengedik gondolataikat, érzelmeiket, cselekvés vágyukat, s legvégül egójukat is. Olyanná válnak, mint egy üres edény. Hátha belecsöppent valamit a tudattalanjuk vagy az Istenük.

S a csend kizárja az erőszakot. Az erőszak mindig lármás. Népgyűléseken szónokol, üvöltésre ingerli a tömeget, ordít, döngve masíroz, lő, bombákat dobál, robbant, rakétákkal küldi a halált.

A béke közege a csend.

A baj az, hogy a csendhez hit kell az embernek. Valamilyen hit és bizalom. Hit önmagában, a teremtésben vagy a fejlődés örök törvényében. Bizalom a sorsban, a szerencsében, valamilyen istenben, angyalban, az ősök segítő szellemében. Hit és bizalom nélkül jön a pánik, a szorongás, a depresszió. Ám a szorongó vagy depressziós ember látszólagos hallgatása mögött nincs csend. A viharok belül dúlnak és pusztítanak. A lélek viharai ellen tablettákat szedni - gyöngé dolog.

Az állatnak nincs egója. Gondolatai, érzelmei, cselekvései a pillanat álomtudatában keletkeznek, és igen gyorsan elenyésznek. Emlékezetükben leginkább csak hangulatok maradnak meg, félelem vagy öröm, „nekem jó”, vagy „nekem rossz”. Az állat nagyon sokat alszik, nagyon sokat pihen fél éber állapotban. Az állati álomtudat nagyon közel van az ember meditatív tudatállapotához. Élj együtt állatokkal, és főként legyél velük csendben. Megtapasztalod egy belső megnyugvás lehetőségét. Minden akarás és próbálkozás nélkül szellemi utak nyílnak meg előtted.

*S egy éjjel, magad sem tudod, mint égitől érő ének,
feljönnek benned napjaid, a halhatatlan évek:*

*az este nem lel senki rád, az este sírva, késve, hiába
járják pítvarod: csak én látlak. Vagy én se.*

Pilinszky János: *Magamhoz* 34.

A szeretet sötét útjai

Figyelj egy kis ideig azokra, akiknek az ajka már kipállott az ezerszer ismételt szeretet szótól. Egyházi és világi vezetőkre, papokra, tanítókra, mesterekre, gurukra, apákra és anyákra, barátokra, szerelmekre, gyerekekre.

Pál apostolnak a szeretet himnuszát fogom idézni a Korinthusiakhoz írt első leveléből. Időnként meg-megálllok. Ilyenkor idézzük fel a szeretetet rikoltozók valós alakját, tetteiket, magatartásukat.

Pál szerint: *ha valaki emberek, vagy angyalok nyelvén beszél is, látja a jövőt, ismer minden titkot és tudományt, rendíthetetlen hite van, vagyonát a szegényeknek adja, de szeretet nincs benne, akkor csak olyan, mint a zengő érc, vagy a pengő ámbalom, vagyis senki és semmi.*

Miből lehet felismerni a szeretetet?

Arról, hogy *hosszútűrő, kegyes, nem irigykedik, nem kérkedik, nem fuvalkodik fel.* Vagyis türelmes, jóindulatú, távol áll tőle az önteltség, az öndicséret. Ilyenek ezek a szeretetről prédikálok?

A szeretet nem cselekszik éktelenül, nem keresi a maga hasznát, nem gerjed haragra, nem rója fel a gonoszt-mondja Pál. Vagyis szelíd, és soha nem durva, nem dolgozik a saját zsebére, nem indulatos, és nem dörgöli mások orra alá elkövetett hibáit. Ilyenek a szeretet önmaguk által felkent prófétái?

A szeretet nem örül a hamisságnak, de együtt örül az igazsággal. Mindent elfedez, mindent elhisz, mindent remél, mindent eltűr. Ilyen igazságot képviselő emberek-e, megbocsátók, nem gyanakvók, bizakodók és toleránsak-e másokkal szemben azok, akik ígényt tartanak hatalomra, tiszteletre, dicséretre?

Egyszóval: keresztények-e? Ebben az értelemben a *soha el nem fogyó szeretet* képviselői?

A szeretet szavát a történelem folyamán főként a vallások mocskolták be akár a szichemi vérengzéssel, honfoglalásnak

nevezett kánaáni hódításaikkal, keresztes hadjárataikkal, inkvizíciójukkal, hallgatásukkal, amikor Európát, mint a fekélyek borították be a gulágok és megsemmisítő lágerok. Mindez belefért az ő szeretetükbe. Meghamisították az Úr parancsait, Buddha részvétét a szenvedők iránt, Jézus válogatás nélküli emberszeretétét. A szeretet méltatlan, de hivatalos szolgálói fényévekre távolodtak tőlük. A szeretet szavát frázisként megőrizték, de lényegét a melegítő érzést, a biztonságos nyugalmat, hidegséggel és fenyegetettséggel váltották fel. A tisztességes ember már nem meri kiejteni a szeretet szót, mert jogosan attól fél, hogy a haramiák közé sorolják.

Szeretet helyett inkább mondjunk ragaszkodást, hűséget, önfeláldozást.

Vajon szeretnek-e az állatok? Hála Istennek, emberi értelemben nem ismerik ezt az érzést. Az állatok egymáshoz és az emberhez való kapcsolódását emberi szavakkal a „közöm van hozzá” érzés fejezi ki. Ez a „közöm van hozzá” lehet barátságos, de ellenséges viszonyulás is, csak egy nem lehet: közömbös. Az állat közömbössége egy másik lény iránt, egyike a legoldhatatlanabb hidegségnek. A „közöm van hozzá” azt jelenti, hogy nem tud érdektelen maradni a másik sorsával szemben, azonosul vele, vagy a pusztításig szemben áll vele. Ám a „közöm van hozzá” érzés még nem dönt el semmit. Át- meg átcsaphat az ellentétébe vonzódás és gyűlölet között ingadozva. Állat és ember kezdeti kapcsolatát ez sokszor idegesítővé teszi, és a romlás irányába fordítja.

A kapcsolat pozitív irányba való beérését talán az „összetartozás” szóval fejezhetnénk ki. Tulajdonképpen ez egy perszonálunió, az állat az ember részének kezdi érezni magát, már nincsen tőle független léte. S talán az embernek sem. Egy közös emberi-állati személyiség jön létre, amelyen belül kétségtelenül meg kell harcolni a dominanciáért, de ezen túl szétszakíthatatlan. Állat ezzel soha nem él vissza, az ember gyakran. Az objektív helyzeten túl, ez a kapcsolat okozza az állat szélsőséges kiszolgáltatottságát az embernek.

Az összetartozás viszont nehezen enged be a kapcsolatba új jövevényt. Az ember ezt az állat féltékenységeként értékeli. Tulajdonképpen jogosan: tartalmazza a lakóterület és az ennivaló védelmét. Az evés, vagyis az önfenntartás ügyében csak a kölykök esetében tapasztalható önzetlenség vagy adakozási kedv. Mindenekelőtt életben kell maradni. A jövevényt el kell riasztani morgással, vicsorgással, támadással, madaraknál kemény csőr-párharcokkal és szerterepülő tollakkal, halaknál üldöző csipkedéssel, marcangolással.

Maslow szükséglet-hierarchikus elméletének első három szintje szinte biztosan vonatkozik állatokra is, némi specifikumokkal. Az első a fizikai szükséglet: élni kell! A második, a biztonsági szükséglet: lehetőleg el kell kerülni a veszélyt. A harmadik az érzelmi szükséglet: tartozni kell valahova. Embernél és állatnál egyaránt a depresszió, az elvadás elsődleges oka az otthontalanság. Beleértve azt az állapotot is, amikor nem szeret otthon lenni. Embernél a szentség felé nyitottnak kell lennie annak, aki önként „eltávozik az otthontalanságba”, vagyis szerzetes lesz. Különbö a kényszerű magány, a fenyegető egyedüllét, állatoknál a kóborság igazi züllesztő tragédia.

Török Sándor ír a kóbor kutyák dörzsöltségéről, élet- és emberismeretéről, helyzetfelmérő képességéről, de hozzátézi: mindeme remek tulajdonságai ellenére, a kóbor kutya csak kóbor marad! Olyasmi ez, mint az öndicséretre használt „józan paraszti ész”. Erről jegyzi meg Karinthy, hogy rendben van, csak az ember ezzel a gondolkodásmóddal mindhalálig paraszt marad.

Roccónak, a gyönyörű belga juhásznak és Moflinak, a himalájai rongybaba macskának kiskoruktól egymásba nőtt az életük. Mindig együtt aludtak, reggel Rocco vizesre nyalta Moflit. Nagyszerűen megértették egymást. Am egyszer kanári érkezett a lakás emeleti részére. Katinak már az is gyanús lehetett volna, hogy a két állat teljes egyetértésben ült a csigalépcső alján, és felfelé nézett. S amikor Kati lejött, Mofli legott felszánguldott. Elkapta a kanárit, aki

szabadon volt, a tükörben nézegette magát, és már rohant is vele lefelé. Mire Kati odaugrott, a madár halott volt. Ezért aztán Kati két hónapig nem szólt Moflihoz, rendesen ellátta, de érzelmileg haragban voltak. S Mofli pontosan értette, hogy miről van szó, nem is próbált közeledni.

Amikor Rocco halálos betegséget kapott, három óra hosszat agonizált az altató injekció ellenére. S Mofli nem mozdult mellőle. Mozdulatlanul nézte barátja haldoklását, mindvégig vele volt. S nagyon nehezen heverte ki Rocco elmúlását. Más kutyák kellettek - Asa, a golden retriever és Lurkó, a szálkásszőrű taci - hogy átvihesse rájuk mindazt, amit Rocco iránt érzett.

Érzelmileg az állat mindig konzervatív. Ragaszkodik a meglévőhöz, a megszokotthoz. Akárcsak a gyerek vagy az öregember. Ezért ne ajándékozd el állatodat, ne tedd ki az utcára, ne hanyagold el, ne üssed, mert az Ég mindezt nem tartja bocsánatos bűnnek, és csak egyetlen reményed maradhat, hogy nincsen pokol. Mert ha van, odakerülsz!

Amikor az Isten még fiatal volt, és a világot teremtette, megalkotta a mennyet és a poklot is. S a pokol kapujának feliratából tudhatjuk, hogy Isten akkor még mert szeretni, és hogy ő a legmagasabb kozmikus intelligencia.

*Isten Hatalma emelt égi kénnyel, az ő Szeretet
és a fő Okosság...*

Eltűnődsz ezen? Hogy a poklot, az örök reménytelenség sötét szurdokát a szeretet hozta létre, amely meg akarta tartani teremtményeit az igaz úton? És az isteni okosság, amely belátta, hogy fenyegetés és büntetés nélkül nem lehet a világot kormányozni?

Vigyázz! Te sem tudsz nevelni - sem kutyát, sem gyereket - áldás és büntetés nélkül. De az áldásod mindig feltétel nélküli legyen, s a

büntetésed soha ne alázzon meg senkit sem, és ne tartson túl sokáig.
Ennyi az egész.

35.

Kozmikus tavasz és rakoncátlan ősztönök

Az újszülött, a csecsemő rengeteget alszik. Tulajdonképpen csak eszik és alszik, pisil és kakil. Ez a nagyon sok alvás egyesek szerint azt jelenti, hogy még nincs egészen itt a Földön. Alvás közben csak az ember fizikai teste és az életerők vannak jelen, a lelke és a szelleme emberfeletti erők birodalmában jár, és regenerációs erőket vesz fel magába. A régi kultúrákban tisztelték az alvó embert, nem volt szabad hirtelen felébreszteni. A mi korszakunk egyik legriasztóbb szerkentyűje a vekker. Talán nem túlzok, hogy kétféle ember él a világon: a boldog, aki magától ébred fel, és a boldogtalan, akit viszont ébresztenek.

A csecsemő tehát a nap nagyobb részét még szellemi síkon tölti. És az állatok is! Csak számukra az ébrenlét és az alvás között nincs akkora szakadék, mint az embernél. Mint ahogy nincs akkora szakadék élet és halál között sem!

A kisgyerek ébren töltött élete tele van állatokkal. Kuttyus, cica, maci, elefánt, malac, csigabiga, méhecske, nyuszi, csacsi, őzike... hadd ne soroljam tovább. Persze lehet azt is gondolni, hogy mindez azért van, mert a felnőttek elárasztják a gyerekeket állatokat ábrázoló és róluk mesélő képeskönyvekkel, plüss- és gumiállatokkal. De talán fordítva is elképzelhető: a gyerekeknek éppen az állatokra van szükségük. Mert még egy világban élnek velük. Sokkal inkább, mint a felnőtt emberekkel. A kisgyerek számára hatékonyabb realitás egy állat vagy egy tündér, angyal, manó, mint egy komor felnőtt, aki a kedvéért sután viccelődik vele. Fontosabb a mese, mint a valóság. Fontosabbak az érzelmek, a hangulatok, a szavak, mint a cselekedetek. Egyszerűen: a gyerek még nem szakadt ki az egységes

kozmosz világából. Ez csak körülbelül 4 éves korában kezd megtörténni. Ekkor kezd előtérbe kerülni a tárgyi világ jelentősége.

Nagy kérdés, a reális világra való ébredés útján elkísérik-e az állatok? Vagyis az állatok is valóságos lényekké válnak, vagy megmaradnak mesefiguráknak, emlékeknek. A karakter, az érzelmi világ, a szocializáltság fejlődése szempontjából döntő kérdésnek, sőt választóvíznek tartom, hogy a gyerekek van-e saját állata - mindegy, hogy milyen fajta -, akiről ő gondoskodik, eteti, gondozza. Vagy mindezt a felnőttek vállalják magukra, és ő csak nézővé válik. Vagy ami még rosszabb: a lakás állat nélküli, „lakásba nem való állat, majd ha kertes házuk lesz” - jelszóval, vagy „úgyis csak az én gondom szaporodna, te két hét alatt megunnád” jóslással.

S ettől kezdve csak az utcán, nyaraláskor, vagy az állatkertben találkozhat állatokkal, akik egyre idegenebbek és ijesztőbbek lesznek a számára.

Az állatok ezzel másképp vannak. Minden állat azonnal felismeri a gyereket, vigyáz rá, kíméli, mindent eltűr tőle. Ha nem ezt teszi, akkor az állat beteg vagy elmebajos. Épp úgy, mintha megtámadja a gazdáját.

Beszéljünk hát erről a problémáról is. A beteg állat mindig szélsőségesen reagál: vagy elviselhetetlen nyugtalansággal, kiszámíthatatlan agresszivitással, vagy végtelen szomorúsággal, letörtséggel, magánykereséssel, elbújással. Nem eszik, de esetleg rengeteget iszik. Megszokott viselkedése elenyészik. Valószínűleg valami szervi baja van, azonnal állatorvoshoz kell rohanni vele.

Lehet-e egy állat elmebeteg? Nagy ritkaság, ha valami öröklött elmezavara van. Például ha egy kutya nem tarja be az egyik természeti alaptörvényt: ha ellenfele megadta magát, és hanyatt fektet, nem szabad tovább bántani. De főként az ember teheti elmebeteggé az állatot, ha állandóan megakadályozza, hogy saját ösztönei, törvényei szerint reagáljon az őt érő eseményekre. (Lásd az

állatkerti állatokról mondottakat, a személyes tér folytonos megsértésével kapcsolatban.)

Lehet-e egy állat gonosz, rosszindulatú? Veleszületetten talán nem, de az ember azzá teheti őket. Például azokkal az aljasságokkal, amelyeket a harci kutyák, kakasok tenyésztésével elkövet. Ámbár... a házimacskák között is egyre gyakrabban lehet találkozni kifejezetten gonosz egyedekkel. Vannak, aki ezért azt állítják, hogy a gonosz emberek lelke, haláluk után főleg macskákba vándorol. Ne higgyük el!

Az állat belső törvényei, alkalmazkodási készsége, általában lehetővé teszik nevelhetőségét, szoktathatóságát. Ez kifejezetten fegyelmezett, sőt önfeláldozó viselkedéshez vezethet, kivéve két területet, ahol úgy látszik, a legerősebb a természet ereje: ez az evés és a szexualitás.

Nincs olyan állat, aki enivalóját megosztaná éhező gazdájával vagy társával. Egyedül a gyerekei kaphatnak belőle, amíg kicsinyek. Kedvükért nélkülözni is hajlandó. S itt fülön csíphetünk egy érdekes dolgot.

A természeti világban a szülő-gyerek viszony időleges. Amíg tart, az állatszülő életét is hajlandó feláldozni utódaiért. Minden veszélytől megvédi őket. De ha felnőttek, akkor közömbössé válnak a számára.

Az ember eltűnődhet azon, hogy a mi életünkben mindhalálig tartó szülő-gyerek kapcsolat, kölcsönös érzelmi függőség egymástól és az igény erre a függőségre, vajon egészséges jelenség-e, vagy agyunk túlfejlődéséből származó kóros tünet, amely nem hagyja igazán felnőtté és szuverénvé válni a gyereket, s a szülőt - aki soha nem kapja vissza azt, hogy megint övé lehet a „teljes élet” - a korai öregedés és a halál felé tuszkolja.

A másik - csak kémiai eszközökkel befolyásolható - végletes ösztön a szexualitás. A tüzelés, üzekedés idején az állat „se lát, se

hall", ha kell, nekiindul a világnak, hogy párját megkeresse, s ebben csak erőszakkal akadályozható meg.

Mofli cica ilyenkor mindig véresen, megtépett fülekkel és mély sebekkel borítva érkezett haza, mert a fiú megküzd a nőért. Rohanas az orvoshoz, aki egy napon azt mondta Katinak:

- Asszonyom, a macskát kasztráltatni kell, ha nem akarja, hogy egy napon holtan maradjon a csatatéren. Mert öregszik, és egyre kevésbé bír a fiatalokkal. De ez a macska soha nem fogja feladni a küzdelmet, inkább belehal.

Asa kutya viszont rajongott a szép fiúkért, kéjesen udvaroltatott magának, de amikor komolyra fordult volna a dolog, mindig egy lépést előre lépett. Így hát szűz maradt. Emberek között is ismerünk kacér hölgyeket, akik a döntő pillanatban mindig előre vagy hátra lépnek egyet.

Lurkó taci viszont ifjúkorában rászokott a párnákra. Perverzió? Ki tudja? Mindenesetre mikor meghívást kapott egy neves hölgy tüzelő kislányához, három napig ott evett-ivott, s amikor már jól felhúzták egymást, nekiesett egy párnának. Szégyenben maradtunk.

Ezt aztán megtetézte még. Egyszer egy kínai talpmasszázsban járatos, idősebb hölgy érkezett hozzánk. Kati lefeküdt a díványra, úgy, hogy a lábfeje lelógott. A mesternő ülőhelyet keresett magának. Összeszedte a szobában lévő párnákat, és egymásra rakva őket, rájuk telepedett. Nekem feltűnt, hogy Lurkó dermedten nézi az ajtóból háremének feldúlását, de egy ideig nem mozdult. Ám amikor az idős hölgy megkönnyebbült sóhajtással elhelyezkedett a párnákon, a kutya odaszáguldott, és akkorát harapott kidudorodó hátsó részébe, hogy magam is elismerően vettem tudomásul, hogy mekkorái tud valakibe belemarni.

A masszázs befejeződött, mielőtt elkezdődött volna. Kati sűrű bocsánatkérések közepette mosta, fertőtlenítette, kötözte a hölgy hurkás sejhaját, Lurkó morogva ült a sarokban, és szemmel láthatóan

fütyült rá, hogy mit fog ezért kapni. De a szemében azért csillogott egy kis diadal. Ilyen a szex. Kéretik óvatosan bánni vele.

A határok

Állat és ember perszónáluniójáról írtam. (A fejlődépszichológusoktól kölcsönözve ezt a fogalmat, amellyel a csecsemő és az anya kapcsolatát jellemzik.) Persze, állat és ember esetében az emberi kapcsolatoktól különböző sajátosságokról van szó. Nézzünk egy példát. A gazda szomorú. A kutya odasomfordál hozzá, és a térdére fekteti a fejét. Az ember ezt hajlamos úgy értelmezni, hogy az állat észrevette az ember bánatát, és most vigasztalja. Holott nem erről van szó. Hanem arról, hogy a kutya - a közös személyiség következtében - átvette az ember bánatát, most már ő is szomorú, és ő jön vigaszért az emberhez. Két szomorúság kapaszkodik egymásba. Az ember talán tudja, hogy miért szomorú. Az állatban ez a kérdés fel sem merül, ő csak a sajátjaként érzi át az ember hangulatát.

Ezek az egymásba kapaszkodó hangulatok, érzések, adott esetben dühök is, nagyon erősek lehetnek, fokozzák egymás intenzitását.

Leonardo da Vinci jut az eszembe, amikor hiába magyarázta egy buta építésznek a boltív lényegét, azt, hogy a *boltív két egymásra támaszkodó gyengeség, amiből végtelen erő születik!*

Ilyen az anya és a kisgyerek, meg az állat és az ember perszónáluniója is.

No de azért két lényről van szó. Két perszónálunióban élő lény a szó köznapi értelmében nem szeretheti egymást, hiszen az olyan, mintha önmagát szeretné - és olyan is. Ha valaki a macskába rúg, annak a rúgásnak a gazdánál is fájni kell. És ha valaki a gazdára sújt, a kutya úgy reagál, mintha ő kapta volna az ütést. Ez az összetartozás legmagasabb rendű formája - én te vagyok, te én vagy - (*tat vam asi* - ahogy Keleten mondják). Persze, nem minden kapcsolat jut el idáig, sem emberek együttélésekor, sem állat és

ember között. Ez csalódások forrása lehet. Két lény találkozásakor, közöttük a határt önzésük szabja meg.

- *Hol az irgalom halára ?* - kérdezték állítólag a tanítványok Jézustól.

- *Nincs halár!*

- *Hétszer is meg kell bocsátanunk felebarátunknak ?*

- *Ha kell, hetvenhétszer is!*

A nagy kérdés: lehetnek-e állat és ember felebarátok?

Egy csöndes estén feküdj szépen hanyatt a sötétben, és kérdezd meg magadtól. Ha a válaszod „nem!”, nincs semmi baj, csak ne tarts állatot. Ha „igen”, akkor összekötheted az életeteket.

S meddig tart az állattal közös élet? Hol a határ? Amíg a halál el nem választ titeket egymástól. Akár a komolyan vett házasságnál. Állat nem ismeri a „legfeljebb elválunk!” érzését és gondolatát. Az ő kapcsolódása végleges. Tartozásod felé csak egy lehet: Ha eljön a vég, ne hagyd fölöslegesen szenvedni! Ennyivel humánusabb az állatorvostudomány az embergyógyászatnál.

Az állat számára a természetes halál nem félelmetes, csak a szenvedésteli haldoklás. A halál valóban lelki visszatérés valakihez, akinek ő a része volt. Az erőszakos halálról, a mézszárlásról ebben az összefüggésben ne beszéljünk.

Füst Milán *Vitairat az öngyilkosságról* című pamfletjében rávilágít arra, hogy csak az embert sújtotta az a nyomorúság, hogy tudatosan előre látja saját eljövendő pusztulását! S ebben a nyomorúságban csak egyetlen eszköze maradt emberi méltóságának megőrzésére, hogy legalább halálának az időpontját ő határozhatja meg.

S ugyancsak ő idézi a Bhagavad Gítából Krisna egyetlen kérdését, amit Ardszunának tesz fel az öngyilkosságról: *Vajon elpusztíthatod-e, amit nem te teremeltél'?*

Füst Milán ezt úgy értelmezi, hogy olyan furcsa ez a kérdés, mintha egy szfinx mondta volna, mert egyrészt tilt, másrészt beleegyezik, hogy nyugodtan próbálja csak megölni magát.

De ez csak az emberre vonatkozik. Az állat nem lesz öngyilkos. Az állat semmit sem tud a halálról. Némely fajok tömeges pusztulását más okok idézik elő. A halálba indulás nem a Földön határozatati el, hanem messzebről, és más lények, más hatások által. Például a természet eddig ismeretlen törvényei által.

Ám nemcsak az összetartozásnak, hanem a gyűlöletnek is vannak határai. Először is le kell szögeznünk, hogy a ragadozó állat nem gyűlöli áldozatát. Agresszív lehet éhségében, de ebben az érzésben vágy van a szükséglet kielégítésére (táplálkozási drive), és tanult viselkedés reprodukálása, nem indulat. Hiszen mi sem haragszunk a pecsenyére, de a borjúra sem, mégis megöljük, mert enni kell. Az ölés agresszív aktus. És itt érkeztünk el a lélektan egyik csodás lehetőségéhez: hogy agresszivitást szülhet ugyan a harag, de a megkívánás is, sőt a szeretet, a féltés is. Számít-e a kiváltó ok az agresszió tárgyának, áldozatának szempontjából? Fizikai értelemben bizonyára nem, de a lélek szempontjából mégsem lehet közömbös. Legszörnyűbb, ha közönyös támadó áldozata lesz valaki, az iparszerűen ráért halált kell átélnie, teljesen kiszolgáltatottan, értelmetlenül, a védekezés legkisebb lehetősége nélkül - ezért megbocsáthatatlanok a lágerek, a háborúk és a vágóhidak. A harag, a düh emberi jelenség, átlátható, érthető, viszonyozható, az áldozat kezében is lehet kés, vagy menekülhet. A szeretetből, féltékenységből agresszív ember maga is áldozat, indulatainak az áldozata. Ezért mardosó büntudattal fizet. Thomas Mann írja Mózesről:

Fiatalon ölt, felgerjedésében, azért jobban tudta a tapasztalatlanoknál, hogy az ölés tette gyönyör, a Büntudat azonban szörnyűség, és ezért nem szabad ölni.

A természeti népek vadászai a táplálékért öltek. Senki sem tartotta bűnösnek őket, sőt a nagy vadászt dicsőség illette meg. A mai vadászok sportot űznek a gyilkolásból. Ideológiájuk van bőven - a

káros fajták túlszorodásának megakadályozása, a benépesedési egyensúly fenntartása stb. -, de hát mindehhez inkább Jóisten kell, mint vadász. A természetnek nincs szüksége vadásztársaságokra, vad peccenyés lakomákra, az állatokra vonatkozó Malthusiánus elméletekre. Emberi ügyekben ezzel minden háború létjogosultságát igazolni lehet. S a szeretetből fakadó agresszivitás elviseléséhez pedig viszontszeretet kell és alázat. Mert nem szabad észrevenni benne a birtokló, uralkodói szándékot. Akkor sem szabad észrevenni, ha látja az ember. Ezt hívják tapintatnak.

A legtöbb baj állatok és emberek között a határok átlépéséből származik. Kultúra -vagy hogy a bicska ki ne nyíljon a zsebünkben - mondjuk úgy, civilizáció addig van, ameddig létezik az „ezt lehet” és az „ezt már nem lehet” megkülönböztetés tiszteletben tartása. Vagyis az emberek nem lépik át a közöttük meghúzódó határt. Az állatok soha nem lépik át, ettől lehetne kultúrájuk, s ha még sincs, és kénytelenek az emberéhez csatlakozni, az a másfajta agyműködésükből fakad.

Olvasom, hogy valahol, valakik, a szabadság és függetlenség bátor harcosai megint lefejeztek egy hadifoglyot. Számomra pusztuló kultúrák mérgező kipárolgásai hozza a szél némely közeli országból, mióta Európa műveként létrejött a Holokauszt, de Amerikából épp úgy, mint Ázsiából és Afrikából, ha a 21. században emberi sors lehet a meg-kínzás, a lefejezés... Van-e még olyan ország, ahol nem lépik át a határokat, amelyeknek sérthetetleneknek kellene lenniük?

Egy dologról nem szóltunk, az áldozati ölésről, ami a szentségek közé tartozik, s ezért sem az agresszivitás, sem az áldozat szó nem alkalmazható rá. Az ember, az állat, az Isten feláldozása végigvonul a Biblián, Izsák történetétől Jézusig. Azonban régen eltűnt civilizációk sem maradnak el e téren. A szibériai, közép-ázsiai, egyiptomi és dél-amerikai őskultúrák bőven alkalmaztak ember-áldozatokat az állat-áldozatok mellett, sőt gondosan mumifikálták is a halottakat. Az inkáknál szokásos volt a nagyon szép kisgyerekek

feláldozása. Az áldozatra kiszemelt gyerekeket a fővárosba, Cuscóba vitték, bemutatták az uralkodónak, és nagy lakomát rendeztek a tiszteletére. Howard Reid *A halhatatlanság nyomában* című könyvében megemlékezik az álomszép 10 éves kislány, Tanta Karhua kéréséről:

- Végezzetek velem most, mert nagyobb megtiszteltetés nem érhet, mint Cuscóban a tiszteletemre rendezett lakomák.

Papok, a falu előljárói és családja felkísérték a lányt a hegy tetején álló oltárhoz, adtak neki egy nagy adag chihát (kukoricásör), majd élve befalazták a sírkamrájába.

A kelta mítoszokban, ha egy halandó élve a túlvilágba jutott, nagy veszély leselkedett rá, mert előfordulhatott, hogy míg ő úgy érezte, hogy csak néhány percig volt ott, az igazi világba visszatérve azonnal megöregedett. (Nem jut eszünkbe azonnal Einstein elmélete a sebesség és az idő viszonyáról?) A tengerészeket arra figyelmeztették, hogy ne ússzanak vissza a boldog túlvilági szigetekről, mégis voltak, akik nem engedelmeskedtek, és amikor partra értek, a testük azonnal porrá omlott.

A mítoszok állatokra is vonatkoztak. Olvassuk tovább Howard Reidet.

Néhány állatról azt tartották, képes átlépni az előli világából a másvilágra. A madarakat... a holtak leikéivel azonosították, melyek a halandó világból a mennyek felé törnek. Halálos mérgekkel és azzal, hogy levedlik a burkát, a kígyók az újjászületés, a halál és termékenység jelképei voltak. A szarvasok is az újjáéledést jelképezték, mivel képesek újránöveszteni agancsukat. A vadászkutyákat a halálhoz kapcsolták.

Vagyis mindig a határok átlépéséről van szó. Mindenesetre az archaikus ember a maga halottkultuszaival talán élesre rajzolta az

élők és holtak világának határát, ámbar Ried szerint éppen ellenkezőleg, elmosta és könnyebben átléphetővé tette.

Paul Davies fizikus, az univerzum kutatója, a vallás és a tudomány közötti híd építéséért 1995-ben megkapta a Nobel-díjjal vetekedő Templeton-díjat. Egyik könyvében így körvonalazta hovatartozását:

Magam a tudósoknak ahhoz a csoportjához tartozom, akik ha nem is osztják a hagyományos vallás tanait, mindazonáltal tagadják, hogy a Világegyelem a vak véletlen céltalan terméke. Tudományos munkásságom során mindinkább arra a felismerésre jutottam, hogy a fizikai valóság oly bámulatos találékonysággal épül fel, amelyet nem tudok pusztán tényként elfogadni. Kell tennie valami mélyebb magyarázatnak. Hogy aztán Istennek hívja-e ezt valaki, meghatározás és ízlés dolga. Továbbá arra a meggyőződésre jutottam, hogy a ludat — vagyis a világ tudatos szemlélete — nem a természet semmitmondó játéka, hanem a valóság mindennél alapvetőbb megnyilvánulása. Ezzel nem azt akarom, mondani, hogy mi lennénk a Világegyetem célja. Távolról sem. Mégis hiszek abban, hogy mi, emberek kiléphetetlenül beleágyazódtunk a dolgok rendjébe.

Szenti Tibor, a halottkultuszok szakértője, *Háborgatott halottak* című művében pedig így ír:

Milyen nagyszerű azt tudni, hogy - a csillagászok megfogalmazása szerint —, „mindannyian csillagporból vagyunk”, vagyis az anyag-megmaradási törvény értelmében, elpusztíthatatlanok. A halállal csak az ÉN-ünket veszítjük el, de anyagi, voltunk - bár folyamatosan átalakul - mégis elpusztíthatatlan. Beletartozik az Univerzumba, annak építőköve.

A tudomány mai állása szerint, amelyet 1995 nyarán a Hubbte-expedíció bizonyított, volt ősröbbanás, amely a Világegyetem kezdete, teremtése. Az anyag-energia megmaradási elv értelmében - amelyet Albert Einstein világhírű képletével az $E = m \cdot c^2$ -el definiált -, kezdetben egy magára ismert, nyugvó ősenergia volt. Ezt ma teológiai értelemben a teremtő Istennek nevezhetjük, aki az ősröbbanással magából létrehozta az anyagi világot, és megteremtette a táguló világegyetemet, benne 16-20 milliárd év után az embert.

Már az az elgondolkodtató tény, hogy ez az ősenergia nem más állatfajt, hanem minket emelt ki az élőlények közül, és helyezeti a földi élet csúcsára, jelzi: velünk célja volt. Ez az ősenergia mindenütt ott van az Univerzumban, csak megfelelő vevőkészülékkel, vagyis lélekkel kell rendelkezni ahhoz, hogy felfedezhessük és befogadhassuk. Az emberré válás folyamán ezt mindazok képesek voltak érzékelni, akik csak akarták.

Számunkra a határok ügyében legjobb, ha a görög bölcs tanácsához tartjuk magunkat: *Homo mensura!* - *Az ember a mérték!*

Humanizálódott állatok

37.

Unalom és depresszió

Egy neves etológus megtiltotta, hogy kutyák vagy lovak viselt dolgairól történeteket meséljek neki. Szerinte a kutya és a ló már nem „igazi” állat. Olyan régen csatlakoztak az emberhez, hogy számos vonatkozásban már emberi reakcióik vannak. Mintha átmeneti lények lennének az állat és ember között.

A vadon élő állat soha nem unatkozik. A természeti világ jobban beosztja az általa nem érzékelt időt, mint a legjobb pedagógus vagy szociológus. Alszik, vadászik, pihen, párosodik, a kölykeit neveli, figyel, s „félíg ébren, félíg álomban” hagyja magára hatni a környezet testi és lelki hatásait. És éppen ez a lényeg: az unalomhoz érzékelt kell az időt, az idő múlását, az eltelt idő és a cselekvési lehetőségek arányát. És itt tér el az ember mellett élő állat helyzete a természetben élő társaitól. Az időt az ember érzékeli, a mindennapokat kitöltő „kis időt” és az életet kitöltő „nagy időt” is. Ha akarja, az emberben - képekben és érzésekben - mint egy belső film lepereg a múlt, sőt az elképzelt jövő is.

Tudja, hogy fiatal-e, öreg-e? Számára markánsan létezik az idő, mint a dolgok, a történések egymásutánja. Persze az embernél is fokozatosan fejlődik ki az időérzékelés. A kisgyerek először osztatlan jelenben él. Azután kifejlődik a kétdimenziójú idő: a most és a nem-most. De még nem differenciálja, hogy ez a nem-most volt-e, vagy lesz-e? S csak jóval ezután alakul ki a múlt-jelen - jövő hármas vetületű idő érzékelése.

Ám az állat - akár a Halhatatlan Istenek -kívül él az időn. Nincs időtudata. De az azonosulás útján átveszi az embertől az idővel kapcsolatos érzelmeket, a türelmetlenséget, a várakozás feszültségét, az időre nem figyelő ellazulást, az időzavar pánikját, mindennek az érzelmi lenyomatát. Megéli, de nem tudja mit él meg és miért. Csak az emocionális rezonanciára reagál.

Thomas Mann az *Úr és kutya* című kisregényében megfigyeli és leírja Bausán nevű kutyatársának dögletes unalmát, amibe miatta került, mert nem viszi sétálni, nyulat, vadkacsát kergetni az erdőbe.

... Föjljön a teraszra ajtóm elé, egy szíve mélyéről szakadó sóhajjal lerogy a kavicsos talajra, és fejét lábára hajtja, miközben alulról fölfelé mártírpillantással néz az égre. Egypár pillanatig tart csak ez, azután már elég, sőt sok is neki ez a helyzet, tarthatatlannak érzi. Valamit csinálhat még... Lemegy tehát, és azt teszi, amire nem ingerli valóságos szükség, de ami átmenetileg mindenestre elszórakoztatja. Sokáig áll ott, ténykedésének teljes kilátástalansága ellenére, három lábon, oly sokáig, míg a negyedik a levegőben reszketni kezd, és Bausánnak ugrálnia kell, hogy egyensúlyát megőrizze. Azután ismét ott áll négy lábon, és megint ott tart, ahol az előbb... Nyújtózkodik-húzódzkodik, mintha kétfelé akarná tépni magát, és nagyobb alaposság okából a műveletekkel részre bontja: először mellső lábait feszíti ki, hátsó részét a levegőre tolva, azután ezt nyújtja el, jól hátrapeckelt hátsó lábakkal, és mindkét ízben baromi ásít, ássál, tátja föl torkát. Most már ez is megvan - a cselekményt nem lehel továbbfejleszteni, és ha az ember alaposan kinyújtózkodott, ezt egy ideig nem ismételheti meg. Bausán olt áll hát, és borúsán tekint maga elé a földre.

Azután lassan és kutatva forogni kezd maga körül, mintha le akarna feküdni, csak még azt nem tudja, hogyan. Végül is másként határoz, és lomha léptekkel a gyepágy közepére megy, ahol hirtelen, vad mozdulattal hátára veti. magát, hogy a rövidre kaszált

füvön élénk hempergőzéssel dörzsölje és hűtse le törzsét. Ez nyilván erős gyönyör-érzést okoz, mert görcsösen megfeszíti lábfejét hempergés közben, és a kék és kielégülés szédületében mindenfelé a levegőbe kapkod a szájával. Igen, annál szenvedélyesebben kóstolgatja az ízetlen levegőit, mert tudja, hogy a semmit harapja, hogy legfeljebb tíz másodpercig hentereghet így, és hogy nem következik utána az a jó fáradtság, amelyet a vidám megerőltetés szerez, hanem csak a kijózanodás és kettőzött kietlenség, amivel a mámort, a bódult kicsapongást kell megfizetni. Egy pillanatig kifordult szemmel, halottként hever oldalán.

Aztán föláll, hogy megrázza magát. Megrázkodik, ahogy csak az ő fajtája tud rázkódni anélkül, hogy agyrázkódástól kellene tartania, megrázkodik, hogy csak úgy csitteg-csattog, hogy a füle a pofája alá verődik, és leffentyűi szélrepülnek fehéren csillogó szemfogairól. Es azután ? Azután mozdulatlanul áll, mereven és semmibe veszve, és végképp nem tud mihez fogni.

Ilyen körülmények között rendkívüli eszközhez nyúl. Följön a teraszra, egészen az üvegajtóig, s hátravetett füllel és igazi koldusarcival lassacskán fölemeli egyik elülső lábát, s megkaparja az ajtót - csak egyetlenegyszer és egészen gyöngén, de ez a bátortalanul és habozva felemelt láb, ez a finom és egyszeri kaparás, amelyre elszánta magát, mert mást már nem tudott kitalálni, mélységesen meghal, fölállok, hogy ajtót nyissak, s beereszem magamhoz, noha tudom, hogy ebből nem sült ki semmi jó, mert. azonnal szökdelni és táncolni kezd, mintegy felhívásként, férfias vállalkozásokra, közben száz ráncba gyűri a szőnyeget, fölfordítja az egész szobát, és nyugalmának vége.

Az unalom tehát átmenetileg megjelenhet az állatok életében is. De van egy helyzet, amikor ember és állat egyaránt tudja, s főként érzi, hogy a jelen unalma, kínja, fájdalma, valamennyi gyötrelme soha nem fog elmúlni. A holnap ugyanolyan lesz, mint a ma! Kihull a múlt - jelen - jövő hármas perspektívájából, a jelen kimerevedik,

elborítja az egész láthatárt. Állatnál - például az állatkertben élőknél - ez az élmény időszakos örvöngésekkel dúszított csöndes elmebajt okoz, embernél az udvariasságból depresszióknak nevezett pszichiátriai kórképet. A lélek legmélyén pedig erős, tárgyhoz nem kötött szorongás lapul, sőt félelem általában az élettől, a haláltól, minden lénytől, aki részt vesz a karneválban. Nálunk erre gyógyszert adnak, ritkán alvás-megvonást, és elektromos kezelést, és mindig pszichoterápiát.

Szederjei Ákos, az Állatkert egykori igazgatója mesélte, hogy amikor Zanzibárban volt állatokat gyűjteni, egy bennszülött törzs főnökének elmesélte a nálunk gyakori depresszió tüneteit. Arról kérdezősködött, hogy ezt az állapotot ott is ismerik-e?

- *Igen, nálunk is előfordul.*

- *Es ti mit csináltok ilyenkor?*

- *A kezébe adunk egy nagy kést, hogy ne féljen.* ~ Az unalom-ügy terelt félre a depresszió témája felé, de ha már szóba került, elmondom a véleményemet. A mai kultúránkban elterjedt egy patológizálási hajlam, túl sok mindent látunk betegségnek vagy betegség-tünetnek. Aki elissza a családjá megélhetését, az nem egy erkölcstelen disznó, hanem szenvedélybeteg, a zsugás, a kaszinókban, a lovin lebzselő ugyancsak. A köztörvényes bűnözői szociális adaptáció zavarában szenved, leginkább sanyarú gyerekkora miatt, és elmaradott szemléletűnek tartjuk azt az embert, aki szerint a sanyarú gyerekkor még nem ad felhatalmazást a rablógyilkosságra. A gazdasági, vagy politikai gengszterség nem egy aljas foglalkozás, hanem pénzügyi vagy népvézéri zsenialitás. Már régen nincs rosszkedvű, szomorú, bánatos, elfáradt, pesszimista ember, mindenki depressziós. A betegségéért pedig senki sem vonható felelősségre, tehát az emberek szívesen kapaszkodnak abba a helyzetbe, hogy áldozatok, ezért nem felelősek önmagukért.

Upton Sinclair egyik regényében a hős éppen maga alatt van, egzisztenciája összeomlott, szerelme elhagyta stb. Es megkérdezi a küszöbön guggoló fekete szolgáját:

- *fim, le mii csinálsz, amikor romba dől körülötled az egész életed'?*

- *Uram, én ilyenkor dolgozni szoktam.*

Igaz és bölcs válasz. Mert a depresszió egyetlen ellenszere az aktivitás. Például a deportálásokat két populáció vészelte át a relatíve legkevesebb lelki károsodással: akik vagy valamelyik szocialista országban, vagy Palesztinában azzal a naiv meggyőződéssel „építettek egy új világot”, hogy a rasszista ideológiák sóba többé nem térnek vissza.

Az unalomra visszatérve, mai tudásunk szerint sajnos ez a lelki jelenség sem mérhető. De az állatok viselkedéséből az megtudható, hogy az unalom, a depresszió és az őrjöngés közös fészekből kelnek ki.

S a folyamat - amit állatnál a fogság vált ki - embernél már az unatkozó kisgyereknél, az unalmas iskolánál elkezdődik. Az unatkozó fiatal előtt pedig megnyílik mind a depresszió, mind az antiszociális őrjöngés útja.

Az állat depressziójának is vezető tünete az aktivitás csökkenése. Lehagolt, nagyon sokai alszik, váratlanul ingerlékeny lesz, evése szélsőségessé válik, vagy mohón rengeteget fal, vagy nem eszik. Az állatok depressziójának oka általában az. elhanyagoltságra, és a szeretethiányra vezethető vissza. Az emberrel együtt élő állal teljesen elvadul és kivetkezik magából, ha nem törődnek vele, ha nem szeretik. Csak emberre vonatkozik az öreg muzulmán válasza a kis Momo kérdésére, Ajar: *Előtted az élet* című könyvében.

- *Mondd Mohamed bácsi, lehel élni szeretet nélkül?*

Az öreg néhányat szív a pipájából, és szomorúan azt feleli:

- *Kis Momo, én nagyon szégyellem. de lehet...*

Közel és távol

Az emberrel érzelmileg is együtt élő állatok humanizálódása először is betegségeikben jelentkezik. Egyre több tipikusan emberi nyavalya szenvedted őket. Szívbjaj, epilepszia, daganatok, cukorbetegség, a neurózisok mindenféle formája, hályog a szemem, ízületi bántalmak, sérv - istenem, láttál már reumás tigris a dzsungelben?

És ami a lelkivilágukat illeti, viselkedési reakcióikat, haragjukat, örömeiket, azok néha annyira emberiek, érthetőek, hogy az ember joggal érzi az „egy vérből valók vagyunk” kiáltás közös életteret teremtő igazságát *A dzsungel könyvéből*. Néha viszont másodpercek alatt kiderül, hogy csillagvilágnyi messzeségben vagyunk egymástól.

Csakugyan, két idegen kutya találkozása a szabadban a lehelő legkínosabb, legizgalmasabb és leg-fatálisabb események közé tartozik; ördögösség és fonákság lebegi körül. Olyan kötöttség érvényesül itt, amelynek nincs pontosabb neve; nem tudnak elhaladni egymás mellett, ijesztő zavar támad.

Nem is beszélék arról az esetről, mikor az egyik fél be van zárva a maga portáján sötét és kerítés mögé - akkor is nehéz megérteni izgalmaikat, de a dolog aránylag nem olyan súlyos. ... Közeledünk hozzá, odaérünk. Az idegen kutya már vár a kerítés mögött, ott áll gyalázkodva és tehetetlenségét siratva, vadul fölugrik a kerítésen, és úgy tesz - senki sem tudhatja, mennyire komolyan -, mintha Bausán azon nyomban darabokra akarná szaggatni, ha hozzáférhetne. ... Aztán mindketten vad versenyfutásba kezdenek a kerítés mentén, az egyik ezen az oldalon, a másik a túloldalon, némán és mindig szorosan egymás mellett. Egyszerre fordulnak meg a telek végében, és előlről kezdik a száguldást. A középben azonban mintegy földbe gyökerezve megállnak, most már nem a kerítéssel párhuzamosan, hanem merőlegesen fordulva feléje, és

résein át egymáshoz érintik orrukat, így állnak jó darabig, hogy azután újból kezdjék különös és eredménytelen versenyfutásukat váll váll mellett, a kerítés két oldalán. Végül is az én kutyám él szabadságával, és eltávolodik. Rettenetes pillanat ez a bezárt eb számára. Nem tudja elviselni, példátlan galádságot lát benne, hogy a másiknak eszébe juthatott egyszerűen odábbállni; tombol, tajtékzik, szinte megőrül dühében, magában száguld föl-alá portáján, szeretne átugrani a kerítésen, hogy megfojtsa a hűtelet, és a legdurvább szidalmakat küldi utána.

... Körülbelül így zajlik le a jelenet, ha az egyik fél lakat alatt van. Kínossága azonban tetőpontra hág, ha a találkozás egyenlő feltételek közt folyik le, és mindketten szabaddalban vannak - elmondani is rossz, a világ legnyomasztóbb, legbonyolultabb és legkiélezettebb helyzete.

... Csak jól körül kell nézmem: csakugyan, ott jön egy, s már messziről látni tétova, feszült viselkedésén, hogy ő is észrevette Bausánt. A magam elfogódottsága alig kisebb az övékénél; nagyon nem szeretem ezt a kalandot.

- Eredj! - mondom Bausánnak. - Mit akarsz a lábamnál? Nem tudjátok magatok között elintézni, némi távolságban ?

...De Bausán nem megy, makacsul és szorongva ott marad mellettem, és csupán egy pillanatra lép oldalt egy fához, hogy bemutassa áldozatát, miközben hátul az idegen, amint látom, ugyanezt teszi. Most már csak húsz lépés távolság van közöttük, a feszültség gyötrelmes. Az idegen hasra feküdt, lekuporodott, mint egy tigris, fejét előrenyújtja, és ebben az útonálló pózban várja Bausán közeledtét, nyilván, hogy adott pillanatban torkának ugorjon. De ez mégsem történik meg, és Bausán láthatólag nem is számít rá; mindenesetre, ha szörnyű tétován és nehéz szívvel is, de egyenest a lesben állóhoz megy.

... Ekkor a másik csöndesen fölemelkedik, mintha sohasem játszott volna meg a dzsungelek tigrisét, és ugyanúgy áll, mint Bausán - leforrázva, nyomorúságos és mélységes zavarral áll

mindkeltő, és nem tudnak egymás mellett elhaladni. Szeretnék megtenni, fejüket elfordítják, szomorúan sandítanak oldalvást, mintha közös bűntudat nyomasztaná őket. így kullognak és osonnak megfeszülve és borús óvatossággal egymás felé és egymás mellé, egymás oldalához, és kölcsönösen megszaglásszák a nemzőrészek titkát.

... A marakodás pedig már ki is tört, nem tudni, hogyan, s még kevésbé, miért - egyszerre a két kutya alaktalan gomolyaggá és őrjöngő forgataggá válik, amelyből egymást marcangoló vadállatok iszonyú torokhangjai törnek elő. Botommal kell beavatkoznom, hogy elhárítsam a szerencsétlenséget, sőt Bausánt nyakörvénel, vagy bőrénél fogva meg kell ragadnom, hogy karommal a levegőbe emeljem, miközben a másik csöknyösen lóg rajta, és hasonló borzalmak zajlanak le.

... De az is előfordul, hogy a sok körülményesség és előzmény után az egész ügy, mint egy bedöglött gránát, homokba fúl. Mindenesetre nehéz továbbjutni: még ha nem is akaszkodnak egymásba. ... Míg végre, végre megtörik a varázs, a kötelék elszakad, és Bausán fölszabadulva, meg-könnyült szívvel továbblohol, mintha az életet nyerte volna vissza.

Azért beszélek ezekről a dolgokról, hogy érzékeltessem, mennyire vadidegenné és furává válhat bizonyos körülmények között egy közeli barát - kínos és homályos érzéseim támadnak ilyenkor; fejemet rázva nézem, és csak sejtelemszerűen tudom átérezni helyzetét, holott úgy ismerem, mint a tenyeremet, rokonszenvvel értem meg minden nyilvánulását, arcjátékát, egész viselkedését.

(Thomas Mann: *Úr és kutya*)

A nehézség abban van, hogy az embernek ilyenkor át kellene lépnie az állat másféle létdimenziójába. Ekkor kezd földeregeni a messzi kelet bölcsessége, amelyik életfeladattá teszi a meghalás

gyakorlását, átlépést a lét fizikai dimenziójából a szellemibe. Mert ez a meditatív állapot lényege.

Aztán itt van a nevetés. Egy kutya, vagy egy macska hivatalosan nem tud nevetni, de mégis... Szemükben a nevetés vidámsága csillog, és a szájuk is meg-megrándul, *az emberi nevetés fiziognómiai kifejezése vagy legalábbis annak homályos, gyámoltalan és melankolikus kísérlete... (uo.)*

Vannak jelek és jelzések, amelyek az ember számára könnyen érthetővé válnak. Dobolás a mellen, ami azonnal megállítja a támadó majmot. A majomcsorda főnöke is ezt teszi, ha szükség van rá. A nagymacskák -tigrisek, párducok - hosszabb ideig tartó szóbeli udvarlás, dicsérgetés után egy prüszkölésszerű hangot hallatnak, ami után keresztbe teszik a mancsukat, annak jeleként, hogy feladták ugrási szándékukat, e helyett a hátukra akarnak fordulni, némi hasvakarásért. A farok vízszintes mozzgatása (csóválása) kutyáknál köztudottan a barátság, macskaféléknél az ellenségesség jele.

A tüszkölés Lurkónál a türelmetlen várakozás megnyilvánulása is lehet: „*add ide, de tüstént*”, az ásítás a megvetés kifejezése, vagy annak a jele, hogy zavarban van.

Ám gyakran rejtélyessé válik, amikor mozdulatlanságba dermedve figyelnek valamire, amit csak ők látnak, vagy nyüzszítve elbújnak valamilyen ismeretlen rém elől, ami elől talán nekünk is jobb lenne elbújnunk, ha érzékelnénk jelenlétét.

Előfordulhat bosszúállás is. A jól nevelt kutyák és a macskák legtöbbször a tisztasági szabályok megsértésével fejezik ki dühüket, odapisilnek, odakakálnak tudottan tilos területekre, és a perzsaszőnyegbe törlik zsíros pofájukat.

Ki érti viszont ellenérzésüket beteg társaikkal szemben? Talán csak maga a beteg, aki hajlamos a többiektől való elhúzódsra, hogy megmeneküljön a hántásoktól, magányos gyógyulásáig, vagy a haláláig. A társ betegsége, a nyomoréksága sok állat, leginkább a madarak számára elviselhetetlen másság, a természet általi csúf megbélyegzettség, méltó a halálra. Viszont a nagyemlősök egy

részénél, főleg a ragadozóknál, a majmoknál, az elefántoknál és a delfineknel már megjelenhetnek az együttérzés jelei, például a beteg védelme, víz felett tartása, sebeik gyógyítása nyalogatás formájában.

És ne feledkezzünk meg a dolgok humoráról sem. Meséljek Asa kutyáról, aki elaludt egy beszélgető társaság közepén, de amikor arról esett szó, hogy 1848-ban, a Habsburg birodalomban Kossuth-kutyáknak nevezték a magyar szabadságharcosokat, álmosan feltápászkodott, és abban a hitben, hogy róla van szó, jelentkezett, mint Kossuth-kutya.

39.

Barátság és beavatás

Állatok barátság érzése mindig látványos öröm jeleinek megmutatásából tűnik elő. Ebben soha nincs színlelés, megjátszás, be-csapási szándék. A haragos fogadtatás is mindig őszinte.

Kutyáknak nagyon fontos az önazonosítás erősítése: eksztázisba lehet hozni őket azzal, hogy ismételten a nevéen szólítva biztosítjuk, hogy igen, ő az, ő az, akit nevéen nevezünk.

A testi érintés - simogatás, vakargatás - fontos része a barátság megnyilvánulásának, épp annyira, mint az állat részéről a döngölődés, a nyalogatás. Ám mindez eltörpül az együttalvás jelentősége mellett, akár két állatról, akár állatról és emberről van szó. A finnyások felhúzzhatják az orrukat, és a higiéniaára hivatkozhatnak, érzelmileg akkor is így van. S ami a legfontosabb tudnivaló: egy állat tartásához legalább annyi idő kell, mint a szerelemhez. Aki nem áldoz életéből jelentős időt egy nőnek, egy férfinak, egy kutyának vagy macskának, az nem is szereti őt.

Az állatok nagyon komolyan átérzik a barátságot, főleg, ha együtt nőttek fel. Egyik pulikutya ismerősöm és cicabarátja esténként mindig együtt sétáltak. De a környéken sok vad kutya kószált

szabadon. Ezért a macska mindig a puli hasa alatt mendegélt. Más vonatkozásban is kitűnő volt közöttük az együttműködés. Egyszer barátainkkal az ajtóból fegyelmetlenül végignéztük, ahogy a terített és vacsorakész asztalról a macska egyenként ledobálja a rántott szeleteket a lent várakozó kutyának, aki sorra felkapja, és elrohan velük titkos rejtekhelyükre. A jelenet annyira bűbajos volt, hogy veszni hagytuk a vacsoránkat.

Csak viccként említem, hogy Micút és Macskót este meg lehetett kérdezni, hogy megkapták-e kialakult kolbászadagjukat. S ha a hazatérő gazda ügyesen és észrevétlenül fújt a fülükbe, bizony tagadóan megrázták a fejüket.

Már meséltem arról, hogy Mofli cica három órán át nem mozdult el haldokló barátja, Rocco kutya mellől. A macskák varázserejéről különben is könyvet lehetne írni. Mofli, ha a gazdája mellére telepedett, mindig el tudta mulasztani az öregember nehéz légzését, légszomját.

És furcsamód egy állat is elhozhatja valaki számára a vallásos, misztikus élményt. És újra és megint az „*Úr és kutya*”. Ebben a témában nem lehet elszakadni tőle, mert ez a zseni, akit családja is „varázslónak” hívott, olyan mélyre látott az állati lélekbe, hogy ott már az angyalok világa kezdődött.

A kutyája meghajszolt egy nyulat, aki észvesztő halálfélelmében felszaladt a mozdulatlanul álló író testére.

... fölugrott rám, mint egy kutya, elülső lábai felfutottak felöltömön, és feje ölembe furakodott, a vadász szörnyű ölébe! Fölemelt karral, felsőtestemet hátrahajtva álltam ott, és lenéztem a nyúlra, az pedig föltekintett rám. Az egész csak egy pillanatig tartott vagy csak egy pillanat töredékéig, de így történt. Csodálatos pontossággal láttam hosszú tapsifüleit, melyek közül az egyik fölállt, a másik lecsüngött, nagy és csillogó, rövidlátón dülledt szemét, csorba száját és hosszú bajuszszálait, mellének és kis lábainak fehérségét, éreztem vagy érezni véltem meghajszolt

szívecskéjének rándulását - és különös volt ilyen tisztán látni őt és ilyen közel lenni hozzá, a hely kicsi démonához, a táj rejtetten verő szívéhez, ehhez az örökkön, menekvő kis lényhez, akit mindig csak rövid pillanatokra vettem észre, komikus menekülés közben árkonbokron át, és aki végső szorultságában és tanácstalanságában most hozzám simult, szinte átfogta térdemet, az ember térdét - nem azét, éreztem, aki Bausán ura volt, hanem annak a térdét, aki a nyulaknak is ura, és az ő ura is, éppúgy, mint Bausáné. Mondom, alig egy pillanatig tartott az egész, s a nyúl már le is csúszott rólam, ismét nekiiramodott felemás lábaival, és a balfelöli töltésen felugrott, helyelte pedig Bausán érkezeit meg hozzám, a szenvedély lombolásával és magas fejhangjaival, ám érkezőkor váratlan meglepetés érte.

Mert a nyúl urának jól célzott és előre megfontolt botütése következtében szűkülve és egy időre bénult hátsó combbal botladozott le egy darabon a jobb oldali lejtőn, amelyen azután sántikálva kellett újból fölkapaszkodnia, mielőtt jól elkésve megint üzől?e vehette volna a láthatatlanná lett nyulat.

A jelenet a teremtés pillanatát idézi, amikor az Isten az embert minden állat urává tette. Vagyis felelősséggel bízta meg valamennyi élőlényért. De ő, a Világ Ura egyszer sem emelte fel a botját teremtményei védelmében, az emberi szenvedéstörténet évezredei alatt. Igaz, nem védett meg semmilyen közösséget. Egyénileg néha mégis úgy érezzük, hogy most megsegített minket. Hogy van ez? Ilyen titkok és sejtések között élünk. Nagyon nem tudjuk, hogy mi van a dolgok mögött.

Az állatot nem lehet kizárni az ember szellemi légköréből. Sem a kísértő kígyó, sem Illés próféta hollója, sem a Szent Szellemet megjelenítő galamb, sem a Jónást elnyelő cethal, sem az Assisi Szent madarai, halai és a gubbinói farkas miatt. Az állat, mint jelkép és tevőleges szereplő szerves része Isten világának. A szívemben

hordom Bálám szamarának elképzelt alakját, a szamarét, aki meglátta az angyalt, amit az ember nem vett észre, s kitért útjából, bár igazságtalanul kikapott érte, mégis ezzel mentette meg gazdája életét. S milyen kedvesen kérdezte:

- Én a te szamarad vagyok. Miért vertél meg engem immár harmadszor?

Sokunkra ráfér ennek a történetnek a tanulsága: ne verjük ok nélkül teherhordó szamarunkat. Egyrészt, mert nincsen olyan szamar, amelyik mindig megy, néha le kell heverednie valahol pihenni. Másrészt, mert soha nem lehet tudni, nem lát-e valahol egy angyalt.

40.

A rókaasszony és más fantasztikumok

Valamikor az elmúlt század 30-as éveiben élt egy Garnett nevű, igen rossz író, akinek egy könyve mégis népszerű lett. Az volt a címe, hogy *A róka asszony*. A regény a következő történetet mesélte el. Egy polgári úr és felesége öngyűlöletében sétálni mennek a közeli erdőbe. Az ösvény keskeny, elől megy a férj, utána a nej. A férj egyszer csak sikoltást hall, ijedten hátrafordul, és mit kell látnia? Élete párja rókává változott! Ó, jaj! A róka rémült tekintettel és várakozóan néz rá. Most mit tegyen? Természetesen azt, amit egy hűséges férjnek tennie kell. Róka ide, róka oda, ez mégis csak az ő hűs felesége. Hazaviszi hát közös otthonukba, és megpróbál vele továbbra is együtt élni. Ez kezdetben nem okoz különös gondot, hiszen a róka testében emberi lélek él. Ámde ez rókaasszony, és fokozatosan a lelkében is elrókásodik. S ekkor már megnehezül közös életük, hiszen a nő lassan vadállattá válik. Ám a férfi rendületlenül kitart mellette, ámbár már harap is dühében, sőt hűtlenül összeáll egy nagy erdei vad rókával. Akkor már elhagyja a régi családi fészket, ő is

erdei róka lesz, de amikor a kölykök megszületnek, kedvesen elhozza őket megmutatni az exférjnek. Vagyis a könyv arról szól, hogy egy emberi lélek, állati testben, miképpen válik lelkileg is állattá, hogyan rókásodik el. Ennyi elég is belőle, nem érdemes elolvasni.

Ámde ismeretes egy kitűnő francia írónak, Vercors-nak a könyve, aki tudatosan megírta a *Róka asszony* ellenregényét *Sylva* címmel. Ez a könyv irodalmi és lélektani szempontból is zseniális. A történet fordított.

Egy fiatalember vidéken piheni ki egyetemi vizsgáinak fáradalmait. Egy napon kora reggel felébred, kimegy a ház elé, teleszívja magát ózondús levegővel, és gyönyörködik a közeli hegyekben, erdőkben. Kutycsaholás. Kopók hada tart felé, előttük rohan egy meghajszolt, halálra rémült róka. A róka se lát, se hall, csak menekül, félőrülten a félelemtől, egyenesen felé száguld, és nekifut a fiatalembernek, és a lendület feldobja a testére. Egy pillanatig összetapadnak, és egymás szemébe néznek: az állat és az ember. S ekkor a róka megremeg, és álomszép fiatal lánnyá változik.

A kopók döbbenetesen megtorpannak, ide-oda toporognak, csalódottan szimatolnak, de hiába: a róka eltűnt. A vadászat véget ért.

A meztelen lány olyan gyönyörű, hogy a fiatalember - amint magához tér a csoda döbbenetéből - beviszi a házba. Talán kicsit máris beleszeretett. Elnevezi Sylvának, és megpróbál vele együtt élni.

A helyzet tehát fordított: emberi testben állati lélek. S a mesteri regény arról szól, hogy ez a rókalelkű vad lány, aki kezdetben borzalmakat művel, lassanként hogyan humanizálódik. Hogyan lesz emberi lelke. S ha netán az ember valóban az állatvilágból emelkedett ki, az író lélektanilag teljesen hitelesen ábrázolja ezt a folyamatot, Sylva lelki emberré válását.

Ebben a történetben központi szerepe van a tükörnek. A hallban van egy nagy tükör, amely az egész alakot mutatja. Sylva napjában százszor is elmegy a tükör előtt, de nem törődik vele. Ám egy napon megtorpan, és rámered. A tükörképben felismeri önmagát: ez ő!

Rettenetes ez a pillanat. Sylva eddig teljesen egynek érezte magát a világgal, a kozmosszal, annak szerves része volt. Ám most bekövetkezett a tragédia: a világ drámaian szétesett, Sylvára és minden másra, ami nem Sylva! Talán ezt nevezték a misztikusok kiszakadásnak a kozmikus harmóniából. Sylvát megrohanja a kimondhatatlan magány és kétségbeesés, kis híján öngyilkos lesz. És ettől kezdve véglegesen ember. Emberré teszi a felismerés: én vagyok.

Ez az *én vagyok* tehát a határvonal, ami az embert elválasztja az állattól. Önfelismerés és reagálni tudás önmagára. (Önkonstatálás és önreflexió.) Valóban? Valóban. Adott esetben a macska is fél, én is félek. De a macska csak megéli a félelmet. Én viszont tudom is, hogy félek, sőt: tudom, hogy tudom, hogy félek... S így sokszorozhatom az önmagamról való tudást egészen az örületig. Sőt még rossznéven is vehetem magamtól a félelmet, hogy ilyen gyáva alak vagyok.

Vajon mikortól lesz lelkileg teljes ember az ember? Amikor egy „Én” lesz belőle. Csakhogy ezt általában nem éli meg olyan traumatikusan, mint Sylva, hanem apránként, kis élményadagokban döbben rá. Kivéve néhány ritka esetet.

Egyszer elhoztak hozzám egy szorongó, 3 éves kislányt, aki csak a mamája öléből volt hajlandó beszélgetni velem. Megkérdeztem:

- Szoktál álmodni?
- Hát persze. -Jót? Rosszat? -Jót is, rosszat is.
- Elmesélnéd egy rossz álmodat?
- Hát egyszer az anyuval a Közértben voltunk, és odajött hozzánk egy ronda huligán, és olyan csúnyát mondott... Ugye anyu?
- Hát ezt én nem tudom, Éviké.

- De anyu, hát te is ott voltál!
- Évikém, ezt te álmodtad.
- Anyu, te nem tudod, hogy én mikor álmodok?
- Nem tudom kislányom.
- Anyu, te azt sem tudod, amikor rólad álmodom? - kérdezte egyre kétségbeesettebben.
- Bizony, nem tudom...

Nem lehetett megállítani a kislány kétségbeesett üvöltő sírását. Peches kislány volt. Eddig egy személynek érezte magát az anyjával. A pszichológiában ezt *perszónálunió*nak nevezik. Hirtelen értette meg, hogy ő és az anyja két személy, két „Én”. Rázúdult a végtelen egyedüllét.

Minél magasabb kultúrában élünk, annál inkább fenyeget bennünket a civilizatórikus magány. A félelem a csendtől, az egyedüllétől. Mindig kell a háttérzaj, rádió, magnó, televízió, mindig kellene a programok, bulik, a haverok... Mit csinálunk ma este?

Indiában Swami Dhirendra jógi megkérdezte tőlem:

- Az ön hazájában hogy vannak az emberek a vallással?
- Hát... Vannak katolikusok, protestánsok, zsidók...
- Látom, hogy nem tudja, mi a vallás. Vallás az, hogy mit csinál egy ember, amikor egyedül van.

-Ja! Igyekszik nem egyedül lenni.

A jógi megértően bólintott.

Hogyan írta annak idején a neves magyar történész? *Valahol utat tévesztettünk*. Talán az egész kultúránk utat tévesztett. Karácsony Benő erdélyi író *Napos oldal* című művéből idézem:

Veszélyes fenevadak vagyunk szakszerű tyúkászati kézikönyveinkkel, meg tüzlövetű vadászfegyvereinkkel. A ló szebb, mint az ember, a madár bájosabb, a macska kecsesebb, a kutya hübb, a kígyó kitartóbb, az oroszlán bátrabb és a természet okosabb.

Mivel vesztegeltük meg a természetet, hogy nekünk adta mégis a legveszedelmesebb fegyvert, az aljasságot, amely lehetővé teszi, hogy a többi állat fölé kerüljünk ?

Klónozás

... az ember ezt, ha egykor ellesi, Vegykonyhájában szintén megteszi. - Te nagy konyhádba helyezed embered, S elnézed néki, hogy kontárkodik, Kotyvaszt, s magát Istennek képzeli. De hogyha elfecsérli s rontja majd A főztet, akkor gyúlsz késő haragra. Pedig mit vársz mást egy műkedvelőtől?...

Madách Imre: *Az ember tragédiája*

Ki tudja miért, de az élet létrehozását érezzük az isteni és az emberi közötti legélesebb határvonalnak. Talán az élet keletkezésének misztikuma miatt? Talán azért, mert még a legnagyobb ezoterikusok sem mondtak semmit a nemzés szellemi titkáról. Fiziológiailag nagyjából tudjuk, hogy mi történik, de a dolog spirituális hátteréről - ha van? - sejtelmünk sincs. Azok közé s dolgok közé tartozik, amelyről még Jézus is azt mondja, hogy *el nem hordozhatjátok*. S ugyanígy Pál apostoltól Rudolf Steinerig - valamennyien.

Mindenesetre az élet tisztelete - talán nem csak az emberi együttélés biztosítása érdekében - a civilizáció kezdetétől kialakult törvény volt. Minden vallásban, és minden jogrendszerben központi helyen van a „Ne ölj!” parancsa, egyben a leggyakrabban megszegett parancs. A „Ne ölj!” pedig általános parancs, nem szól arról, hogy *kit* nem szabad elpusztítani, egyaránt vonatkozik minden életre: a rovarokra, bogarakra, halakra, hullókre, madarakra és a nagy emlősökre, az emberekre, fehérekre, sárgákra, barnákra, a feketékre, sőt még az ellenségeinkre, az eretnekekre, a másképp gondolkodókra, az örményekre, kurdokra, zsidókra, cigányokra és az indiánokra is. Kétségbeejtő! Hát akkor kibe szúrhatjuk a késünket? Kikre dobálhatjuk bombáinkat, kiket célozhatunk meg nagyszerű

rakétáinkkal, kikre eresztjük rá a mérges gázokat, kiket robbanthatunk fel, kik ellen vethetjük be azt a szupertechnológiát, amit annyi pénz és fáradság árán fejlesztettünk ki, az élet megszüntetése, a pusztítás érdekében. Hiszen ez az ölési technikákra fordított befektetés, más célra mozgósítva, már jólétet teremtett volna ezen a bolygón mindenki számára.

És miért nem tartja meg saját törvényét az Isten? Miért van halál, miért tevékenykedik az „öldöklő angyal” tűzvészek, földrengések, járványok és végtelen számú egyéb betegségek formájában? Sőt, miért írja a pészachi Haggáda, amikor a tíz csapás során Egyiptom elsőszülötteinek haláláról szól, hogy Isten járt körbe és ölt, nem angyal, nem szeráf, nem kerub, hanem maga az Úr?

Mi is lelkes követői vagyunk az Úrnak, már nagyszerűen tudunk életet megsemmisíteni. De életet teremteni? Pedig ez is csak idő kérdése. Érdekes módon úgy tűnik. Hogy minden korszakban létezik egy fő szellemi irányzat, amely elsődlegesen fontos a megismerés és a kifejezés szempontjából. A reneszánszban a képzőművészet, a 16. században a fizika és az asztronómia, A 17. és 18. században a zene, és a társadalombölcselet, a 19. században a filozófia és az irodalom, a 20. században a magfizika, s előreláthatóan a 21. században a biológiára vár ez a szerep.

Szerény jövőbe látó képességem ezt súgja, hogy még ebben a században sor kerül a nagy felfedezésre: hogyan kell életet létrehozni. Nem mérjük fel a gén térképek jelentőségét, s a klónozását sem, mint az élet-teremtés előjátékát. Sokan ugyan elborzadnak ettől a lehetőségtől, és tiltanak, de hát tudjuk, hogy a tudomány fejlődését sem adminisztratív intézkedésekkel, sem morális vagy vallásos elvekkkel nem lehet megállítani. Az egyház sokszor megpróbálkozott ezzel - a kopernikuszi tanokkal, a darwinizmussal szemben; még máglyákat is gyújtatott, egy időben tiltotta a boncolást stb. -, de minden próbálkozása kudarcba fulladt. Tehát igenis lesz életgyártó laboratórium.

Csakhát új, mesterséges lényeket fogunk gyártani, amikor a meglévőkkel sem tudunk mit kezdeni. Végül is nem tudtuk elfogadni sem az állatokat, sem a növényeket lakó- és akoltársainknak ezen a bolygón. Az intellektustól és a technológiától kapott erő és hatalom nevében irtottuk és irtjuk őket, génvariációk örökre eltűnnek a Földről, mint ahogy visszavonhatatlanul semmisülnek meg az esőerdők is. A növényekhez és az állatokhoz kizárólag a haszonelvűség határozza meg a viszonyunkat. No, nem a gurmand vagy a gourmet haszna (az egyik csak élvezi, a másik el is tudja készíteni az ételt), hanem kizárólag az üzleti haszon az iránymatató. S amíg el lehet adni az ízetlen húsu baromfit, a sápadt sárgájú gyári tojást, addig minden így marad.

Klónozzunk-e embert? Először illegálisan, majd legálisan úgyis kiónozni fogunk. S a világon lassan, később gyorsan elszaporodnak a mai értelemben vett lélek nélküli, ember formájú lények. Mert ugye világos, hogy kiónozni csak a testet lehet, de a lelket nem! A klónozottaknak nem lesznek természetes szülei, csak megbízott nevelőik, rokonaik, esetleg gyanútlan örökbefogadók. A klónozottak mögött nem állnak elmúlt életek, nem lesz egyéni sorsuk - vagy ha úgy tetszik, karmájuk -, nem lesz őrangyaluk, nem áll mögöttük Isten teremtő szándéka, hiszen Isten nem utasítható, hogy lelket leheljen a klónozottakba... így hát sem pszichológiai, sem vallásos értelemben nem lesz olyan lelkük, mint nekünk. Ez fenyeget minket valójában, nem a sci-fik általsugallt, műszakilag megtervezett és iparilag gyártott robotok. S vajon van-e fogalmunk arról, hogy mi lesz mindennek a következménye? Mert a kiónozott testben érzések és érzelmek fognak keletkezni. Sejtünk-e valamit is arról, hogy micsoda fájdalom lobbanhat fel a klónozottakban, netán milyen szenvedéstömegbe lökjük be őket. Talán már előre megérdemelnének néhány könnycseppet ők, akik a biotechnika igazi áldozatai lesznek.

Pesszimiztának tartanak? Akkor elmesélem, hogy milyen torz utakra tévedhet még egy tudós ember gondolkodása is. Nyilvános

előadáson, rengeteg ember jelenlétében beszéltünk erről a problémáról egy genetikus és én. Neves genetikus előadótársam egyszer csak azt mondja:

- Végül is, ha bebizonyítják, hogy a torinói lepel eredete hiteles, vagyis valóban Jézus holttestét burkolták bele, nos akkor -miután a lepel vérfoltokkal tarkított - semmi akadálya, hogy tetszőleges számú Krisztust kiónozzunk.

Krisztust mondott, nem Jézus-testet. Ámbár még akkor sem szeretnék élni az általa felvázolt jövőben.

*Hol volt, hol nem volt,
élt egyszer egy magányos farkas.
Magányosabb az angyaloknál.
Elvetődött egyszer egy faluba,
és beleszeretett az első házba, amit meglátott.
Már a falát is megszerette,*

*a kőművesek simogatását, de az ablak
megállította.*

A szobában emberek ültek.

*Istenen kívül soha senki olyan szépnek nem látta őket, mint
ez a tisztaszívű állat.*

*Éjszaka aztán be is ment a házba,
Megállt a szoba közepén,
S nem mozdult onnan soha többé.*

*Nyitott szemmel állt egész éjszaka, s reggel is, mikor
agyonverték.*

Pilinszky János: KZ-oratónum

Számadás

Végigolvasva, amit eddig írtam, fel kell tennem magamnak a kérdést: véletlen-e, hogy éppen ez az „állatos” könyv követte *Az írást*, sőt megjelenésével besurrant az Ó- és Újtestamentumról szóló két kötet közé. Megmaradt bennem egy kérdés: mennyire sikerült érezhetővé tennem az álmodó tudat és az éber tudat találkozásának és együttélésének nagyszerűségét és tragikumát?

Nem vagyok „állatvédő”. „Embervédő” vagyok. Ennek ellenére elkerülhetetlennek tartom, hogy előbb-utóbb nálunk is létrejöjjön az „állatvédő rendőrség”, aminek a munkáját rendszeresen láthatjuk az *Animál Planet* című tévéműsorban, együttműködve a megfelelően felszerelt segítőkkel, orvosokkal, gondozókkal, állatlepepekkel. S éppen ezért elviselhetetlennek és megbocsáthatatlannak tartom azokat a kegyetlen bűnöket, amelyeket az emberek egymás ellen és az állatok ellen évezredek óta közönyösen és gondolkodás nélkül elkövetnek. Én nem hiszek egy jóságos nagyapó alakját és jellemét felöltő, antropomorf Istenben. De nem tartom lehetetlennek, hogy az emberiség bölcsőjétől kezdődően millió évek óta az ég felé áradó szellemi és érzelmi erő ne hozhatott volna létre - a mágia, a vallás, a hit és a Romain Roland által „óceáni érzésnek” nevezett formában - valami objektíve létező kozmikus intelligenciát. S ha ez az intelligencia Karinthy *Mennyei riportjában* végtelen számú álmaim egyikének nevezi Merlint, a varázslót, akkor nyugodtan elfogadhatjuk, hogy valamennyien azok vagyunk - de a nyúl, a tigris, a sakál, a bolha, a tetű, a baktérium és a vírus is.

Rejtő egyik regényében az éhező fegyencek felelősségre vonják a nagy Levint, hogy mer pecsenyékről álmodni? Vajon felelősségre vonható-e az isteni intelligencia az álmaiért? S ha mindenfajta - fehér, sárga, barna, fekete, vörös bőrű - embereket összeálmodott, sőt

még zsidókat és cigányokat is, joga van-e a bármelyik jól vagy rosszul sikerült teremtménynek szelektálni közöttük, az egyiket rabságra, a másikat kifosztásra, emezt halálra, amazt számkivetettségre ítélnie? S ha a Teremtő - mohóságában - még több változatát álmodta meg az állati létnek, joga van-e bárkinek hurkát készíteni a vérükből?

Néha abban is hiszek, hogy valamennyien úton vagyunk mi emberek az angyali, vagy a démoni, az állatok talán az emberi lét felé. Vajon miféle emberek lesznek majd belőlük? Vagyis a teremtés nem befejezett, jelenleg is tart.

Túl nagy ez a bonyolultság, nemde? Mi álmódjuk meg Istent, Isten álmodik meg minket és unokatestvéreinket, az állatokat, s mielőtt az

Isten által megálmodott halálangyal, Abadonna lemészárolna minket, mi is igyekszünk a lehető legtöbb lényt lemészárolni a választékból, természetesen a jóság és a szeretet nevében. Ma már minden nyilvánosság előtt szereplő ember szájából dőlnek a szeretet frázisai.

Szerb Antal (*A királyné nyakláncá*) idézi a ma már senki által nem olvasott Szerdahely György Alajos latinul verselő jezsuita atyát:

*Estne ? vei esse potest, qui non loqueretur Amorem? Cor
riget al sermo totus Amore calet.*

*Van-é vagy lehet-é olyan, aki ne a szeretetről beszélne? A szív
hideg és az egész beszéd szeretettől izzik.*

Isten megint ránk engedhetne egy víz- vagy tűzözönt azért, hogy így elrontjuk az álmait.

Ámde nem lesz sem vízözön, sem tűz-özön. Kár. Jó lenne azt hinni, hogy Isten törődik velünk. Azt gondolom, hogy az emberiség legnagyobb kollektív bűne nem az eredendő almaevés, hanem az, hogy az Éden óta eltelt sokezer év történelmével eljátszotta Isten ránk figyelését. Méltatlanná váltunk Isten érdeklődésére. Isten már

nem fordítja felénk az arcát, nem is haragszik ránk. Az Isten csendje, közönye vesz körül minket. Magunkra maradtunk.

Ebben a könyvben - saját sodrása miatt - talán túl sok szó esik ölésről és halálról, állatok és emberek pusztulásáról és elpusztításáról. De hát hiába: úgy tűnik, ilyenek vagyunk, ilyen az életünk. Vagy legalább is én ilyennek látom. De hogy milyen a valóságban, azt nem tudom. A nem-tudástól pedig nem kell félni. Lin-csi apáttól és Su-la-ce szerzetestől idézi Sári László:

Bármit lesztek, tehetnétek jobban is. Bármit tudtok, tudhatnátok jobban is. Amit viszont nem tudtok, azt hibátlanul nem tudjátok. Vagyis tökéletes a nemtudásotok! Ez Lin-csi.

Su-la-ce szerzetes pedig tudja a megoldást is:

Ha már Lin-csi sem használ, nehéz az élet és nehéz a halál, s kellene hozzá túlparti tudás, a következőt csináld. Nyáridőben, domboldalon ülj meg jó sokat, s keresd az égen, merre száll a gólyamadár. Miután megleled, kövesd szárnyalását, s lesd meg, mikor engedi el a magasban piszkát. S ha jól megfigyelted, miként hull alá keringve, szállva, forogva, szél hálán lebegve, majd újból alázuhanva, s miként robban e tánc közben semmivé; és miután meglátod, hogy piciny darabjai, melyek nem égtek el a sűrű légben, úgy hullanak majd előtted a gyenge zöld fűszálra, hogy az meg sem hajlik alattuk, akkor, tisztelt olvasóm, Lin-csi nélkül is fölfedezted magadnak a létezés titkát. S ha ezt kilested, hidd el, könnyebb lesz az élet és könnyebb lesz a halál.

Tiszteljük tehát az állatokat. Látjátok barátaim, még a gólyapiszok is elhozhatja nekünk a megvilágosodást.

Búcsúzóul azt kívánom: így legyen!